

TARTU ÜLIKOOL  
ÕIGUSTEADUSKOND  
AVALIKU ÕIGUSE OSAKOND

Kerttu Ilvesmets

HARIDUSPÕHIÕIGUSE TAGATUS VANGLAS

Juhendaja: magister iuris Nele Parrest

Tartu 2020

SISSEJUHATUS.....	3
1 VANGISTUSES VIIBIVATE ISIKUTE JUURDEPÄÄS HARIDUSELE .....	8
1.1 Õigus haridusele kui põhiõigus.....	8
1.2 Vangistuses kehtestatavad piirangud .....	12
1.3 Hariduskorraldus vanglas.....	14
1.4 Hariduse mõju retsidiivsusele .....	20
1.5 Rahvusvaheline kohtupraktika.....	23
2 HARIDUSE VÕIMALDAMINE INDIVIDUAALSE TÄITMISKAVA ALUSEL .....	27
2.1 Individuaalse täitmiskava tähendus .....	27
2.1.1 Kinnipeetava subjektiivne õigus haridusele.....	27
2.1.2 Individuaalse täitmiskava koostamise eesmärk .....	29
2.1.3 Krimonogeensete riskide hindamine individuaalses täitmiskavas.....	31
2.1.4 Individuaalse täitmiskava õiguslik olemus .....	35
2.2 Kinnipeetava õigus hariduse omandamiseks individuaalse täitmiskava alusel .....	37
2.2.1 Kinnipeetava kaasatus individuaalse täitmiskava koostamisse .....	37
2.2.2 Individuaalse täitmiskava muutmine .....	40
2.2.3 Individuaalse täitmiskava kohtus vaidlustamise võimalikkus .....	45
3 MUUD HARIDUSE OMANDAMIST KITSENDAVAD TEGURID.....	48
3.1 Ligipääs internetile.....	48
3.1.1 Digipädevuse vajalikkus tänapäeva ühiskonnas .....	48
3.1.2 Internetile ligipääsu piiramine hariduse omandamisel.....	50
3.2 Õppekeel .....	54
3.3 Tasustamine .....	58
KOKKUVÕTE.....	63
SUMMARY .....	69
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU .....	75
Kasutatud kirjandus.....	75
Kasutatud normatiivmaterjalid .....	80
Kasutatud kohtulahendid.....	81

## SISSEJUHATUS

Eesti president Lennart Meri on öelnud: „Sotsiaalse ebavõrdsuse kahandamise kõige tõhusam viis on haridusse investeerimine“.<sup>1</sup> Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) § 37 lg 1 näeb ette iga inimese subjektiivse õiguse õppida.<sup>2</sup> Nii on Eesti ühiskonnas olemas kogukondlik arusaam, et iga inimese ja kokkuvõttes kogu ühiskonna edu aitab tagada hea haridus.<sup>3</sup> Riigile on vajalik haritud elanikkond ning selle saavutamiseks on Eestis loodud haridussüsteem, mis peaks olema kättesaadav kõigile, olenemata isiku sotsiaalsetest võimalustest. Haridus aitab inimesel saavutada oma potentsiaali ning hariduse omandamise käigus omandatud teadmised ja oskused aitavad inimesel leida oma võimetele vastavat tööd ning panustada seeläbi ühiskonna edendamisse.

Haridust peetakse inimõiguseks, mille abil on võimalik teostada teisi inimõigusi.<sup>4</sup> 1966. aastal loodud Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelises paktis (edaspidi MSKÕP) artiklis 13 kinnitati, et hariduse võimaldamine peab olema riikidele õiguslikult siduv kohustus.<sup>5</sup> Tegemist on rahvusvaheliste inimõiguslaste õigusdokumentide kõige põhjalikuma ja laiahaardelisema haridusõigust käsitleva artikliga.<sup>6</sup> Antud paktis anti haridusele kui teisi inimõigusi võimendavale õigusele oluline tähendus, mille abil saavad majanduslikult ja sotsiaalselt tõrjutud inimesed vaesusest välja rabeleda ning omandada seeläbi vahendid täisväärtuslikuks kogukonna elus osalemiseks.<sup>7</sup> Eesti ühines MSKÕP-ga 26. septembri 1991. aasta otsusega.

MSKÕP komitee teeb osalisriikides perioodilisi aruandeid ning 2019. aasta aruandes tunnustas komitee Eestit haridussektoris tehtud edusammude eest, kuid soovib Eestil pöörata tähelepanu veel mitmele hariduslikule aspektile. Näiteks soovib komitee Eestil tegeleda võimalustega, et suureneks kutsehariduse omandajate hulk, tõhustada meetmeid, et

<sup>1</sup> Meri, L. Vabariigi President 31. detsembril 2000 ja 1. jaanuaril 2001. Vabariigi presidendi kõned 1992-2001. 31.12.2000. - <https://vp1992-2001.president.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=3609> (01.04.2020).

<sup>2</sup> Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

<sup>3</sup> Õiguskantsler. Ettekanne nr 1. „Hariduse korralduse põhiseaduspärasusest. Õiguskantsleri kirjalik ettekanne Riigikogule“, 26.08.2015- [https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/6iguskantsleri\\_ettekanne\\_nr\\_1\\_pohihariduse\\_korralduse\\_pohiseadusparasusest.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettekanne_nr_1_pohihariduse_korralduse_pohiseadusparasusest.pdf), lk 1 (01.04.2020).

<sup>4</sup> The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13) p 1, 08.12.1999 - <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf> (01.04.2020).

<sup>5</sup> Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. - RT II 1993, 10, 13.

<sup>6</sup> Council of Europe. Kompas: Noorte inimõigushariduse käsiraamat. - <https://www.coe.int/et/web/compass/education#1> (02.04.2020).

<sup>7</sup> The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 13. Viidatud töö.

meessoost isikud omandaksid kolmanda haridustaseme ning samuti on komitee avaldanud muret venekeelse elanikkonna õppe paindlikkuse osas.<sup>8</sup>

Kui haridus on ühiskonnas oluline õigus, siis madalat haridustaset peetakse üheks kuritegevuse riskiteguriks.<sup>9</sup> Eesti on jätkuvalt Euroopa riikide esirinnas väga suure kinnipeetavate arvuga elanikkonnas - 187 vangi 100 000 elaniku kohta.<sup>10</sup> Vangistuse täideviimise peamine eesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele (vangistusseaduse § 6 lg 1, edaspidi VangS).<sup>11</sup> Hariduse omandamine vanglas võiks olla üks võimalus vangistuses viibivate isikute positiivseks mõjutamiseks, et kindlustada kinnipeetavad piisavate teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamistega (VangS § 34 lg 1). Nii on VangS-is ettenähtud sätted, mille järgi on kinnipeetavatel õigus omandada vanglas viibimise ajal haridust ning vangla omaltpoolt toetab ja soodustab seda (VangS § 34 lg 6). Seega võiks ja peaks hariduse omandamine olema vanglas üks abinõudest, kuidas suunata isik õiguskuulekalt käituma ja vähendada seeläbi korduvkuritegevuse riski.

Kuigi Eesti vanglates on eesmärgiks seatud rakendada normaalsusprintsipi, mis tähendab, et vangistuses lähtutakse vabaduses tavapäraseks peetavatest reeglitest ja elukorraldusest, et seeläbi soodustada kinnipeetavaid võtma vastutust oma igapäevaelu korraldamise eest<sup>12</sup>, heidetakse Eesti vanglasüsteemile ette liiga intensiivset sekkumist kinnipeetava ellu.

Kinnipeetavatele on jäänud vanglas äärmiselt vähene valikuvabadus oma tegevustes ning seeläbi vastutus oma elu ja selles kaasäräkimise osas. Suureks probleemiks on kinnipeetavate mõtestatud hõivatus vanglas viibimise ajal. Vanglal on vähe võimalusi pakkuda sisulist tööd (v.a kohustuslikud majapidamistööd) ja samuti on piiratud võimalused õppida. Pigem on vanglas olek üksnes kuriteo toime pannud inimese isoleerimine ühiskonnast. Vangla täidab oma eesmärgi üksnes siis, kui vanglast väljub inimene, kes soovib oma edasist elu elada

---

<sup>8</sup> Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee. Lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta. 08.03.2019 –

[https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/legal/cesr\\_loppjareldused\\_2019\\_.pdf](https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/legal/cesr_loppjareldused_2019_.pdf), p-d 49-50 (02.04.2020).

<sup>9</sup> Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri -

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/seletuskiri\\_kriminaalpoliitika\\_arengusuunad\\_aadf.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aadf.pdf), lk 25 (01.04.2020).

<sup>10</sup> Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna leht. - Kuritegevus Eestis 2019 - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/vangistus.html> (05.04.2020).

<sup>11</sup> Vangistusseadus. - RT I, 20.12.2019, 9.

<sup>12</sup> Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019-2022 -

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi\\_arengukava\\_2017-2020.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2017-2020.pdf), lk 15, 17 (01.04.2020).

ühiskonnas omaksvõetud norme austaval viisil ja on ühtlasi võimeline seda soovi ellu rakendada.<sup>13</sup>

Taasühiskonnastamiseks on riigil vaja tegeleda kinnipeetavaga igakülgset: lisaks sotsiaalprogrammidele ja kohustuslikele majapidamistödele, millega kinnipeetavad põhiliselt tegelevad, on hariduse omandamine, mõtlemisvõime, sisemine motivatsioon ja teadmine, et sul on uued oskused, kuidas vabaduses hakkama saada, kriitilise tähtsusega. Kui ühiskonnas tervikuna peame hariduse omandamist äärmiselt oluliseks, siis peaks seesama teadmine kajastuma ka vanglamüüride vahel. Just seal asuvad inimesed, kes võiksid läbi hariduse saada oma elus uue suuna.

Küllap paljude vabaduses viibivate isikute jaoks ei ole probleemiks, kas kinnipeetavad saavad vanglas haridust ning kui lihtne on juurdepääs õppimisele. Samas just korrektne suhtumine kinnipeetavatesse iseloomustab seda, milline ühiskond meil on ja millised me ise oleme.<sup>14</sup> Võib nentida, et kinnipeetavatele õppimise võimaldamine on oluline ühiskonnale kui tervikule, kuid eelkõige neile, kes viibivad kinnipidamisasutustes ning soovivad haridust omandada. Nii mõjutab hariduse kättesaadavus vanglas kaudselt ka kogu ühiskonna turvalisust - mida mõtestatum on vanglas veedetud aeg, seda suurem on tõenäosus, et kinnipeetava taasühiskonnastamine õnnestub.

Käesolev töö keskendub vangistuses viibivate isikute põhiseaduslikule õigusele õppida ning vanglas viibimise ajal omandada haridust riikliku haridussüsteemi osana. Töö eesmärgiks on välja selgitada, kas õigus hariduse omandamisele kui põhiõigus on kinnipeetavatele vanglas tagatud. Magistritöö uudsus seisneb selles, et töö autor analüüsib Eesti kinnipeetavate haridusõiguse rakendamiseks kasutusele võetud meetmete vastavust õigusaktides, riiklikes strateegiates ja kohtupraktikas sätestatud põhimõtetele sh võrdluses Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) seisukohtadega. Töö autori hinnangul on õigus haridusele piisavalt oluline õigus, mille realiseerimiseks peab riik looma inimestele omaltpoolt sobivad tingimused, ning takistused hariduse juurdepääsule peavad olema põhiseaduspärased.

---

<sup>13</sup> Tehver, J. Kriminaalpoliitika seminar, 23.11.2017 - <https://www.youtube.com/watch?v=H36nL3sK-jM&t=1678s> (01.04.2020).

<sup>14</sup> Elkin, W. The English Penal System. Penguin 1957, lk 277.

Magistritöö mahtu silmas pidades on piiritletud analüüsitavate teemade ringi. Töös käsitletakse eelkõige süüdimõistetud isikuid ning välja on jäetud vahistatud ja arestialused. Samuti on jäetud välja küsimus vangistuses viibivate koolikohustuslike alaealiste õigusest ja kohustusest omandada põhiharidust. Käesolevas töös keskendutakse täiskasvanud kinnipeetavate haridusõigusele ning sellega seotud probleemistikule.

Töö eesmärgile aitavad leida vastuseid magistritöö raames uuritavad küsimused:

- 1) Kas kinnipeetaval on subjektiivne õigus nõuda hariduse omandamist vanglas?
- 2) Milline on individuaalse täitmiskava tähendus hariduse omandamisel ning millised võimalused on kinnipeetaval oma individuaalse täitmiskava sisu osas kaasa rääkida?
- 3) Millised tegurid lisaks individuaalsele täitmiskavale mõjutavad kinnipeetavate juurdepääsu hariduse omandamisele vanglas?
- 4) Milline on rahvusvaheline praktika vanglas hariduse omandamise küsimuses ja kas Eesti lähenemine on sellega kooskõlas?

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis selgitatakse hariduse kui põhiõiguse sisu ning tuuakse välja rahvusvahelised lepingud, mis käsitlevad haridust ning mille Eesti on ratifitseerinud. Esimeses peatükis antakse ülevaade vanglate hariduskorraldusest ning sellest, kas ja mil määral erineb vanglas antav haridus vabaduses antavast haridusest. Esimeses peatükis teeb autor ülevaate ka olulisemast EIK kohtupraktikast, mis on mõjutanud Eesti õigust ja andnud suuniseid Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi EIÕK)<sup>15</sup> rakendamiseks.

Teises peatükis käsitletakse kinnipeetavate subjektiivset õigust hariduse omandamisele ning selle seost individuaalse täitmiskavaga. Analüüsitakse individuaalse täitmiskava tähtsust hariduse võimaldamisel ning kinnipeetava õigust täitmiskava koostamises kaasa rääkida. Eraldi on peatutud ka individuaalse täitmiskava muutmisel ja selle kohtus vaidlustamise võimalikkusel.

Viimases peatükis vaadeldakse veel kolme teemat, mis samuti mõjutavad kinnipeetavate juurdepääsu haridusele. Esmalt peatutakse interneti kasutamise keelul ning analüüsitakse, kas ja kuidas antud piirang takistab hariduse omandamist. Teise alateemana vaadeldakse eesti keelega seonduvaid küsimusi, kuna suur hulk kinnipeetavatest ei ole eesti keelt emakeelena

---

<sup>15</sup> Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2010, 14, 54.

kõnelevad isikud. Analüüsitakse, millised võimalused on vanglas eesti keele õppeks ning kuidas mõjutab juurdepääsu haridusele muukeelsete ebapiisav eesti keele oskus. Viimaks peatutakse õppimise tasustamise küsimusel. Selleks analüüsitakse, mis tingimustel tasu makstakse ning kas selleks on loodud võrdsed võimalused.

Teadusliku meetodina kasutati töö koostamisel andmekogumismeetodit – selleks kogus autor asjassepuutuvat kirjandust, dokumente ja kohtupraktikat. Uurimisküsimustele vastamisel kasutas autor kombineeritud uurimismeetodit, mis seisnes vanglapraktika ja kohtupraktika analüüsis ning teoreetilises kirjanduses ja õigusaktides toodud seisukohtade võrdluses. Teemade avamiseks on kasutatud erialast kirjandust, eelkõige Vangistusseaduse kommenteeritud väljaannet (2014), mis on seaduse tõlgendamisel ja rakendamisel oluliseks abiliseks. Lisaks on üheks oluliseks allikaks Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, kuna töös on käsitletud PS-st tulenevaid õigusi ja kohustusi. Samuti on kasutatud erinevaid teaduslikke uurimusi ning asjasse puutuvaid õigusakte. Magistritöös analüüsitakse erinevaid teemakohaseid kohtulahendeid, sealjuures pöörates tähelepanu EIK lahenditele, kuna EIÕK on Eestile otsekohalduv ning järgimiseks kohustuslik.

Täna töö juhendamise eest alati abivalmit Nele Parrestit, Jürgen Rakaselga Haridus- ja Teadusministeeriumist ning oma perekonda toetuse eest.

Käesolevat magistritööd iseloomustavad enim märksõnad: avalik õigus, põhiõigused, kinnipeetavad, vangistus, haridus.

# 1 VANGISTUSES VIIBIVATE ISIKUTE JUURDEPÄÄS HARIDUSELE

## 1.1 Õigus haridusele kui põhiõigus

Haridus on valdkond, mille osas kehtib ühiskonnas ühine arusaam ning kokkulepe, et iga inimese ja ühiskonna edu tervikuna aitab tagada hea haridus.<sup>16</sup> Hariduse eesmärk on luua soodsad tingimused isiksuse, perekonna, eesti rahvuse, samuti rahvusvähemuste ja Eesti ühiskonna arenguks maailma majanduse ja kultuuri kontekstis, et seeläbi kujundada seadusi austavaid ja järgivaid inimesi (Eesti Vabariigi haridusseadus § 2 lg 3, edaspidi HaS).<sup>17</sup>

PS sätestab igapäevase õiguse haridusele, pannes riigile ja kohalikele omavalitsustele kohustuse pidada ülal vajalikul arvul õppeasutusi ning andes riigile õiguse ja kohustuse teha järelevalvet hariduse andmise üle (PS § 37). Õigus haridusele on fundamentaalse tähendusega, olles ise nii põhiõigus kui ka eeldus mitmete teiste põhiõiguste teostamisele.<sup>18</sup> Põhiseaduslik õigus haridusele annab igale isikule võimaluse end arendada, et saada individuaalset kasu omandatud haridusest, teiselt poolt jaatab riik tervikuna vajadust haritud elanikkonna järele, et seeläbi tagada ühise väärtussüsteemi edendamine.<sup>19</sup>

Nii on Eesti ühiskond seadnud eesmärgiks luua kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väarika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus.<sup>20</sup> Põhiseaduse kontekstis seondub õigus haridusele ka preambulas sätestatud rahvuse ja kultuuri säilimise eesmärgi, inimväarikuse ja sotsiaalarrikluse põhimõtte (PS § 10) ning vaba eneseteostuse õigusega (PS § 19).<sup>21</sup>

Põhiseaduslik õigus haridusele sisaldab endas üksikisiku vabadust saada haridust. PS põhivabadused on negatiivsed vabadused, mis tähendab, et riik ei tohi seda omaltpoolt piirata ning samuti on tegemist õigusliku vabadusega, s.t inimesel on vabadus langetada otsuseid ilma õiguslike takistusteta. Nii saab haridust käsitleda kui tagatud negatiivset õiguslikku vabadust, kuna PS-s on olemas norm, mis garanteerib selle vabaduse ning kui avalik võim

<sup>16</sup> Õiguskantsler. Ettekanne nr 1. Viidatud töö, lk 1.

<sup>17</sup> Eesti Vabariigi haridusseadus. - RT I, 19.03.2019, 84.

<sup>18</sup> The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 13. Viidatud töö.

<sup>19</sup> Parrest, N. Annus, T. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. - <https://www.pohiseadus.ee>, § 37 p-d 5-7 (01.04.2020).

<sup>20</sup> Elukestva õppe strateegia 2020 - <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>, lk 3 (01.04.2020).

<sup>21</sup> Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 505.



seada vabadust piirab, peab ta seda õigustama. Sellest tuleneb põhiõiguse kandja subjektiivne õigus, et riik vabaduse teostamisel isikut põhjendamatult ei takista. Õigus millelegi on põhivabaduse üks element.<sup>22</sup>

Teisalt on hariduse puhul tegemist sotsiaalse põhiõigusega, mis annab isikule nõudeõiguse riigi vastu, s.t õiguse riigi positiivsele tegevusele. Nii on riigi kohustus luua omaltpoolt tingimused, et inimene saaks kasutada talle põhiseadusega tagatud õigust. Hariduse kontekstis tähendab see seda, et riik peab küll tagama inimestele hariduse võimaldamise, kuid see kohustus ei takista seadusandjat loomast sellist süsteemi, nagu ta õigeks peab. Keelatud on ainult laskuda allapoole põhiseaduslikult tagatud läve, kuna selge on see, et sotsiaalsed põhiõigused nõuavad vabu rahalisi vahendeid, mida võib eri aegadel olla eri hulk.<sup>23</sup>

Tänapäeval ei ole haridusõiguse puhul enam tegemist üksnes riigi poolse miinimumlävendi tagamisega, vaid haridus seondub ka ühiskonnaliikmetele võrdsete võimaluste tagamisega.<sup>24</sup> PS §-s 12 sisaldub üldine võrdsuspõhiõigus, mis sätestab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed – sätte esemeline kaitseala hõlmab kõiki eluvaldkondi ja isikuline kaitseala igauht. Sisulise võrdsuse idee järgi tuleb võrdseid kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt, mis ei tähenda seda, et igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine on võrdsusõiguse rikkumine.<sup>25</sup> Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud üksnes siis, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt.<sup>26</sup>

Kinnipeetavate olukord erineb vabaduses viibiva isiku olukorrast, kuna kinnipeetav kannab karistust ning on allutatud vangla režiimile.<sup>27</sup> Kuivõrd vangistuses viibivate inimeste liikumisvabadus on piiratud, ei saa nad juba olemuslikult realiseerida õigust hariduse omandamisele täpselt samal viisil vabaduses viibijatega. Nii on põhjendatav, et kinnipeetavad moodustavad võrreldes vabaduses viibijatega eraldi ühiskonnagrupi, mistõttu võib olla õigustatav nende erinev kohtlemine hariduskorralduse kujundamisel vangistuses. Kuid alati peab olema erinev kohtlemine põhiõiguse tagamisel kooskõlas võrdse kohtlemise riive testiga ning seadusandja peab vastava regulatsiooni kujundamisel võrdse kohtlemise põhimõtetele arvestama.

---

<sup>22</sup> Ernits, M. Eesti Vabariigi põhiseadus. Viidatud töö. II peatükk. Sissejuhatus, p-d 13-16.

<sup>23</sup> Samas, p 25.

<sup>24</sup> Parrest, N. Kui tasuta peab olema tasuta kohustuslik haridus? - Juridica IX/2010, lk 656.

<sup>25</sup> RKPJK 3-4-1-14-07, p 13.

<sup>26</sup> Samas.

<sup>27</sup> RKHK 3-3-1-5-09 p 28.

Ka R. Maruste on leidnud, et õigus haridusele ei sisalda mitte niivõrd õigust haritaks saada, vaid pigem tähendab see juurdepääsu võimaldamist olemasolevatele haridusasutustele vastavalt riigis kehtivatele õigusnormidele.<sup>28</sup> Samuti sõltuvalt hariduse tasemest erinevad isiku haridusõiguse ulatus ja avaliku võimu tegutsemiskohustus, s.t mida kõrgem haridustase, seda suuremad on lubatavad piirangud ja seda väiksemad avaliku võimu kohustused.<sup>29</sup>

PS-s sätestatud haridust puudutavate normide tõlgendamisel tuleb arvestada rahvusvahelisi õigusakte, mis käsitlevad õigust haridusele ja selle kättesaadavust. Eesti riik ei tohi sõlmida välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega ning juhul, kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid (PS § 123).

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 26 tunnustab iga inimese õigust haridusele, sealhulgas peab haridus olema tasuta vähemalt alg- ja üldhariduse osas ning tehniline ja kutseharidus peavad olema kättesaadavad kõigile ning kõrgem haridus peab olema kättesaadav vastavalt igaühe võimetele võrdselt kõigile.<sup>30</sup>

EIÕK esimese protokolliga artikli 2 kohaselt ei tohi kedagi jätta ilma õigusest haridusele. Riikide arenemisel teadmispõhise ühiskonna suunas muutub haridus (sh kesk- ja kõrgharidus) üha tähtsamaks ja kui on takistatud baasteadmiste omandamisvõimalus, siis see omakorda piirab isiksuse arengut ning mõjutab oluliselt indiviidide heaolu.<sup>31</sup> Nii on EIK möönnud, et demokraatlikus ühiskonnas on õigus haridusele teiste inimõiguste edendamiseks hädavajalik<sup>32</sup>, kuid eelkõige peab olema tagatud isikule õigus pääseda ligi sellisele haridusele, mida riik pakub ja reguleerib, kuid see ei tähenda, et riik peab tagama kindla haridussüsteemi.<sup>33</sup>

MSKÕP käsitleb samuti õigust haridusele. Selle artikkel 13 lõige 1 sätestab, et paktiga liitunud riigid tunnustavad iga inimese õigust haridusele ning haridus peab tagama iga isiku täieliku arengu, looma väarikustunde, tugevdama lugupidamist inimese õiguste ja

<sup>28</sup> Maruste, R. Viidatud töö, lk 505.

<sup>29</sup> Parrest, N. Annus, T. Eesti Vabariigi põhiseadus. Viidatud töö, § 37 p 8.

<sup>30</sup> Inimõiguste ülddeklaratsioon. – United Nations.

[https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR\\_Translations/est.pdf](https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf).

<sup>31</sup> EIKo 5335/05, *Ponomaryovi vs. Bulgaaria*, p 57.

<sup>32</sup> EIKo 16032/07, *Velyo Velez vs. Bulgaaria*, p 33.

<sup>33</sup> European Court of Human Rights. Guide on Article 2 of Protocol No.1 – Right to education. 31.08.2019 - [https://www.echr.coe.int/Documents/Guide\\_Art\\_2\\_Protocol\\_1\\_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf), p 3 (01.04.2020).

põhivabaduste vastu. Haridus on vahend, mis annab igale inimesele võimaluse olla vaba ühiskonna kasulikuks liikmeks, samuti soodustades vastastikust mõistmist ja sallivust kõigi ühiskonnagruppide vahel.

Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versiooni artikli 165 kohaselt aitab ühendus kaasa kvaliteetse hariduse arendamisele, soodustades koostööd liikmesriikide vahel ning vajaduse korral toetades ja täiendades nende tegevust, samal ajal täiel määral respektides liikmesriikide vastutust õpetuse sisu ja haridussüsteemide korralduse eest ning nende kultuurilist ja keelelist mitmekesisust. Seega on õpetuse sisu ja haridussüsteemide korraldus liikmesriikide valida ja Euroopa Liidu tasandi regulatsioone hariduse reguleerimiseks reeglina ei anta.<sup>34</sup>

Euroopa põhiõiguste harta artikkel 14 sätestab igäühe õiguse haridusele, mille kohaselt õigus haridusele tähendab eelkõige õigust saada tasuta kohustuslikku õpet.<sup>35</sup>

Kuigi rahvusvahelistes aktides toodud haridustasemete mõisted ei vasta üks ühele riigisisese õiguses toodud hariduse valdkonna mõistetele, võib eeltoodu põhjal nentida, et õigus haridusele on nii põhiseadusest tulenev põhiõigus kui ka rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigus. Seega on Eesti riik nii põhiseadusega kui ka rahvusvaheliste kokkulepetega iga inimese õigust hariduse omandamisele kinnitanud. Samas on rahvusvaheliselt tunnustatud iga riigi suveräänset õigust ja vastutust selle eest, mil viisil ja mis ulatuses haridust inimestele võimaldada ning millistele ühiskonnagruppidele on hariduse omandamine kohustuslik ja/või tasuta.

Järgnevates peatükkides vaadeldakse täpsemalt, kuidas on seadusandja näinud ette kinnipeetavate hariduse omandamise võimaldamist ning millised on erisused vabaduses viibijate õppimisvõimalusega.

---

<sup>34</sup> Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon – Eur-Lex <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=EN>.

<sup>35</sup> Euroopa põhiõiguste harta. - RT II 2006, 13, 35.

## 1.2 Vangistuses kehtestatavad piirangud

PS § 37 lõike 1 puhul on tegemist seadusereservatsioonita põhiõigusega, mis tähendab, et sättes ei ole ette nähtud aluseid antud põhiõiguse piiramiseks. Seadusereservatsioonita põhiõigust võib siiski piirata, kui see on vajalik mingi muu põhiseaduslikku järku väärtuse või teise põhiõiguse kaitseks, mis sisaldub põhiseaduses eneses.<sup>36</sup> PS § 3 lõikest 1 ja §-st 11 tulenevalt saab põhiõiguse piirangu kehtestada üksnes seadusega. Nii on näiteks kuriteo ärahoidmine ning riigi sisemise rahu tagamine, sealhulgas teiste ühiskonnaliikmete turvalisus ja avalik kord, sellised põhiseaduslikud väärtused, mis võimaldavad kinnipeetava õigust haridusele piirata.

Kui inimesele mõistetakse kohtu poolt karistuseks reaalne vangistus, allutatakse tema vabadus ja ka teised õigused seaduses toodud piirangutele. Kui seadus ei sätesta konkreetset piirangut, võib vangla kohaldada vaid selliseid piiranguid, mis on vajalikud vangla julgeoleku kaalutlustel, kuid seda üksnes juhul, kui loodavad piirangud vastavad täideviimise eesmärgile ja inimväärikuse põhimõttele ega moonuta seaduses sätestatud teiste õiguste ja vabaduste olemust (VangS § 4<sup>1</sup>). Eeltoodust tuleneb põhimõte, millega luuakse raamistik vangistuses viibivate isikute õiguste piiramisel.

Vangla loodavad piirangud, mis ei tulene seadusest, peavad eelkõige vastama inimväärikuse printsipile. Inimväärikus on meie põhiseaduse aluspõhimõte ja inimõigus, mis kehtib kõikidele isikutele. Inimväärikus keelab muuta isikut riigivõimu objektiks<sup>37</sup> ning see on põhimõte, mida tuleb järgida teravdatud tähelepanuga igas valdkonnas. Inimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk.<sup>38</sup>

Kinnipidamistingimused peavad tagama vangistuses viibivale isikule inimväärika kohtlemise. Lubatavad on piirangud, mis paratamatult kaasnevad vangistusega<sup>39</sup>, kuna vanglakaristuse määramine ja kandmine tähendab isiku jaoks juba karistuse olemusest tulenevalt mitmete

---

<sup>36</sup> Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse 2. peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused". 1995 -

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/pohiseaduse\\_2\\_peatukk\\_pohioigused\\_vabadused\\_ja\\_kohustused.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/pohiseaduse_2_peatukk_pohioigused_vabadused_ja_kohustused.pdf), lk 7-8 (01.04.2020).

<sup>37</sup> Ernits, M. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 10 p 6.

<sup>38</sup> RKHK 3-3-1-2-06 p 10.

<sup>39</sup> EIKo C-30696/09, *M.S.S vs. Belgia ja Kreeka*, p 221.

põhiõiguste piiramist<sup>40</sup>. Nii on paratamatu, et teatud kannatused ja ebameeldivused kaasnevad isiku kinnipidamisega, mis ei tähenda, et juba iseenesest oleks tegemist isiku inimväärikuse alandamisega.<sup>41</sup> Nii peavad vangistuses viibivale isikule olema tagatud muud vabaduses viibiva isiku õigused, kui VangS-st ei tulene teisiti.

Alus, mis võimaldab täiendavate piirangute kehtestamist vanglas, on oht julgeolekule. Üksnes juhtudel, kui tegemist on julgeolekuohuga, on vanglal õigus piirata ka muid põhiõigusi. Kuna tegemist on erandliku üldklausliga, millega lubatakse põhiõiguste piiramist, tuleb sätet tõlgendada kitsendavalt. Vangistuses viibivate isikute täiendav põhiõiguste piiramine julgeoleku kaalutlustel on lubatav siis, kui see on ajendatud üldsuse, teiste kinnipeetavate ja vanglas töötavate isikute kaitsmisvajadusest edasiste õigusrikkumiste eest.<sup>42</sup>

Vangistuses viibivale isikule piirangute seadmisel tuleb eelkõige lähtuda kinnipidamise põhieesmärgist, milleks on kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele (VangS § 6 lg 1). Isiku suunamine õiguskuulekale käitumisele tähendab karistuse sellist täideviimist, mis annab karistatule võimaluse tulla edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata. Suunamine õiguskuulekale käitumisele ei tähenda seega isiku sundkorras ümberkasvatamist, vaid eelkõige vastavate tingimuste loomist. Teine eesmärk kinnipidamisel on õiguskorra kaitsmine, kuid seda eesmärki peetakse pigem teisejärguliseks, kuna see tuleneb vangistuse olemusest iseenesest ning on realiseerunud karistuse mõistmisel. Lisaks eeltoodule väljendab riik läbi vangistuse karistusvõimu ning realiseerib õiguskorra kaitset läbi karistuse täideviimise.<sup>43</sup>

Kui heita pilk karistusõiguse põhimõtetele, mis on küll vangistusõigusest eraldiseisvad, kuid mille tulemusena on isik vangistatud, kaitseb karistusõigus ühiskonna põhiväärtusi ja õiguskorda. Põhiväärtused on õigushüved, mis on inimeste sotsiaalseks koosolemiseks vajalikud ning mille kaitsmiseks tuleb rakendada riigi karistusvõimu – nii ei saa määratud karistuse kaudu kahjustatud õigust heastada, küll aga saab riik karistuse kaudu kinnitada normikehtivust ja kaitstava õigushüve kehtivust.<sup>44</sup> Süüdimõistva otsuse tegemisel antakse õigusemõistjate ja seeläbi ka ühiskonna poolt kuriteo raskusele hinnang ning vastavalt sellele

<sup>40</sup> Aduson, J. Jälitustoimingud vanglas. - Juridica X/2015, lk 703.

<sup>41</sup> RKPJKo 3-4-1-9-14, p 36.

<sup>42</sup> Kaiser, G. Kerner, H.-J., Schöch, H. Strafvollzug. Eine Einführung in die Grundlagen. 4. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 1991, lk 96; Pikamäe, P jt. „Vangistusseadus: kommenteeritud väljaanne §-d 1-109“ 2. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014“, § 4<sup>1</sup> p 4.2.

<sup>43</sup> Sootak, J. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 6 p-d 2-3.

<sup>44</sup> Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Kirjastus Juura 2010, lk 35, 40-41.

määratakse ka karistus. Sealjuures ei ole määratud karistuse eesmärgiks kättemaks ega süü heastamine<sup>45</sup> ning kindlasti mitte ka isiku muutmine riigivõimu objektiks.

Euroopa vanglareeglistiku punktide 3 ja 5 kohaselt peaksid vanglas viibivatele isikutele kehtestatud piirangud olema minimaalselt vajalikud, proportsionaalsed õiguspärase eesmärgiga ning vanglaelu peab olema viidud võimalikult lähedaseks tava ühiskonnaelule.<sup>46</sup>

Riigi õiglase suhtumine vangistuses viibivatesse isikutesse iseloomustab meie ühiskonna arengut tervikuna ja on sealjuures demokraatliku õigusriigi karistusõiguse üheks nurgakiviks.<sup>47</sup> Seega on piirangute kehtestamisel vangistuses viibivatele isikutele vajalik lähtuda kinnipidamise eesmärgist, sealjuures ei või moonutada seaduses sätestatud teisi õigusi ja vabadusi ega kahjustada kinnipeetavate inimväärikust.

### 1.3 Hariduskorraldus vanglas

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 üheks eesmärgiks on tagada kõigile inimestele võrdsed võimalused saada võimetekohast kvaliteetset haridust kogu elu jooksul. Eraldi on vajalik tähelepanu pöörata tingimuste loomisele nõrgema konkurentsivõimega inimeste õppes osalemisele, et omandada kvalifikatsioon ning teostada end parimal viisil töö- ja pereelus.<sup>48</sup> Ka kinnipeetavad on osa meie ühiskonnast ning õigus hariduse omandamiseks laieneb ka vangistuses viibivatele inimestele.<sup>49</sup>

Vangistuse igapäevaelu tähtsaimaks küsimuseks, ühtlasi ka taasühiskonnastamise raskuspunktiks, on vangi hõivatus. Hõivatuse peksid tagama kinnipeetava võimalus vanglas viibimise ajal õppida ja töötada.<sup>50</sup> Kinnipeetavate osalemist õppetegevuses võiks pidada väärtuseks iseenesest, kuna osalemine õppetöös aitab vähendada negatiivseid tagajärgi, mis

---

<sup>45</sup> Sootak, J. Vangistuseseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 6 p 1.1.

<sup>46</sup> Council of Europe. European Prison Rules. June 2006. -<https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (05.04.2020); „Euroopa vanglareeglistik“ on Euroopa Nõukogu soovituslik instrument, mille eesmärgiks on püüd ühtlustada Euroopa Nõukogu liikmesriikide vangistusalast praktikast ning tegemist ei ole riigile kohustusi ja kinnipeetavatele õigusi loova aktiga (vt RKHK 3-3-1-5-10 p 19).

<sup>47</sup> Elkin, W. Viidatud töö, lk 277.

<sup>48</sup> Eesti elukestva õppe strateegia 2020. Viidatud töö, lk 15-16.

<sup>49</sup> Parrest, N. Annus, T. Eesti Vabariigi põhiseadus. Viidatud töö, § 37 lg 1, p 13.

<sup>50</sup> Vanglateenistuse kodulehekülj. Vangistuse kulg. - <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/vangistuse-kulg> (05.04.2020).

vabaduse kaotusega paratamatult kaasnevad.<sup>51</sup> Õppimine vanglas annab soovijatele võimaluse nii-öelda normaalseks eluks, kus kinnipeetav saab keskenduda oma arenguvõimalustele ning saada õppetegevuses osaledes osa sisukast ja eesmärgistatud pikaajalisest tegevuseset.<sup>52</sup>

Kinnipeetavatele suunatud haridus ei moodusta spetsiifilist vangistuse täideviimisprotsessis antavat haridust, vaid peab olema korraldatud haridussüsteemi üldiste põhimõtete järgi.<sup>53</sup> Nii moodustavad vangla territooriumil tegutsevad koolid ühe osa üldisest haridussüsteemist ning hariduse andmine ei ole mitte vangla, vaid koolide kohustus.<sup>54</sup> Tegemist on normaalsusprintsipi rakendamisega ja nii on eesmärk hariduse pakkumisel vanglas tagada kinnipeetavatele sama kvaliteediga haridust (õpetajad, õppekavad, õppevorm) kui vabaduses ning tagatud on hariduse omandamist tõendava dokumendi neutraalsus (vanglavälise õppeasutuse väljastatud haridust tõendav dokument ei kannu edasi infot, et isik on viibinud vanglas).<sup>55</sup> Kuivõrd riigil ja kohalikul omavalitsusel on kohustus üleval pidada vajalikul arvil õppeasutusi, on avalikul võimul üsna suur valiku- ja tegutsemisvabadus koolide arvu ja sisu osas,<sup>56</sup> mis pakuvad haridust vanglas.

Ka Euroopa vanglareeglistikus on sätestatud, et haridus peab olema tagatud kõikidele vangidele, olles seejuures võimalikult laiuaulatuslik ning arvestama kinnipeetavate individuaalseid vajadusi (vanglareeglistiku p 28.1). Samuti on soodustatud haridus- ja kutseõppe süsteemi lõimimine, et pärast vanglast vabanemist võiksid nad raskusteta jätkata haridus- ja kutseõpet (vanglareeglistiku p 28.7 a). Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel liikmesriikidele Euroopa vanglareeglistiku kohta on öeldud, et vangla peab soodustama ja toetama kinnipeetava hariduspüüdlusi ja selle sisustamisel tuleb lähtuda maksimaalselt võimalikul määral samadest reeglitest ja põhimõtetest nagu vabaduses.<sup>57</sup>

---

<sup>51</sup> Toia, M. An In-Depth Analysis of the Pebble Learning Approach and Contents. - Torlone, F. Vryonides, M (editors). Innovative Learning Models for Prisoners. Firenze University Press: 2016, lk 79.

<sup>52</sup> Samas.

<sup>53</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 34, p 3.

<sup>54</sup> Samas.

<sup>55</sup> Justiitsministeeriumi 12.02.2019 kiri nr 11-1/42 „Vastus Haridus- ja Teadusministeeriumi asekanstleri ettepanekutele seoses vanglate üld- ja kutsehariduse korralduse seire tulemustega“. - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=67a8220c-a298-4531-ae1e-11f3e27421e8> (05.04.2020).

<sup>56</sup> Maruste, M. Viidatud töö, lk 506.

<sup>57</sup> Council of Europe. European Prison Rules. Viidatud töö, p 106.1.

Samuti on ÜRO nn Nelson Mandela reeglites rõhutatud kinnipeetavatele hariduse võimaldamise olulisust ning näeb seda riigile üldise haridussüsteemi osana, mis võimaldaks pärast vanglast vabanemist jätkata haridusteed takistusteta.<sup>58</sup>

Nii korraldatakse hariduse andmist vanglas HaS-i, põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (edaspidi PGS)<sup>59</sup> ja kutseõppeasutuse seaduse (edaspidi KutÕS)<sup>60</sup> ning nende alusel väljaantud õigusaktide kohaselt (VangS § 34 lg 2). Hariduse omandamise võimaldamise eesmärk on kindlustada kinnipeetav piisavate teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamistega, mis võimaldab tal jätkata vabaduses hariduse omandamist ja töötamist (VangS § 34 lg 1). Kohtupraktika järgi ei peeta kinnipeetava iseseisvat õppimist, mis ei seisne mõnes VangS-s nimetatud hariduse omandamisega seotud ülesande täitmisega, õppetegevuseks.<sup>61</sup>

VangS-is on toodud, millistel haridustasemetel on võimalik vangla territooriumil õppida. Põhiharidus on riigi haridusstandardiga ettenähtud kohustuslik üldharidusmiinimum (HaS § 15) ning kinnipeetaval, kellel puudub põhiharidus, võimaldatakse selle omandamine vastava riikliku õppekava alusel (VangS § 35 lg 1). Juba põhihariduse omandanud kinnipeetavale võimaldatakse üldkeskhariduse omandamine (VangS § 35 lg 2) ning samuti on võimalik omandada kutseharidust ja osaleda tööalase enesetäiendamisega täiendkoolitustes (VangS § 36 lg 1). VangSi järgi peab vastava hariduse omandamine olema ette nähtud kinnipeetava individuaalses täitmiskavas (edaspidi nimetatud ITK, vt pikemalt peatükk 2).

Hariduse andmist korraldavad vanglates koolid, mis tegutsevad antud omavalitsuse territooriumil ning õpetamisel kasutatakse samu õppekavasid. Vangla poolt on vaid ruumid, mida hariduse andmiseks kasutatakse ning nende ruumide sisutus-, remondi- ja ekspluatatsioonikulud katab vangla (VangS § 34 lg 3, § 35 lg 6, § 36 lg 2). Üldharidust pakuvad Tartu Vanglas Tartu Täiskasvanute Gümnaasium ja Tartu Kroonuaia Kool, Tallinna Vanglas Tallinna Täiskasvanute Gümnaasium ja Viru Vanglas Kohtla-Järve Täiskasvanute Gümnaasium. Põhiharidust on võimalik omandada nii eesti kui ka vene keeles.<sup>62</sup>

---

<sup>58</sup> The United Nations General Assembly. The United Nations Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Mandela Rules). 17.12.2015 - [https://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/70/175](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/175), p 104 (05.04.2020).

<sup>59</sup> Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. - RT I, 13.03.2019, 120.

<sup>60</sup> Kutseõppeasutuse seadus. - RT I, 19.03.2019, 87.

<sup>61</sup> RKHK 3-15-3133 p 12.

<sup>62</sup> Vanglateenistuse kodulehekülj. Haridus vanglas. - <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/haridus-vanglas> (05.04.2020).



Eeltoodust nähtub, et põhiharidust pakuvad vanglates kohaliku omavalitsuse koolid s.t kooli pidajaks on kohalik omavalitsus, mitte riik. Kuid võrreldes koolikorraldusega vabaduses, kus kohaliku omavalitsusüksuse kui kooli pidaja ülesandeks on kogu kooli ülalpidamine, mis hõlmab ka hoonete ehitamis- ja eksploatatsioonikulusid, siis vangla territooriumil tegutsevate koolide osas on hoonete tagamise ülesanne jäänud riigi kanda. Samuti annab riik Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu kohalikule omavalitsusele vastavalt õpilaste arvule nn haridustoetust, mis hõlmab tööjõukulu, õppevahendite kulu ja koolituskulu. Õpilaste eest, kes saavad tõhustatud tuge või erituge, määratakse lisaks toetus kooli tegevuskulude katmiseks (PGS § 82 lg 3). Kuid vanglas tegutsevate koolide osas on erisuseks see, et Haridus- ja Teadusministeerium kannab kõik vangla haridusega kaasnevad kulud,<sup>63</sup> ka selle osa, mis muude kohaliku omavalitsuse koolide puhul kaetakse kohaliku omavalitsuse eelarvest. See omakorda võiks olla kohalikele omavalitsustele motivaatoriks, et soodustada kinnipeetavate õpetamist, kuna kohalikule omavalitsusele ei kaasne õpetamisega täiendavaid kulusid oma eelarvest, vaid kõige eest tasub riik vastavalt Haridus- ja Teadusministeeriumi või Justiitsministeeriumi kaudu.

Lisaks põhi- ja keskharidusele on üks enimnõutavaid haridustasemeid, mida vanglas omandatakse, ka kutseharidus (vt tabel 1). Kutsehariduse omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks (HaS § 12). Kutsehariduse andmisel vanglas tuleb eelistada erialasid, mis on vabaduses nõutavaimad (VangS § 36 lg 1 teine lause).

Seadusandja eesmärgiks on tagada kutsehariduse omandamise kaudu kinnipeetavale võimalused leida endale pärast vanglast vabanemist erialane töö, mis loob omakorda paremad eeldused selleks, et isik võiks käituda edaspidi õiguskuulekalt. Kuigi kutsehariduse andmist korraldavad kutsekoolid, on eelkõige vangla õigus otsustada, milliseid erialasid õpetatakse ning lähtuda tuleb eelkõige tööjõuturu olukorrast.<sup>64</sup>

Kutseharidust pakuvad Tartu Vanglas Tartu Kutsehariduskeskus, Tallinna Vanglas Tallinna Ehituskool ja Viru Vanglas Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus. Kutseharidust pakutakse aianduse, maastikuehituse, õmblemise, maaler-siseviimistluse, kivi- ja

---

<sup>63</sup> Nt Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Tartu linna vaheline riigieelarvelise toetuse kasutamise leping, üldhariduse korraldamiseks Tartu Vanglas, sõlmitud 04.02.2020 - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=39b91137-80fc-4a65-aaaa-bc7c17850f61> (05.04.2020).

<sup>64</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 36 p 3.

betoonkonstruktsioonide ehituse, ehituspuussepa, puidupingioperaatori, keevituse, elektrikuga, abikoka, puhastusteeninduse ja toateeninduse erialal.<sup>65</sup>

Kooli ruumid asuvad vangla territooriumil, kuhu tuuakse kinnipeetavad vastavalt päevakavale. Vanglas käib täisealiste kinnipeetavate põhikooli ja gümnaasiumiastme õppetöö mittestatsionaarses õppevormis. Mittestatsionaarses õppes peab olema õpilasele tagatud vähemalt 24 õppetundi nädalas õppeveerandi kohta. Kui õpilasi on alla 10, tagab kool õpilasele õppekoormuse vähemalt 15 õppetundi nädalas.<sup>66</sup>

Mittestatsionaarset õppevormi kasutatakse, kuna vangistuse sisu tuleb korraldada võimalikult sarnaselt vabaduses toimuvale ning antud õppevormi kasutamine täiskasvanute puhul on tavapärane.<sup>67</sup>

Nii nagu muudes koolides peavad õpetajad ka vanglas jälgima õpilaste arengut ja toimetulekut ning vajadusel kohandama õpet nende individuaalsete vajaduste järgi. Samuti peavad olema vanglakoolides kättesaadavad tugispetsialistide teenused nagu eripedagoog, logopeed, psühholoog ja sotsiaalpedagoog. Õpilase arengu toetamiseks tuleb õpetajal korraldada arenguestlust iga õpilasega (PGS § 37).

Lisaks õppimisvõimalustele vangla territooriumil tegutsevates koolides on teatud juhtudel võimalik kinnipeetaval õppida ka väljaspool vanglat. Vastav võimalus on sätestatud põhi- ja üldkeskhariduse osas VangS § 35 lg-s 4 ja 5. Kutsehariduse ja kõrghariduse osas vastavat võimalust otsesõnu VangS-s sätestatud ei ole, kuid see on tuletatav VangS § 22 lg 2 p-st 1, mis annab kinnipeetavale võimaluse taotleda luba liikuda järelevalveta väljaspool vanglat seoses õppetööga.<sup>68</sup>

Vangla sisekorraeeskirja (edaspidi VSKE) § 90 järgi võib vangla anda kinnipeetavale loa sooritada väljaspool vanglat asuva õppeasutuse sisseastumiseksameid või jätkata seal

---

<sup>65</sup> Vanglateenistuse kodulehekülj. Haridus vanglas. Viidatud töö.

<sup>66</sup> Haridus- ja Teadusministeerium „Ülevaade hariduse omandamisest vanglas“ 2018. - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=82edc6f0-15fd-49a0-aac5-2ba09b8ce57b>, lk 6 (05.04.2020).

<sup>67</sup> Mihelson, H. Justiitsministeerium muudaks vangide õpetamist, haridusministeerium seda teha ei kavatse. - Postimees. 07.05.2017. - <https://www.postimees.ee/4103955/justiitsministeerium-muudaks-vangide-opetamist-haridusministeerium-seda-teha-ei-kavatse> (05.04.2020).

<sup>68</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 36 p 4.

õpinguid.<sup>69</sup> Selleks peab kinnipeetav esitama vanglale vastatava taotluse. Taotluse lahendamisel arvestab vangla kinnipeetava isikuomadusi ja kriminogeenseid riske, käitumist karistuse kandmise ajal, suhtumist töösse ja õpingutesse, väljaspool vanglat toimuva õppe laadi ja kestvust ning ITK-s ettenähtud eesmärgid, samuti võib vangla arvestada muid tegureid (VSKE § 92 lg 1 ja 2). Täpsem õppetöö korraldus avavanglas on sätestatud iga vangla sisekorraeskirjas. Ka siis, kui kinnipeetav soovib saada luba lühiajaliseks väljasõiduks, tuleb väljasõiduplaani koostamisel märkida, kuidas kinnipeetav kavatseb väljasõiduajal korraldada oma õppetegevust (VSKE § 78 lg 3).

Õppetöös osalevate kinnipeetavate arv on praktikas pigem vähene, nii nagu nähtub Tabelist 1. Töö autor on leidnud selleks vastava protsendi kinnipeetavate arvust aastalõpu seisuga, võrdluses õppetegevusega hõivatud kinnipeetavatega. Seetõttu on vastav õppurite protsent pigem informatiivne ning näitab üldist tendentsi. Tabelist 1 nähtub, et õppetöoga on hõivatud alla 20% süüdimõistetud kinnipeetavatest arvestades, et antud tabelis sisalduvad ka alaealised kinnipeetavad, kellele õppimine on kohustuslik. Nähtub, et stabiilselt on kasvanud kutseharidust omandavate kinnipeetavate osakaal ning muudes õppeastmetes on pigem kahanenud.

Tabel 1. Vanglas haridust omandavate kinnipeetavate arv 2016-2019 aastate lõikes.

	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Põhikool <sup>70</sup>	117	131	99	63
Gümnaasium	79	62	75	64
Kõrgkool	0	2	1	1
Kutseõpe	113	158	176	223
<b>Kokku</b>	<b>309</b>	<b>353</b>	<b>351</b>	<b>351</b>
Süüdimõistetute arv (kalendriaasta lõpu seisuga)	2299	2134	2040	1984
Õppurite osakaal	13 %	16%	17%	18%

Allikad: Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 5; Vanglateenistuse kodulehekülj. - „Vanglateenistuse 2019. aasta ülevaade“ <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vanglateenistuse-2019-aasta-ulevaade> (05.04.2020); Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna leht. - Kuritegevus Eestis 2019 - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/vangistus.html> (05.04.2020).

<sup>69</sup> Vangla sisekorraeskiri. - RT I, 24.07.2019, 10.

<sup>70</sup> Antud tabelis sisalduvad arvud ka alaealiste kinnipeetavate kohta, kelle haridusõigus antud töö raames üldiselt ei käsitleta. Tuleb arvestada, et alla 18-aastasele noorele kinnipeetavale on põhihariduse omandamine seadusega ettenähtud ulatuses kohustuslik (VangS § 84 lg 1).

Hariduse omandamine toimub töö ajal (VangS § 34 lg 5) ning haridust omandav kinnipeetav on vabastatud töökohustusest (VangS 37 lg 2 p 2). Seega võib pidada hariduse omandamist ja töötamist vanglas võrdse tähtsusega kohtlemisabinõudeks, kus hariduse omandamisel asub see kinnipeetavale kehtiva töökohustuse asemele. Kinnipidamisajal töötamise ja/või hariduse omandamise eemärkideks on mõlemal juhul suurendada kinnipeetava iseseisvat toimetulekut vabanedes ja aidata seeläbi kaasa VangS § 6 lõikes 1 sätestatud eesmärkide täitmisele.<sup>71</sup>

Eeltoodust nähtub, et kinnipeetavate hariduskorraldus sarnaneb üldmudelilt sellele, mis vabaduseski. Küll aga on rahastuse mõttes teistsugune süsteem, kuna vanglakoolis õpetamisega seotud kõik üldised kulud tasutakse Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvest olenemata sellest, kes on kooli pidaja ning õppeasutuse ruumide korrashoiu eest tasub Justiitsministeerium. Erisused vabaduses antavast ilmnevad hariduskorralduses selgelt, kui analüüsida, mis tingimustel kinnipeetavad juurdepääsu haridusele saavad. Ilmneb, et ükskõik millisel haridustasemel õppimine oleks võimalik, peab see olema märgitud kinnipeetava ITK-s. Samas, kui seadusandja on ette näinud kinnipeetavate hariduse omandamisel teatud erisused, ei saa pelgalt sellest järeldada, et tegemist oleks võrdsusõiguse rikkumisega (vt peatükk 1.1). Küll aga peab olema tagatud, et seadusandluses ettenähtud kinnipeetavatele omistatud õigusele haridust omandada, oleks riigi poolt loodud piisavalt võimalusi selle realiseerimiseks vangistuse vältel.

#### 1.4 Hariduse mõju retsidiivsusele

Uurimused on näidanud, et kurjategijad on üldiselt madala haridustasemega ja väheste kutseoskustega. See omakorda mõjutab nende võimalusi saada töökoht ning olla sotsiaalselt aktsepteeritud ühiskonnaliige, kuivõrd neil on puudujääke probleemide lahendamise oskustes, koostöövõimes ning konfliktisituatsioonide lahendamises ilma vägivallata.<sup>72</sup>

Selleks, et analüüsida, kas ja kuidas mõjutab isiku haridustase tema retsidiivsust ehk seda, kas isik paneb toime korduvaid kuritegusid, tuleb vaadelda sellekohaseid kriminoloogia uurimisvaldkonnas läbiviidud uuringuid.

---

<sup>71</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 34 p 2.

<sup>72</sup> Grünberg, M. Kriminogeensete riskide hindamine. Vanglateenistuse õpik. Justiitsministeerium. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2013, lk 104.

Eestis on Justiitsministeeriumi poolt tehtud mitmeid uuringuid retsidiivsuse kohta, mille käigus analüüsitakse karistust kandnud isikute käitumist ning seda, kas nad panevad toime uue kuriteo pärast vanglast vabanemist. 2010. aastal tehti põhjalik uuring, mille raames uuriti, kui võrd erineb retsidiivsuse tase kuriteo toime pannud isikute rühmade puhul ning milliste sotsiaal-demograafiliste jt teguritega retsidiivsus eeskätt seonduv. 2017. ja 2018. aastal tehti varasema uuringu jätkuuringud, et vaadelda kurjategijate retsidiivsust viimase kümne aasta jooksul.<sup>73</sup>

Uuringutest ilmneb, et haridus on üks tegureid, mis mõjutab vanglast vabanenute retsidiivsust. 2010. aasta uuringust nähtub, et vanglast vabanenute haridustase läbi aastate on olnud tunduvalt madalam kui registreeritud töötute puhul tervikuna ning võrdluses hõivatud elanikkonnaga. Aastatel 2004–2007 vanglast vabanenutest enam kui pooled (55–58%) olid vabanemisel vaid põhi- või veelgi madalama haridusega. Kõrgharidusega isikute vanglast vabanenute hulgas on osakaal jäänud vahemikku 1–2% ning nende hilisem tööhõive on olnud keskmisest kõrgem. 2010. aasta uuringust nähtub, et retsidiivsus on olnud püsivalt suurim algharidusega ja väikseim kõrgharidusega isikute seas.<sup>74</sup>

Ka 2017. aasta uuringust nähtub, et mida madalam on vanglast vabanenute haridustase, seda suurem on retsidiivsus. Kui vaadata ajalist dünaamikat, siis kuni kolmanda kuuni pärast vanglast vabanemist kõrgharidusega inimeste retsidiivsus muu haridusega inimeste retsidiivsusest ei erine, aga peale seda jääb muudest rühmadest märksa väiksemaks. Kõige suuremaks jääb aja jooksul põhiharidusega inimeste retsidiivsus.<sup>75</sup>

Nii on Eestis läbiviidud retsidiivsuse uuringutes leidnud kinnitust, et retsidiivsus on suurim madalaima haridusega isikute seas ehk mida madalam on vanglast vabanenu haridustase, seda suurem on risk, et ta paneb toime korduvkuriteo.

Eestis ei ole küll uuritud seda, kui palju vähendab retsidiivsust vangistuse kestel omandatud haridus võrreldes nende kinnipeetavatega, kes vangistuse ajal haridust ei omandanud, kuid

---

<sup>73</sup> Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud nr 27. 15.06.2018. - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/retsidiivsus-eestis-2017>, lk 7.

<sup>74</sup> Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium, Tallinn 2010 - [https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsus\\_eestis\\_justiitsministeerium\\_2010.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsus_eestis_justiitsministeerium_2010.pdf) (05.04.2020), lk 54, 64-65.

<sup>75</sup> Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. (2018) Retsidiivsus Eestis. Viidatud töö, lk 25.

selliseid uuringuid on tehtud näiteks Ameerika Ühendriikides. 2013. aastal avaldatud uuringust nähtub, et täiskasvanud kinnipeetavad, kes omandasid vanglas olles haridust, panevad tunduvalt väiksema tõenäosusega toime uue kuriteo võrreldes nende kinnipeetavatega, kes vanglas olles hariduse omandamisega ei tegelenud.<sup>76</sup>

Ka kohtunikud ja prokurörid on oma kogemusele tuginedes leidnud, et kõrgema haridustasemega isikute retsidiivsusrisk on väiksem kui madalama haridustasemega. Nii on nii prokurörid kui kohtunikud ennetähtaegse vabastamise taotluste menetlemisel pidanud väga oluliseks argumendiks seda, kas isik on vanglas olles omandanud haridust või mitte. Hariduse omandamist ja töötamist pidasid kohtunikud ja prokurörid oluliseks nii sisuka ajaveetmise kontekstis kui ka tulevikvõimaluste ja kahjude hüvitamise kontekstis. Osalt väärtustati õppimist isegi enam kui töötamist, kuna õppimiseks on vaja sügavamat isiklikku huvi ja see näitab isiku tahet jätkata pooleli jäänud normikuulekat eluviisi.<sup>77</sup>

Ka vangistuse järgselt peetakse oluliseks endiste kinnipeetavate hõivatuse tõstmist hariduses. Justiitsministeerium on saanud Euroopa Liidu Struktuurifondist toetuse meetmele „Tugiteenus vanglast vabanenutele“, milles on haridustaseme tõstmine kui üks vahend isiku edukaks taasühiskonnastamiseks. Meetme eesmärgiks on vanglast vabanejate osaluse tõstmine tööturul ja hariduses ning vähendada retsidiivsust.<sup>78</sup>

Seletuskirjas „Eesti kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ rõhutatakse samuti, et kriminaalpoliitika põhisuunaks ei ole mitte karmid karistused ja vanglakaristuse soosimine, vaid oluline on tagada ühiskonnas arusaam, et sotsiaal- ja haridussüsteem on peamised kuritegevuse mõjutajad.<sup>79</sup> Justiitsministeeriumi valitsemisala 2019–2022 arengukavas leitakse, et retsidiivsuse vähendamiseks tuleb vanglas tagada kinnipeetavatele turvaline ning isiku positiivset arengut toetav, sh töö- ja õppimisvõimalusi pakkuv keskkond.<sup>80</sup>

---

<sup>76</sup> Davis, L, Bozik, R, Steele, J, Saunders, J, Miles, J. A Evaluating the Effectiveness of Correctional Education. Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults. 2013 - [https://www.rand.org/pubs/research\\_reports/RR266.html](https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR266.html) (05.04.2020), lk 57-58.

<sup>77</sup> Ahven, A, Salla, J, Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis. Viidatud töö, lk 89, 111.

<sup>78</sup> Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 10.12.2014 käskkirjaga nr 228 kinnitatud ja 04.10.2018 käskkirjaga nr 76 muudetud TAT „Tugiteenus vanglast vabanejatele“ - [https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/TAT%20Tugiteenus%20vanglast%20vabanejatele\\_04.10.2018.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/TAT%20Tugiteenus%20vanglast%20vabanejatele_04.10.2018.pdf) (05.04.2020).

<sup>79</sup> Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Viidatud töö, lk 13.

<sup>80</sup> Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019-2022. Viidatud töö, lk 16.

Nii on erinevad uuringud näidanud, et vanglaharidus toob kaasa olulist kasu nii kinnipeetavale endale, millega kaasneb iseseisvuse ja enesehinnangu tõus, kui ka ühiskonnale tervikuna, kui väheneb retsidiivsus, ning seeläbi vähenevad kulutused vangide ülalpidamiseks.<sup>81</sup> Hariduse omandamine on vajalik kinnipeetava rehabilitatsiooniks ja ühiskonda reintegreerimiseks.<sup>82</sup> Arvestades, kui palju karistuse täideviimine ressursi nõuab, on põhjendatud ühiskonna ootus, et vangistuse tulemusel väljuks vanglast inimene, kes on edaspidi õiguskuulekas ning enam uusi õigusrikkumisi toime ei pane.<sup>83</sup> Seejuures ei saa hariduse mõju retsidiivsusele üle hinnata, kuid hariduse omandamisel on võrreldes suurema mõjuga kriminogeensetele riskidele (näiteks narkootikumide tarbimine) täheldatud väikest, kuid järjepidevat mõju kuritegeliku käitumise vähenemisele.<sup>84</sup>

Kokkuvõttes ilmneb, et madal haridustase on risk, mis suurendab omakorda retsidiivsust, millest võib järeldada, et vangistuses viibivate isikute edukaks taasühiskonnastamiseks ja retsidiivsuse vähendamiseks on hariduse kättesaadavuse võimaldamine ja selle soodustamine vanglas üks võimalus.

## 1.5 Rahvusvaheline kohtupraktika

PS-st tulenevaid õigusi ja nende õiguste piiranguid aitab sisustada rahvusvaheline kohtupraktika, kuna põhiseaduses olevad haridusõiguse sätted peavad olema ja on kooskõlas rahvusvahelise õiguse normidega. Nii on ka kinnipeetavatele tagatud EIÕK-st tulenevad õigused ja vabadused, sh õigus haridusele tulenevalt EIÕK protokollist 1 artiklist 2.<sup>85</sup>

EIÕK kaitse all on näiteks olukorrad, kus kool on kinnipidamisasutuse juurde loodud ning kinnipeetav soovib seal osaleda ning sel juhul peavad keeldumised juurdepääsust haridusele olema põhjendatud ja proportsionaalsed. Nii näiteks EIK lahendis *Velyo Velev vs. Bulgaaria* viibis isik kohtueelse menetluse ajal (2004-2007. a) vangistuses ning soovis sel ajal omandada lõpetamata jäänud keskharidust vangla koolis, esitades selleks vanglale

---

<sup>81</sup> Xenofon Chalatsis. Education on Penitentiary Contexts. - Torlone, F. Vryonides, M (editors). Innovative Learning Models for Prisoners. Viidatud töö, lk 2.

<sup>82</sup> EIKo 21575/08, *Jankovskis vs. Leedu*, p 59.

<sup>83</sup> Tüllinen, K. Deinstitutionaliseerimine ja normaalsusprintsip karistuse täideviimise praktikas. – Sotsiaaltöö 3/2016. - [https://intra.tai.ee/images/prints/documents/152353042752\\_ST3\\_2016\\_web.pdf](https://intra.tai.ee/images/prints/documents/152353042752_ST3_2016_web.pdf), lk 7 (06.04.2020).

<sup>84</sup> Haridus- ja Teadusministeeriumi 20.04.2017 kiri nr 11-3/3327-1 “Üldhariduse korraldamise vormist vanglas” - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=d8dbe352-ba34-47ab-bd99-bf1ca7d2f9e0> (06.04.2020); Andrews, Bonta. The Psychology of Criminal Conduct, Fifth Edition. 2010, lk 263.

<sup>85</sup> European Court of Human Rights. Guide on Article 2. Viidatud töö, p 33.

vastavasisulisi korduvaid taotlusi. Bulgaaria Haridusministeerium tunnustas Velevi õigust osaleda vangla õppetöös, kuid vangla keeldus sellegipoolest isiku vanglakooli lubamisest põhjendades, et Velev ei ole süüdimõistetud ning erinevas staatuses kinnipeetavaid tuleb hoida eraldi. EIK asus seisukohale, et kui kinnipidamisasutuses on hariduse omandamise võimalused loodud, siis ei tohi piirangud kinnipeetavatele olla meelevaldsed. EIK-i hinnangul ei olnud põhjendatud Bulgaaria valitsuse seisukoht, et vangla koolis ei ole lubatav koos õppida süüdimõistetud isikutel ja kohtueelse menetluse ajaks kinnipeetud isikutel. EIK määras Veleville mittevahalise kahju hüvitamiseks 2000 eurot.<sup>86</sup>

EIK lahendis *Flămînzeanu vs Rumeenia* esitas kinnipeetav vanglale kolm taotlust sooviga omandada vanglas viibimise ajal keskharidust. Vangla keeldus põhjendusel, et neil ei ole võimalik komplekteerida klasse, kus õpib vaid üks õpilane. EIK leidis, et kuna valitsus ei esitanud tõendeid, miks ei olnud võimalik kinnipeetavale hariduse omandamiseks vajalikke tingimusi luua, siis ei ole selline põhjendus tasakaalus kaebaja sooviga oma õpingud jätkata, et omandada keskharidus. Tänapäeva ühiskonnas mängib keskharidus isikute arengus ning sotsiaalses ja kutsealases integreerimises järjest olulisemat rolli<sup>87</sup>. EIK-i hinnangul oli kinnipeetava soov omandada keskharidust piisavalt ettenähtav ning tema soov keskhariduse omandamiseks oli õiguspärane ja selle eesmärgi suhtes proportsionaalne.<sup>88</sup>

Antud töö kontekstis on teemakohane vaadelda ka lahendeid, mis puudutavad juurdepääsu internetile ning selle seost hariduse omandamisega (vt peatükk 3.1).

Eesti jaoks oli märgilise tähendusega EIK 19.01.2016 otsus nr 17429/10 kohtuasjas *Kalda vs. Eesti*, millega tuvastati EIÕK artikli 10 rikkumine seoses asjaoluga, et kinnipeetavale ei tagatud ligipääsu Riigikogu veebilehele, õiguskantsleri veebilehele ja internetiaadressile [www.coe.ee](http://www.coe.ee) (Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalituse veebileht – lehte enam ei eksisteeri). EIK asus seisukohale, et EIÕK artiklit 10 ei saa tõlgendada selliselt, et see kehtestab üldise kohustuse pakkuda kinnipeetavatele juurdepääsu internetile või konkreetsele internetilehele. Kuid samas leidis EIK, et kohtuasja asjaolude valguses ja kuna Eesti õiguse alusel on lubatud juurdepääs teatud veebilehtedele, mis sisaldavad õigusteavet, siis juurdepääsu piiramine teistele veebilehtedele, mis samuti sisaldavad õigusteavet, rikub teabe saamise õigust. Sellest

---

<sup>86</sup> EIKo 16032/07, *Velyo Velev vs. Bulgaaria*.

<sup>87</sup> EIKo 5335/05, *Ponomyovi vs. Bulgaaria*, p 57.

<sup>88</sup> EIKo 56443/11, *Flămînzeanu vs Rumeenia*.



tulenevalt laiendati kinnipeetavate õigust saada juurdepääs teatud õigusteabega internetilehtedele ning muudeti VangS 31<sup>1</sup> sätte sõnastust.<sup>89</sup>

2017. aastal tegi EIK lahendi asjas nr 21575/08 *Jankovskis vs. Leedu*, mis puudutas kinnipeetava soovi saada interneti kaudu infot õppimisvõimaluste kohta. Kaebajale ei võimaldatud juurdepääsu konkreetsele Leedu Haridusministeeriumi loodud veebilehele, kus antud info sisaldus. Kaebaja esitas kaebuse EIK-le EIÕK artikli 10 (sõnavabadus) riive tuvastamiseks. Ka antud lahendis tõi EIK välja, et EIÕK artiklit 10 ei saa tõlgendada selliselt, et see sätestaks vangidele igakordse juurdepääsu konkreetsetele veebilehtedele või internetile üldiselt. Kuid teabe saamise õigust on võimalik piirata tingimusel, kui selline piirang on demokraatlikus ühiskonnas vajalik. EIK tõi esile, et antud veebilehel olev teave oli otseselt seotud kaebaja sooviga omandada haridust ning hariduse omandamine on vajalik kaebaja rehabilitatsiooniks ja ühiskonda reintegreerimiseks. EIK selgitas, et juurdepääsu võimaldamine antud veebilehele on ka oluliselt kiirem ja efektiivsem viis info saamiseks võrreldes sellega, et kaebaja teeks palju päringuid haridusministeeriumile. Seega ei olnud EIK hinnangul juurdepääsu piiramine veebilehele antud juhul demokraatlikus ühiskonnas vajalik, millest tulenevalt oli rikutud EIÕK artiklit 10.<sup>90</sup>

Üks huvitavamaid ja viimasemaid lahendeid, mis puudutab juurdepääsu internetile vanglas ning selle seost hariduse omandamisega, on asjas *Mehmet Reşit Arslan ja Orhan Bingöl vs. Turkey*. EIK asus seisukohale, et keeld kinnipeetaval kasutada kõrghariduse omandamiseks arvuteid ja interneti on protokoll nr 1 artikli 2 (õigus haridusele) rikkumine. Kaebajateks olid kaks Türgi kodanikku, kellele oli mõistetud eluaegne vangistus kuulumise eest terroristlikkusse rühmitusse. Kaebajad soovisid jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks, mis oli katkenud vangistuse tõttu. Kaebajad soovisid kasutada arvuteid ja internetile juurdepääsu ning üks kaebajatest soovis lisaks saada luba kasutada sülearvutit oma kambris. Türgis kehtiv õigus võimaldab vanglas kasutada hariduse omandamiseks arvutit ja interneti spetsiaalsetes ruumides vangla järelevalve all ning vangla pakutava haridustegevuse (sotsiaalprogrammid, koolitused) tarbeks. Samas nägi riigisisene õigus ette, et juurdepääsu internetile võidakse täiendavalt piirata isikutel, kes olid mõistetud süüdi ebaseaduslike organisatsioonide liikmelisuses. EIK leidis, et riigisiseseid kohtuid ei analüüsinud piisavalt julgeolekuohtu ning asjas ei esitatud veenvaid põhjendusi piiramaks kaebajatele arvuti

---

<sup>89</sup> EIKo 17429/10, *Kalda vs. Eesti*.

<sup>90</sup> EIKo 21575/08, *Jankovskis vs. Leedu*.

soetamist ja juurdepääsu internetile. Seega on EIK tunnustanud, et vanglas juurdepääsu piiramine internetile langeb haridusõigust kaitsva sätte kohaldamisalasse ning vangla piirangud peavad olema veenvalt põhjendatud, mitte meelevaldsed.<sup>91</sup>

EIK on siiski hoidunud riikidele kohustuse panemisest vanglates haridust anda ning on leidnud, et teatud juhtudel on paratamatu tagajärg, kui vangistuse tõttu ei ole võimalik hariduse omandamine samal määral kui vabaduses olles.<sup>92</sup> Võib järelda, et EIÕK protokoli 1 artikliga 2 ei kehtesta riigile positiivset kohustust anda vanglas haridust, kuid kui haridusasutused on vanglasse loodud, ei tohi riigipoolsed piiranguid haridusele juurdepääsuks olla põhjendamatud ning juurdepääs haridusele on EIÕK-ga kaitstud.<sup>93</sup> Samuti ei ole EIÕK kaitse all olukorrad, kus kinnipeetava haridustee on vanglas peatunud kinnipeetava enda vabatahtliku tegevuse(tuse) tulemusena.<sup>94</sup>

Niisiis laieneb ka rahvusvahelise kohtupraktika järgi õigus haridusele kinnipidamisasutustes viibivatele inimestele, kui haridusvõimalused on vanglas loodud, ning seda ka täiskasvanutele, kellele ei laiene seadusjärgne koolikohustus. Nii on Eesti kontekstis põhiküsimus, mil määral tuleb vangistuses viibivatele isikutele hariduse omandamist võimaldada ning kas vangla poolt on need võimalused tagatud.

---

<sup>91</sup> Samas.

<sup>92</sup> Olesk, M. Viidatud töö, lk 241; European Court of Human Rights. Guide on Article 2. – Viidatud töö, p 34.

<sup>93</sup> Lavrysen, L. Education in prison: right to education only protects access in case of 'existing' educational facilities (Velyo Velev v. Bulgaria). - Strasbourg Observers. 13.06.2014. - <https://strasbourgobservers.com/2014/06/13/education-in-prison-right-to-education-only-protects-access-in-case-of-existing-educational-facilities-velyo-velev-v-bulgaria/> (06.04.2020).

<sup>94</sup> EIKo 30030/15, *Koureas jt vs. Kreeka*, § 97-99.

## 2 HARIDUSE VÕIMALDAMINE INDIVIDUAALSE TÄITMISKAVA ALUSEL

### 2.1 Individuaalse täitmiskava tähendus

#### 2.1.1 Kinnipeetava subjektiivne õigus haridusele

Eeltoodud käsitlusest ilmneb, et põhiseaduslik õigus haridusele laieneb ka kinnipeetavatele, kuid tegemist ei ole piiramatu õigusega. Juba vangistuses viibimise asjaolust tulenevalt on paratamatu, et kinnipeetavate hariduskorraldus erineb vabaduses viibijatest. Põhiseaduslikku õigust haridusele saab piirata üksnes seaduse alusel ja kooskõlas PS-ga (PS § 11). Riigikohus on selgitanud, et seadusereservatsiooni nõue tuleneb õigusriigi ja demokraatia põhimõtetest ning tähendab, et põhiõigusi puudutavates küsimustes peab kõik põhiõiguste realiseerimise seisukohalt olulised otsused langetama seadusandja.<sup>95</sup>

Põhiõiguse piiramisega on tegu siis, kui avalik võim mõjutab ebasoodsalt põhiõiguse kaitse alla kuuluvat tegevust. Põhiõigust saab riik piirata nii õigusaktiga kui ka faktilise tegevusega.<sup>96</sup> Piirang peab olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust (PS § 11 teine lause).

Vangistuse sisu iseenesest on isikult vabaduse võtmine, mis tähendab, et teatud ajaks piiratakse isiku liikumisvõimalust ja võimalust realiseerida sellega olemuslikult seotud subjektiivseid põhiõigusi. Kinnipeetava kogu eluolu seotakse vanglaga – tema vabadus allutatakse piirangutele, mis on vajalikud vangistuse kui karistuse täideviimiseks. VangS-is loetletud piirangutes ei määrata aga, milliste konkreetsete põhiõiguste teostamist nende kaudu takistatakse.<sup>97</sup>

EIK rõhutab, et kinnipeetavatele jäävad olenemata vabadusekaotusest alles muud põhiõigused, mis on EIÕK-st tulenevad. Sealjuures kõik kinnipeetavale loodavad piirangud peavad olema õigustatult vajalikud.<sup>98</sup> Kuna vanglad on suletud süsteemid, kus isik ja tema kõikide õiguste teostamine on põhimõtteliselt jäetud riigi kaitseks, on põhjendatud ja vajalik,

---

<sup>95</sup> RKÜK 3-3-1-41-06, p 21.

<sup>96</sup> Annus, T. Riigiõigus. Tallinn: Juura 2006, lk 239.

<sup>97</sup> RKHK 3-3-1-5-09 p 30.

<sup>98</sup> Nt EIKo 74025/01, *Hirst vs. the United Kingdom*, § 69.

et kinnipidamisasutused pälviksid põhiõigustega seoses kõrgendatud tähelepanu.<sup>99</sup> Samas on EIK selgitanud, et ka õigus haridusele ei ole absoluutne ning seda võib põhjendatud juhtudel piirata.<sup>100</sup>

Vangistuses on põhi-, kesk- ja kutsehariduse omandamine VangS §§ 35 ja 36 järgi kinnipeetaval võimalik juhul, kui see on ettenähtud tema ITK-s. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaandes on P. Pikamäe asunud seisukohale, et antud sätted näevad ette vangla kohustuse võimaldada kinnipeetavale hariduse omandamist hetkest, mil kinnipeetav on avaldanud soovi asuda omandama haridust, mis vastab tema põhjendatud huvidele ehk sellele, mis on kinnipeetava ITK-s märgitud. Hariduse omandamine toimub vanglas erinevalt töötamise kohustusest rangelt vabatahtlikkuse põhimõtte alusel. Erialakirjanduses rõhutatakse, et hariduse omandamine toimub kinnipeetava enesevastutuse printsiibi alusel. Kinnipeetaval tekib subjektiivne õigus ITK-s märgitud õppetöös osaleda üksnes nende haridustasemetega, mida pakutakse konkreetse vangla territooriumil tegutsevate õppeasutuste poolt.<sup>101</sup>

Nii nähtub, et selleks, et kinnipeetaval tekiks võimalus õppima asuda, peab olema vastav vajadus märgitud tema ITK-sse. Näiteks kinnipeetaval, kellel puudub põhiharidus, võimaldatakse selle omandamine vastava riikliku õppekava alusel, juhul kui see on ITK-s ette nähtud (VangS § 35 lg 1). Üldkeskhariduse omandamine võimaldatakse kinnipeetaval, juhul kui see on ITK-s ette nähtud (VangS § 35 lg 2). Samuti on võimalik omandada kutseharidust ja osaleda tööalase enesetäiendamise seotud täiendkoolitustes, juhul kui see on ITK-s ette nähtud (VangS § 36 lg 1). Seega on haridusega seonduvate eesmärkide täitmiseks esmalt vajalik vastava vajaduse märkimine kinnipeetava ITK-sse.

Tekib küsimus, kas ja millisel juhul tekib kinnipeetaval subjektiivne õigus kõrghariduse omandamiseks või mõnes teises haridusasutuses õppimiseks, mis vangla territooriumil ei tegutse. VangS-st ega selle alusel antud aktidest ei tulene vahetult täiskasvanud kinnipeetava õigust haridusele mistahes koolis ja mistahes astmes. Subjektiivne õigus haridusele võib tuleneda lisaks põhiõigustele ka seadustest, muudest õigustloovatest aktidest ja haldusaktidest.<sup>102</sup> Üksnes põhi- ja üldkeskhariduse osas on seaduses sätestatud, et kinnipeetava võib lubada õppima ka väljaspool vanglat (VangS § 35 lg 5). Vanglast

<sup>99</sup> Olesk, M. Viidatud töö, lk 15.

<sup>100</sup> EIKo 16032/07, *Velyo Veleve vs. Bulgaaria*, p 32.

<sup>101</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 34 p 4-5.1.

<sup>102</sup> RKHK 3-3-1-9-02 p 10.

väljaspool asuvas õppeasutuses õppimise puhul on tegemist soodustuse kohaldamisega, mis võimaldab kinnipeetaval liikuda järelevalveta väljaspool vangla territooriumi (VangS § 22 lg 1 p 2). Kuna ITK-sse tuleb märkida nii hariduse omandamine kui ka kinnipeetavale kohaldatavad soodustused (VangS § 16 lg 1 p-d 4 ja 5), võib järeldada, et kinnipeetaval tekib samuti ITK või ITK alusel antava haldusaktiga<sup>103</sup> subjektiivne õigus hariduse omandamiseks väljaspool vanglat. Kuigi kinnipeetaval puudub subjektiivne õigus nõuda enda suhtes soodustuste kohaldamist<sup>104</sup>, võib siiski asuda seisukohale, et kui vastav soodustus õppimiseks väljaspool vanglat on ITK-s ette nähtud, tekib kinnipeetaval, kas siis vahetult või läbi vastava haldusakti, subjektiivne õigus vastava soodustuse saamiseks.

Mõistetavalt on haridusvõimaluse pakkumine vanglates ressursimahukas, mistõttu tuleb kinnipeetava ITK-d koostades hoolikalt kaaluda, kas ja millist liiki haridust ta vajab.<sup>105</sup> Samas on kinnipeetava taasühiskonnastamise huvides see, et vanglast väljumise ajaks oleks tal omandatud mingisugune haridustase, mis võimaldaks tal tööturule siseneda.<sup>106</sup>

Eeltoodut kokku võttes nähtub, et kinnipeetaval on subjektiivne õigus küll hariduse omandamisele, kuid seda üldjuhul vangla territooriumil tegutsevate koolide osas ning üksnes juhul, kui see on ITK-s ette nähtud. Seega on hariduse omandamise küsimuses ITK-l kas otsene või kaudne mõju kinnipeetava hariduse omandamise võimaldamisele, s.t ITK-st sõltub, kas kinnipeetaval on võimalik vanglas haridust omandada või vastupidi, just piirab selle õiguse realiseerimist.

## 2.1.2 Individuaalse täitmiskava koostamise eesmärk

Kinnipeetavale, kelle poolt realselt ärakandmisele kuuluva vangistuse tähtaeg ületab ühte aastat, koostatakse ITK (VangS § 16 lg 1). Justiitsministri 14. mai 2008. a. määrusega nr 21 on kehtestatud „Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend“ (edaspidi ITK juhend), mille § 1 lõige 1 määratleb ITK kui kinnipeetava karistuse ja karistusjärgse kinnipidamise täideviimise programmi, milles esitatakse kinnipeetava

---

<sup>103</sup> Seda, kas ja mis juhtudel on ITK ise käsitletav haldusaktina hariduse omandamise kontekstis käsitletakse põhjalikumalt peatükis 2.1.4.

<sup>104</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 22 p 9.

<sup>105</sup> Olesk, M. Viidatud töö, lk 242.

<sup>106</sup> Samas.

kriminogeensete riskide vähendamise abinõud ning nende rakendamise ajagraafik.<sup>107</sup> ITK koostatakse kogu kinnipeetava karistusaja kohta ja sellest peab nähtuma, milliseid sekkumisi, mis järjekorras ja millal planeeritakse kinnipeetava suhtes rakendada. ITK peab olema suunatud eelkõige ohtlikkuse ja kuriteo korduvuse riski vähendamisele ning võimaluse korral tagama kinnipeetava maksimaalse hõivatuse (ITK juhend § 4 lg 1).

ITK põhiliseks ülesandeks on suunata kinnipeetav õiguskuulekalt käituma.<sup>108</sup> ITK koostamise ja rakendamise eesmärgiks ITK juhendist tulenevalt on:

- 1) suunata kinnipeetavat õiguskuulekale käitumisele läbi kriminogeensete riskide maandamise;
- 2) toetada kinnipeetava arengut haridustaseme tõstmise ning kutse-, töö- ja sotsiaalsete oskuste täiendamise kaudu;
- 3) tõsta kinnipeetava iseseisvat õiguskuulekat toimetulekuvõimet vabaduses (ITK juhend § 1 lg 2).

Nii kujutab ITK endast kinnipeetava vangistuse täideviimise eesmärkide individualiseerimist, andes üldised raamid karistuse täideviimisprotsessis kinnipeetava ja vanglapersonali suhetele ning juhendid, kuidas saavutada püstitatud eesmärgid kinnipidamisaja lõpuks. ITK-s täpsustatakse niisiis kinnipeetava õiguslik seisund vangistuse täideviimise protsessis (näiteks paigutamine kinnisesse või avavanglasse, kinnipeetavale kohaldatavad soodustused) ning teiselt poolt on täitmiskavas püstitatud eesmärkide saavutamine indikaatoriks, mille alusel saab kohus kinnipeetava ennetähtaegsel vabastamisel otsustada karistuse eesmärkide saavutamise üle.<sup>109</sup>

ITK eesmärkidest lähtuvalt tuleb kinnipeetava ITK-sse ette näha vajadus ka hariduse omandamiseks. Selleks märgitakse ITK-sse vajalik õppeaste, samuti kutsehariduse või töölase koolituse andmise vajadus koos saadud koolituse märkimisega (ITK juhend § 1 lg 2<sup>1</sup> p 5). Küll aga ei tulene õigusaktidest, et ITK peab sisaldama täpseid andmed selle kohta, millisel viisil kavatsetakse kinnipeetavale võimaldada hariduse omandamist.<sup>110</sup>

---

<sup>107</sup> Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend. - RT I, 24.07.2019, 6.

<sup>108</sup> RKHKm 3-18-111 p 12.

<sup>109</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 16 p 1, 2, 4.1.

<sup>110</sup> RKHK 3-3-1-95-09 p 17.

### 2.1.3 Krimonogeensete riskide hindamine individuaalses täitmiskavas

ITK koostamise käigus hinnatakse kinnipeetava kriminogeenseid riske (n-ö riskihindamine) ning ITK aluseks on kinnipeetava riskihindamise tulemused (ITK juhend § 2 lg 1, § 3 lg 1), mis tähendab, et riskihindamisel on vägagi oluline roll ITK koostamisel. Riskihindamine on vahendiks, mille abil püütakse välja selgitada kuritegeliku käitumise põhjused ning hinnatakse uue kuriteo toimepanemise tõenäosust. Nii nähakse riskihindamises tööriista, et kinnipeetava taasühiskonnastavas töös keskendutakse konkreetse isiku vajadustele ja riskidele, mis peaks tagama retsidiivsuse vähenemise. Riskihindamise eesmärgiks on abistada ametnikke põhjendatud otsuste tegemisel kinnipeetavate osas ning nii on riskihindamisest saanud vangla keskne töövahend kinnipeetava karistusaja tegevusi planeerides.<sup>111</sup>

Riske hindav ametnik annab riskihindamise koostamisel hinnangu asjaoludele, mis soodustavad uue kuriteo toimepanemist või mis viitavad sellele, et isik võib endale ja teistele ohtlik olla ning eeltoodu põhjal teeb riske hindav ametnik ettepanekud ITK tegevuste ja abinõude kavandamiseks karistuse kandmise ajal ja nende rakendamise järjekorra kohta (ITK juhend § 3 lg 4 ja lg 5). Muuhulgas kasutatakse riskihindamise tulemust kinnipeetava paigutamisel ja ümberpaigutamise otsustamisel (ITK juhend § 3 lg 6). Seega on riskihindamisega otseselt või kaudselt seotud kõik tegevused, mis kinnipeetavale karistusaja vältel vanglas ette nähakse.

Riskihindamisel kasutatakse nii professionaalset kui kindlustushindamist. Professionaalne hindamine toetub hindaja subjektiivsele hinnangule, mis omakorda toetub tema enda kogemusele. Selleks viiakse läbi kinnipeetavaga intervjuu ning vaatlus, mille käigus kogutakse infot kriminaalset käitumist põhjustanud tegurite kohta. Kindlustushindamine on seevastu statistiline hindamismeetod, mille käigus kasutatakse struktureeritud mõõtmisvahendeid nagu küsimustik või test, mille abil prognoositakse uue kuriteo toimepanemise tõenäosust.<sup>112</sup>

Riskihindamine ise on ankeedivormis, sisaldades erinevaid riskitegureid hõlmavaid teemasid nagu kriminaalne käitumine, haridus, hoiakud, ohtlikkus jms.<sup>113</sup> Hinnanguid nendele

---

<sup>111</sup> Grünberg, M. Viidatud töö, lk 5-6, 22.

<sup>112</sup> Samas, lk 15-16.

<sup>113</sup> Samas, lk 18.

teemadele annab riske hindav ametnik eelkõige professionaalse hindamise kaudu. Kusjuures ohtlikkusele antakse hinnang üksnes professionaalse hindamise kaudu.<sup>114</sup> Kliinilise psühholoogia vastavates uuringutes on samas leitud, et statistiline riski hindamine on kõrgema valiidsuse näitajaga kui subjektiivne kliiniline hinnang.<sup>115</sup>

Erialakirjanduses on nenditud, et professionaalsel hindamisel kinnipeetavast arvamuse kujundamist mõjutavad lisaks kinnipeetavast tulenevatele teguritele ka hindaja enda haridus- ja töötaust, elukogemused, väärtushinnangud ja hoiakud, samuti tema stereotüüpne mõtlemine ja emotsionaalsus. Nii oleneb riskihindamise kvaliteet suure osas hindajast endast, nii tema oskustest, teadmistest ja kogemusest kui ka tema isikust.<sup>116</sup>

Pärast hinnangute andmist arvutab riskihindamissüsteem hindaja sisestatud vastused kokku ning esitab statistiliste võrdluste pinnalt hinnatava isiku uue kuriteo toimepanemise tõenäosuse järgneva kahe aasta jooksul.<sup>117</sup>

Tartu Vangla praegune asedirektor Janek Riives on oma 2017. aastal kaitstud magistritöös teinud empiirilise uurimuse, analüüsid riskihindamise metoodikat, ning jõudnud järeldusele, et Eestis kasutusel olev kriminogeensete riskide hindamise meetod ei ole siiski erinevate riskiastmete, vanusegruppide, rahvuste ja vabastamise alustest sõltuvalt ühtemoodi usaldusväärne. Tööst nähtus, et arvutuslikud prognoosid erinesid teatud juhtudel tegelikust retsidiivsusest.<sup>118</sup>

Riigikohus on olnud isiku käitumist prognoosivate hinnangute osas kriitiline tuues välja, et hinnanguid saab kasutada vaid abistava teabena, sest hindamise tulem väljendub konkreetseid tegureid arvestavas statistilises tõenäosuses. Paljuski sõltub hindamise tulemus asjaoludest, mis võivad ajas muutuda, mis tähendab, et hinnang ei pruugi vastata tegelikkusele.<sup>119</sup>

---

<sup>114</sup> Samas, lk 18.

<sup>115</sup> Tegemist on kliinilise psühholoogia Paul E. Meehl uurimistöös (1954) tehtud järeldusega, mis on kasutusel tänaseni. Grove, M. Clinical versus statistical prediction: The contribution of Paul E. Meehl. – Journal of Clinical Psychology. Vol. 61(10), 2005.

<sup>116</sup> Grünberg, M. Viidatud töö, lk 16-18, 23.

<sup>117</sup> Samas, lk 18.

<sup>118</sup> Riives, J. Kriminogeensete riskide hindamise usaldusväärsus ning nende mõju kinnipeetava karistuse täideviimisele. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu 2017. -

[https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/56856/riives\\_janek.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/56856/riives_janek.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (06.04.2020).

<sup>119</sup> RKKK 1-09-14104 p 27. Tegemist oli riskihinnanguga, mille koostab vangla kinnipeetava kohta vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses karistusseadustiku § 76 lg 4 alusel.



Ka õiguskantsler on selgitanud, et kriminogeensete riskide hindamine kujutab endast subjektiivset arvamust ning leidnud, et seetõttu ei saa riskihindamine iseseisvalt ka isiku põhiõigusi rikkuda.<sup>120</sup>

Kuigi riskihinnang tugineb suurel määral hindaja subjektiivsele arvamusele, on riskihinnangus toodul oluline mõju kinnipeetava elule vanglas. Näiteks justiitsministri 25. märtsi 2008. a määrus nr 9 „Täitmisplaan“ (edaspidi määrus nr 9) § 17 lg 1 näeb ette, et kinnipeetav paigutatakse avavanglasse ITK alusel muu hulgas siis, kui riskihindamise tulemuse kohaselt ei ole kinnipeetav kõrg- või üliohtlik.<sup>121</sup> Avavangla eesmärgiks on kinnipeetava harjutamine iseseisva eluga, kuid sinna ei saa mitte kõik kinnipeetavad, üksnes need, kes vastavad määruses nr 9 ja VangS § 20 lg-tes 1 ja 2 nimetatud eeldustele.

Samas määrus nr 9 sätte sõnastusest § 17 lg-st 1 ei nähtu, et vanglal oleks diskretsiooniline õigus avavanglasse kinnipeetava ümberpaigutamisel kasutada riskihindamises toodud hinnangut üksnes abistava teabena, millest otsuse tegemisel lähtuda. Eeltoodud sõnastuse kohaselt on riskihinnangust tulenev ohtlikkuse hinnang siduv eeltingimus ning kui hinnangu järgi on kinnipeetav kõrg- või üliohtlik, siis ta avavanglasse ei saa.

Näitena võib tuua olukorra Viru Vanglast, kus kinnipeetavale oli koostatud 2011. a riskihindamine, mille põhjal hinnati ta kõrgohtlikuks. 2013. a koostatud uues riskihindamises tema ohutaset alandati ning isik lubati sellest lähtuvalt avavanglasse. 2016. koostati uus riskihindamine, milles tema ohutase määrati taas kõrgohtlikuks. Viimase riskihinnangu põhjal otsustas Viru Vangla 28.10.2016. a käskkirjaga paigutada kinnipeetava ümber Viru Vangla kinnisesse osakonda. Hinnang tugines olulises osas sellele, et kaebajat on kriminaalkorras karistatud tapmise, mõrva ja kehalise väärkohtlemise eest, ta oli korduvalt kasutanud vägivalda ning teod olid põhjustanud suurt kahju ehk ohtlikkuse taseme hindamine toimus peamiselt juba varasemalt toimepandud kuritegude põhjal. Samas ei olnud kinnipeetava

---

<sup>120</sup> Õiguskantsleri seisukoht nr 6-3/121181/1402697. Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendi põhiseaduspärasus, tubakatoodete kasutamise piiramine. 18.06.2014. - [https://www.oguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/6iguskantsleri\\_seisukoht\\_vastuolu\\_mittetuvastamise\\_kohta\\_kinnipeetava\\_individuealse\\_taitmiskava\\_koostamise\\_ja\\_rakendamise\\_juhendi\\_pohiseaduspärasus\\_tubakatoodete\\_kasutamise\\_piiramine.pdf](https://www.oguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_kinnipeetava_individuealse_taitmiskava_koostamise_ja_rakendamise_juhendi_pohiseaduspärasus_tubakatoodete_kasutamise_piiramine.pdf), p 32. (06.04.2020).

<sup>121</sup> Täitmisplaan. - RT I, 03.01.2020, 18.

tegelik käitumine vangistuse kestel agressiivsemaks muutunud. Vangla põhjendas uues riskihindamises ohtlikkuse taseme muutmist tehtud vea parandamisega.<sup>122</sup>

Nähtub, et eeltoodud kaasuses olid olulisema kaalu saanud 2002. ja 2010. aastal toime pandud kuritegude fakt ning tehtud hindamisviga, mitte vangistuses toimunud positiivne muutus kinnipeetava käitumises. Seega, kui vangla tugineb oma otsuses eelkõige riskihindamises toodud hinnangule, peab see olema vastavas otsuses veenvalt põhjendatud. Põhjendamiskohustus kannab endas eesmärki, et isik saaks aru, miks tema suhtes vastav otsus tehti, samuti kannab põhjendamiskohustus endas haldusorgani enesekontrolli funktsiooni.<sup>123</sup>

Arvestades riskihindamise subjektiivsust tuleks töö autori hinnangul kaaluda, kas määrus nr 9 § 17 lg 1 sõnastus vajaks muutmist, et riskihinnangus sisalduv info ei oleks mitte siduv eeltingimus avavanglasse ümberpaigutamise otsustamisel, vaid üks asjaolu, mida otsuse tegemisel kaaluda. Autor on arvamusel, et kui riskihinnangus sisalduv info on haldusotsuse tegemisel mõjuva tähendusega, tuleb haldusaktis põhjendada, miks riskihinnangus sisalduval arvamusel on suurem kaal kui mõnel teisel asjaolul ning riskihinnangus toodud hinnang ei tohiks olla siduv eeltingimus, vaid üks asjaolu, mida haldusotsuse tegemisel kaaluda.

Riskihindamisel on oluline mõju ka kinnipeetava õppimisvõimalustele vanglas. Nimelt teeb riske hindav ametnik riskihindamise põhjal ettepanekud ITK tegevuste ja abinõude kavandamiseks karistuse kandmise ajal ja nende rakendamise järjekorra kohta. Seega kui riskihindamise tulemusel hinnatakse, et hariduse puudumine ei ole kinnipeetava kriminogeenseks riskiks, siis õppimisvõimalust ITK-s suure tõenäosusega riskide maandamiseks esmajärjekorras ei kavandata. Ka ei saa kinnipeetaval tekkida sel juhul subjektiivset õigust hariduse omandamiseks, kui vastavat vajadust ITK-s ette ei nähta.

Kuigi võib argumenteerida, et millelegi peab ju kinnipeetava tegevuste kavandamisel tuginema, siis sellele töö autor vastu ei vaidle, kuid lisaks Eestis kasutusel olevale riskihindamisemudelile on välja töötatud ka mitmeid teisi riskihindamise mõõtevahendid. Näiteks peetakse üheks paljulubavaks riskihindamise vahendiks Kanadas kasutusel olevat Andrews ja Bonta komplektset meetodit LS/CMI (the Level of Service/ Case Management

---

<sup>122</sup> TrtRnK 3-16-2540 p 12.

<sup>123</sup> Aedmaa, A jt. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus. Tartu 2004, p 9.5.2.1

Inventory), millele eelnes LSI-OR (the Level of Service Inventory–Ontario Revision).<sup>124</sup> Seega on ka Eesti vanglasüsteemi aegajalt vajalik pädevalt hinnata, kas hetkel kasutusel olev riskihindamise mudel on piisav, vajaks see täiustamist või oleks hoopis õigustatud võtta kasutusele mõni teine end tõestanud ja meie ühiskonnale kohane meetod.

Nii möönab töö autor, eeltoodut arvesse võttes, et riskihindamisele ei tohiks anda kinnipeetava karistusaja tegevuste planeerimisel liialt suurt kaalu. Arvestades, et riskihindamises kasutatav professionaalne hindamine on teatud küsimuses suurel määral sõltuv hindajast endast, võib olla keerukas tagada riskihindamise objektiivsust. Autori hinnangul on oluline, et vangla haldusotsuste tegemisel, milles ta tugineb kinnipeetavale antud riskihinnangu tulemusele, oleks riskihinnang eelkõige abivahend, millele tugineda. Kui riskihinnangus sisalduv info on haldusotsuse tegemisel kandva tähendusega, tuleb seda ka haldusotsuse tegemisel põhjendada ning veenvalt ära näidata, miks riskihinnangus sisalduval arvamusel on suurem kaal kui mõnel teisel asjaolul, tagades selliselt haldusotsuse läbipaistvuse.

#### 2.1.4 Individuaalse täitmiskava õiguslik olemus

ITK on kinnipeetava karistuse ja karistusjärgse kinnipidamise täideviimise programm, milles esitatakse kinnipeetava kriminogeensete riskide vähendamise abinõud ning nende rakendamise ajagraafik (ITK juhend § 1 lg 1). Tegemist on vangla kui haldusorgani koostatava dokumendiga kinnipeetava kohta, mis koosneb erinevatest osadest, nt kinnipeetavat iseloomustavad andmed, kinnipeetava paigutamine vanglas, kohaldatavad soodustused, vabastamise ettevalmistamiseks vajalikud abinõud (VangS § 16 lg 1). Nii võivad ITK osad olla erineva õigusliku olemusega ja seetõttu on vajalik, et ITK puhul oleks (vähemalt) haldusorganil endal selge arusaam ITK ja selle erinevate osade õiguspärasuse eeldustest.

VangS-le ja selle alusel läbiviidavale haldusmenetlusele laieneb haldusmenetluse seadus (edaspidi HMS)<sup>125</sup>, kui haldusmenetlust reguleeriv üldseadus, arvestades VangS-is toodud erisustega (VangS § 1<sup>1</sup> lg 1). HMS-is on sätestatud haldusorgani tegevustele, nagu haldusakti

---

<sup>124</sup>Wormith, J. Hogg, S. Guzzo, L. The Predictive Validity of the LS/CMI With Aboriginal Offenders in Canada. - Criminal Justice and Behavior 2015, Vol. 42, No. 5, May 2015, lk 481–508.

<sup>125</sup> Haldusmenetluse seadus. - RT I, 13.03.2019, 55.

andmine või toimingu sooritamine, erinevad menetlus- ja vorminõuded, mida haldusorgani peab järgima. Näiteks peab haldusakt HMS § 56 järgi olema põhjendatud, kuid toimingu põhjendamise kohustus tekib siis, kui inimene seda tagantjärgi nõuab (HMS § 108). Menetlustoimingute kui haldusotsust ettevalmistavate toimingute põhjendamiskohustust HMS ette ei näe, kuigi hea halduse tavast tulenevalt võib menetlustoimingute puhul ka seda jaatada. Äraakuulamise kohustus on haldusakti puhul nõutav (HMS § 40 lg 1), kuid toimingu puhul võib äraakuulamisõigus täiendavalt piirata (HMS § 40 lg 3 p 5). Menetlustoimingu puhul ei ole äraakuulamise kohustus samas nõutav. Eeltoodust nähtub, et haldusorgan peab vastavalt haldustegevuse liigile rakendama HMS-st tulenevaid vastavaid nõudeid, et otsus või toiming oleks õiguspärane.

Riigikohus tegeles ITK õigusliku olemuse analüüsiga näiteks lahendis *Romeo Kalda vs. Tallinna Vangla*. Selles oli vaidluse esemeks ITK õigusvastaseks tunnistamise võimalikkus. Antud lahendis on Riigikohus sedastanud, et ITK on programmiline dokument, milles vangla esitab kinnipeetava karistuse täideviimise plaani, kuid selle rakendamine sõltub vangla edaspidistest toimingutest ja haldusaktidest. Sellest tulenevalt ei tohiks ühelgi ITK sättel olla vahetut mõju kinnipeetava õigustele ja kohustustele ning üldjuhul ITK puhul ei ole tegemist haldusaktiga. ITK-s ette nähtud eesmärkide saavutamiseks vajalikud otsustused, millega piiratakse kinnipeetava õigusi, tuleb teha eraldi haldusaktidega. Seega on ITK kui haldusakt kohtus vaidlustatav siis, kui ITK mõni osa vastab oma sisult haldusakti tunnustele.<sup>126</sup>

Eeltoodust nähtub, et kuigi ITK-d on peetud soovitusliku iseloomuga programmiliseks dokumendiks, siis õiguslikult võib ITK osadel olla erinev olemus. Selles osas, mis tekitab, muudab või lõpetab kinnipeetava õigusi ja kohustusi, vastab ITK haldusakti (HMS § 51 lg 1) tunnustele. Samas suur osa ITK-st on pigem programmilise tähendusega, mida võib pidada, kas toiminguks või menetlustoiminguks. Samas oleneb just ITK õiguslikust olemusest, mil viisil tuleb kinnipeetavat ITK koostamisel kohelda ning kas kinnipeetaval on õigust ITK-d või selle vastavat osa ka vaidlustada.

---

<sup>126</sup> RKHK 3-3-1-95-09 p 19-20. Märkus: Riigikohus andis hinnangu ITK-le ITK juhendi kehtimisele eelnenud vastava määruse kontekstis.

## 2.2 Kinnipeetava õigus hariduse omandamiseks individuaalse täitmiskava alusel

### 2.2.1 Kinnipeetava kaasatus individuaalse täitmiskava koostamisse

Eelmisest peatükist nähtus, et vangla poolt koostatav ITK ja selle käigus läbiviidav riskihindamine on dokumendid, millest sõltub eelkõige see, kas kinnipeetaval tekib subjektiivne õigus hariduse omandamiseks vanglas.

ITK koostajaks on vangla inspektor-kontaktisik (ITK juhend § 5 lg 1). Riskihindamise osa, mis on ITK koostamise aluseks, koostab inspektor-kontaktisik või muu riske hindav ametnik (ITK juhend § 3 lg 2). Kui vaadelda vanglates töötavate inspektor-kontaktisikute ametijuhendeid<sup>127</sup>, siis on läbivalt inspektor-kontaktisikute ametikohal töötavate vanglaametnike tööülesanneteks nii ITK koostamine kui riskihindamise läbiviimine. Inspektor-kontaktisiku ametikohal töötav ametnik peab kvalifikatsioonilt vastama justiitsministri 23.07.2013. a määruse nr 26 „Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõuetele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik” sätestatud nõuetele.<sup>128</sup>

Inspektor-kontaktisik arutab ITK-d kinnipeetava endaga ja selle koostamisel võib arvesse võtta kinnipeetava enda ettepanekuid (ITK juhend § 5 lg 6, VangS § 16 lg 2). Antud ITK juhendi sätte sõnastus viitab sellele, et eelduslikult kinnipeetava enda ettepanekuid arvesse ei võeta, kuid ITK koostaja võib seda teha.

Samas erialakirjanduses on leitud, et ITK tõhusaks rakendamiseks on vajalik vangla ja kinnipeetava vaheline infovahetus ning kinnipeetav peab olema aktiivselt kaasatud nii ITK koostamisse kui selle elluviimisesse. Keelatud on kinnipeetava asetamine n-õ objekti rolli, kel endal ei ole võimalik kaasa rääkida tema suhtes koostatava ITK osas.<sup>129</sup>

Ka haridusküsimuses on vangla inspektor-kontaktisik see, kes hindab, kas kinnipeetavale peaks olema õppimine vanglas ette nähtud. Kohustust arvestada kinnipeetava enda soovidega,

<sup>127</sup> Nt Tallinna Vangla inspektor-kontaktisiku ametijuhend - [https://www2.just.ee/ametijuhendid/TallinnaVangla/ametijuhend\\_nr\\_51076179.pdf](https://www2.just.ee/ametijuhendid/TallinnaVangla/ametijuhend_nr_51076179.pdf) (06.04.2020).

<sup>128</sup> Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõuetele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik. - RT I, 03.01.2020, 20.

<sup>129</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 16 p 7.

kas ja mida ta võiks kinnipidamise ajal õppida, ITK juhendis ette nähtud ei ole. Kuna VangS-i sätetest tuleneb, et hariduse omandamine vanglas on vabatahtlik, võiks eeldada, et just kinnipeetaval endal peaks olema võimalus kaasa rääkida küsimuses, kas võtta osa õppetööst nende haridustasemetes osas, mida vangla territooriumil pakutakse ning mille eeldustele ta vastab (nt keskharidust saab omandada juhul, kui eelnevalt on omandatud põhiharidus).

Haridus- ja Teadusministeerium on vanglate hariduskorralduse tõhustamise ettepanekutes leidnud, et kui kinnipeetavalt endalt ei küsita tema soove hariduse omandamise või erialavaliku tegemise osas, võib see viia selleni, et kuigi kinnipeetavale on ette nähtud vajadus õppimiseks, siis isikul puudub selleks vajalik motivatsioon. Selleks, et õpe oleks eesmärgistatud ja isik jõuaks eriala lõpetamiseni, on vajalik tema enda motivatsioon ja tahe eriala õppida.<sup>130</sup> Sama rõhutatakse „Kriminogeensete riskide hindamise“ õppematerjalis, et karistusaja jooksul kavandatavate tegevuste määramisel tuleb arvestada kinnipeetava motivatsiooniga neid tegevusi täita.<sup>131</sup>

Kui kinnipeetav ei nõustu talle kavandatud tegevuste või nende ajalise järjekorraga, ei mõjuta see ITK koostamist, kuna vanglal on õigus ja pädevus otsustada ITK-s sisalduvate riskide, eesmärkide ja muude rakendustegevuste osas. Siinkohal võib tekkida küsimus, et kui ITK on vangistuses määrava tähtsusega dokument, siis millised on kinnipeetava enda võimalused kaasa rääkida eelkõige nendes teemades, mille osas on eeldatav kinnipeetava enda vabatahtlik huvi ja soov – nii nagu seda hariduse omandamine peaks olema.

Kohtupraktikas on leitud, et ITK kehtivuse eelduseks ei saa olla kinnipeetava nõustumine täitmiskava tingimustega. Varem kehtinud ITK juhendi § 3 lg 1 p 10 (ajavahemikul 31.05.2008 - 31.08.2011) sõnastus sätestas, et ITK peab sisaldama kinnipeetava nõusolekut. Samas ei tähendanud nõusoleku nõue seda, et ITK kehtivuse eelduseks oleks kinnipeetava nõustumine täitmiskava tingimustega. Oluline on see, et kinnipeetav oleks informeeritud ITKs toodust ning ITK toetaks selle koostamise eesmärke. Seadusandja tahe ei olnud anda kinnipeetavale ITK kinnitamise pädevus, vaid pigem kandis see endas kinnipeetava informeerimise vajadust.<sup>132</sup>

---

<sup>130</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 12.

<sup>131</sup> Grünberg, M. Viidatud töö, lk 29.

<sup>132</sup> RKHK 3-3-1-31-12 p 17.

Nii nagu eelmisest peatükist ilmnes, ei ole ITK puhul üldjuhul tegemist haldusaktiga, kuid kui mingis küsimuses muudab ITK vahetult kinnipeetava õigusi ja kohustusi, on tegemist haldusakti tunnustega dokumendiga. Nii võib ka hariduse omandamist puudutav osa ITK-st olla käsitletav, kas haldusaktina (õigusi loov), menetlustoiminguna (haldusakti ettevalmistav toiming) või toiminguna. Samas, kuna kinnipeetava osas tehtavad haridusalased põhimõttelised otsused tehakse nii ehk nii esmalt ITK-s ning alles hiljem järgneb sellele vajadusel vastav haldusakt või toiming, oleks töö autori arvates põhjendatud, kui juba ITK koostamise ajal oleks kinnipeetav täieõiguslikult kaasatud.

Autori hinnangul annab ITK juhend vanglale diskretsioonilise õiguse, kas arvestada kinnipeetava ettepanekutega ning teiselt poolt kohustab, et ITK-d arutatakse kinnipeetava endaga. Seega oleks igati põhjendatud, kui ITK-st nähtuks, millised olid kinnipeetava enda ettepanekud ITK-s ettenähtud tegevuste osas ning kui vangla nendega ei arvestanud, siis miks. On mõistetav, et kinnipeetaval ei ole õigust nõuda konkreetsete kohtlemisabinõude määramist või kohtlemisabinõu täitmise algustähtaja fikseerimist<sup>133</sup>, kuid seeläbi oleks tagatud, et kinnipeetav on algusest peale ja sisuliselt kaasatud ITK koostamise protsessi. See omakorda toetab normaalsusprintsipi rakendamist vanglas (vt sissejuhatus), et ka kinnipeetav ise võtaks vastutuse oma elu korraldamise eest.

Eeltoodust tulenevalt oleks autori arvates põhjendatud ITK juhendi täiendamine ning selgelt sätestada kinnipeetava ITK koostamisse kaasamine. ITK juhendist peaks üheselt ilmnema, kas ja millistes küsimustes on vajalik kinnipeetav ära kuulata, seejärel fikseerida täitmiskavas kinnipeetava enda ettepanekud ning põhjendatud juhul kinnipeetava ettepanekutega arvestada. Kui ITK koostamisel kinnipeetava arvamusega ei arvesta, siis tuleks seda ka ITK-s näidata ning vangla poolt vastavalt põhjendada. Seeläbi on kinnipeetavale tagatud võimalus olla ITK koostamisel menetlusse täieõiguslikult kaasatud, eelkõige just nendes valdkondades, kus on eeldatav kinnipeetava vabatahtlikkus ja huvi. Selliselt oleks välistatud oht, et kinnipeetav on ITK koostamisel taandatud objekti rolli, kelle suhtes vangla langetab ühepoolset otsuseid ning teisalt jääb vanglale alles õigus otsustada, mis peab vangla hinnangul ITK-s sisalduma.

---

<sup>133</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 16 p 2.

## 2.2.2 Individuaalse täitmiskava muutmine

Kohtulahendites ja erialases õiguskirjanduses on leitud, et ITK-d kinnitades seob vangla end selles kirjeldatud täideviimisprogrammiga<sup>134</sup>, mis tähendab, et kui kinnipeetava kohtlemisabinõud on ITK-s määratletud, tuleb need ka ellu viia ehk seeläbi tekib kinnipeetaval subjektiivne õigus nõuda ITK-s märgitud abinõude realiseerimist.<sup>135</sup> Samas tekib küsimus, mis saab olukorras, kus ITK-s ei ole vastavat tegevust kavandatud, aga kinnipeetaval on huvi, et see sinna saaks (nt antud töö kontekstis võimalus osaleda õppetöös).

VangS sätestab, et ITK-d muudetakse ja täiendatakse vastavalt kinnipeetava arengule (VangS § 16 lg 3). ITK juhendi § 4 lg 3 kohaselt on ITK täitmisperiood üks aasta ning selle möödumisel vaadatakse täitmisperioodiks planeeritud sekkumiste rakendamine üle ning viiakse läbi korduv riskihindamine (ITK juhend § 8 lg 2). Tulenevalt ITK juhendi § 8 lg-test 5 ja 6 ei saa kinnipeetaval tekkida õiguspärast ootust, et tema ITK-d üldse ei muudeta.<sup>136</sup> Sellest võib järeldada, et kinnipeetaval tekib õigustatud ootus, et iga teatud aja tagant vaadatakse tema ITK üle ning arvestades tema arengut, ka muudetakse.

Vangla inspektor-kontaktisikul on õigus vaadata ITK tervikuna üle ja vajaduse korral seda muuta, kui toimunud on kinnipeetava areng, aga ka siis, kui kinnipeetav ei ole täitnud planeeritud sekkumisi ja see mõjutab täitmiskava rakendamist. Siiski peavad ITK muutmisel esinema konkreetsed asjaolud, mis toovad kaasa ITK muutmise ning vangla peab seda ka vastavalt põhjendama.<sup>137</sup>

Kohus on jaatanud, et ITK muutmisel hariduse võimaldamise jätkamiseks lasub vanglal kohustus kaaluda, kas eelnevas ITK-s ettenähtud tegevuste muutmiseks esinevad olulised vajadused.<sup>138</sup> Erialakirjanduses on leitud, et ITK muutmisel peab vangla kooskõlas HMS § 56 lg-ga 3 kaalutusvigadeta põhjendama ITK-s märgitud abinõu muutmise või tühistamise.<sup>139</sup> Töö autori arvates on HMS-st tulenev põhjendamiskohustus ilmselt kohustuslik ITK selle osa

---

<sup>134</sup> RHKK 3-3-1-31-12 p 15.

<sup>135</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 16 p 5.1.

<sup>136</sup> TrtRnK 3-16-2540 p 12.

<sup>137</sup> RKHK 3-3-1-31-12 p 15.

<sup>138</sup> Samas, p 12.

<sup>139</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 16 p 5.2.



muutmisel, kus ITK on vahetult õigusi ja kohustusi loov, muus osas on põhjendamiskohustus hea halduse tavast tuletatav.

Samas ei ole ka kinnipeetaval endal keelatud esitada vanglale sooviavaldus olemasoleva ITK muutmiseks. Kui vangla ITK muutmisele ei nõustu, teeb ta selle kohta vastava otsuse, mille osas on võimalik esitada kinnipeetaval vaie ning seejärel kaebus halduskohtusse. Ka kohus on korduvalt jaatanud kinnipeetava õigust vaidlustada ITK muutmata jätmise otsust.<sup>140</sup> Eeltoodust ilmneb, et ITK muutmine on kinnipeetavale üks reaalne võimalus oma ITK osas kaasa rääkida.

Järgnevalt vaatame mõningaid näiteid ITK muutmise hariduse omandamise kontekstis.

Näide 1. Kinnipeetav oli läbinud Tartu Vanglas tegutsevas koolis 10.-nda klassi ning soovis jätkata õpinguid 11.-ndas klassis. 12.09.2016. a koostatud ITK-s oli määratud kinnipeetava majandustööl osalemine 30. oktoobrini 2017 ning 11. klassis õppimine 2017/2018. aastal. Kinnipeetav keeldus 25.07.2017 osalemast kohustuslikes majapidamistöodes ning karistuseks määrati talle noomitus. 1.09.2017 keeldus kinnipeetav uuesti kohustuslikes majandustöodes osalemast põhjendusel, et tal algas 11. klassi õppeaeg ning seetõttu tal ei ole kohustust töötada ning esitas vanglale selgitustaotluse koolist eemaldamise kohta. Vangla määras karistuseks elektriseadme kasutamise keelu 12-ks päevaks. Vangla ei lubanud tööst keeldumise tagajärjena isikut kooli – kinnipeetav arvati koolisaatmisnimekirjast välja ning vangla muutis tagantjärele 20.10.2017 tema ITK-d õppimise edasilükkamise kohta. Kinnipeetav pöördus kohtu poole, et tuvastada õigusvastasus Tartu Vangla tegevuses keskkariduse omandamise jätkamise mittevõimaldamise osas.<sup>141</sup>

Kui eeltoodud näite puhul reageeris vangla töötamisest keeldumisele isiku kooli mitte lubamisega, siis tasub mõelda, et on ju seadusandja näinud ette töötamise ja õppimise justkui võrdse tähtsusega abinõudena, mille mõlema eesmärk on suurendada kinnipeetava iseseisvat toimetulekuvõimet pärast vanglakaristuse ärakandmist ning mis mõlemad aitavad kaasa

---

<sup>140</sup> Nt RKHK 3-3-1-28-15 p 29.

<sup>141</sup> Tartu Vangla 06.12.2018 vastus nr 1-10/51-11 Vastus kinnipeetav... kaebusele haldusastmas 3-18-260; 06.02.2019 otsustas Tartu Halduskohtu, et kinnipeetava kaebus kuulub rahuldamisele ning vangla tegevus oli õigusvastane. Halduskohtu hinnangul ei saanud 01.09.2017 kinnipeetavat pidada ka korduvas töökohustus eirajaks (p 45). Tartu Vangla esitas apellatsioonikaebuse Tartu Ringkonnakohtule.

vangistuse eesmärkide täitmisele.<sup>142</sup> Seega olukordades, kus nii töökohustus kui ka hariduse omandamine on abinõud vangistuse eesmärkide saavutamiseks, jääb arusaamatuks, miks ühe ITK-s ettenähtud abinõu rikkumise tagajärjeks on teise abinõu (õppimise) võimalusest ilma jätmine.<sup>143</sup>

Kui kinnipeetav ei täida vangla korraldusi, on vanglal õigus määrata õigusaktide süülise rikkumise eest distsiplinaarkaristus VangS § 63 lõike 1 järgi, milleks on noomitus, isikliku raadio, televiisori või muu vajaliku elektriseadme kasutamise keelamine, ühe lühi- või pikaajalise kokkusaamise keelamine, töölt eemaldamine kuni üheks kuuks või kartserisse paigutamine kuni 45 ööpäevaks. Kuigi kartseris viibimise ajal võib vangla osaliselt või täielikult piirata ka kinnipeetava osalemist õppetöös (VangS §65<sup>1</sup> lg 4), kehtib antud piirang ainult kartseris viibimise ajal. Samas on kohtupraktikas leitud, et õppekirjanduse kaasa võtmist kartseris viibimise ajaks täiendavalt piirata ei saa<sup>144</sup>, on seadusandja tahe olnud, et ka kartseris viibimise ajal on kinnipeetaval võimalik tegeleda ise õppetegevusega. Seda enam ei ole mõistetav, kuidas töötamisest keeldumisele on põhjendatud vangla reageering isikut kooli mittelubades, kui karistamiseks on VangS-s nähtud ette teised meetmed.

Kohtumaterjalides sisalduvas vastuses põhjendab vangla ise intsidenti järgmiselt: „/.../ koolist kõrvaldamise puhul ei ole tegemist karistusmeetmega. Kinnipeetava keskhariduse omandamiseset kõrvaldamise puhul on tegemist taasühiskonnastava meetmega, kus isikud kes ei ole osalenud majapidamistöodel, kõrvaldatakse õppetööst (va. põhiharidust omandavad kinnipeetavad). Seesugune meede on kasutusele võetud subkultuuriliste vaadete väljajuurutamiseks“.<sup>145</sup> Huvitav on veel ka see, et samas asjas on vangla selgitanud hiljem järgmiselt: „/.../ kaebaja keskhariduse omandamise katkemine ei olnud mitte karistuslik meede või õigusi piirav otsustus, mille rakendamiseks oleks vajalik eraldiseisev õiguslik alus. Tegemist oli ilmnenuks eksimuse parandamisega planeeritud tegevuste osas, millega kaasnes kaebaja õppetegevuse katkemine“.<sup>146</sup>

---

<sup>142</sup> Pikamäe, P. Vangistuseseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 34 p 2.

<sup>143</sup> TrtRnKm 3-18-260 p 8.

<sup>144</sup> RKHK 3-3-1-41-11 p 25.

<sup>145</sup> Tartu Vangla 12.02.2018 kiri nr 1-10/51-2 „Tartu HK Tartu km 08.02.2018 kohtunõude vastus haldusasjas 3-18-260. Autori valduses.

<sup>146</sup> Tartu Vangla 08.03.2019 kiri nr 1-10/51-14 „Tartu vangla apellatsioonikaebus Tartu Halduskohtu 06.02.2018.a otsusele haldusasjas nr 3-18-260“. Autori valduses.

Antud juhtumi asjaoludest nähtub, et vangla määras kinnipeetavale VangS § 37 lõike 1 (töökohustuse) rikkumises talle karistuseks esmalt noomituse ja teisel korral raadio kasutamise keelamise, kuid lisaks sellele otsustas vangla mitte lubada isikut kooli ning muuta tagantjärele kinnipeetava ITK-d. Vangla ise ei pea seda eraldi karistuseks, vaid nimetab seda meetmeks. Mõõnda võib, et õppimisvõimaluse edasilükkamisel oli vangla eesmärgiks mõjuda kinnipeetava kuulekusele, kuid pikemas perspektiivis on küsimus, kas selline meede on tulemuslik. Õppimisvõimalus ei ole meelelahutuslik ajaviide nagu nt teleka vaatamine või raadio kuulamine. Seega õppimisvõimaluse piiramisega võib selle tagajärjeks olla vastupidine tulemus – kaotatakse võimalus kinnipeetava vangistuse põhieesmärgi saavutamiseks, milleks on suunamine õiguskuulekale käitumisele ka vabaduses olles.

Eeltoodud juhtumist nähtub, et vanglal on õigus ja võimalus muuta juba kehtestatud ITK-d, tekitades olukorra, kus vangistuse eesmärkide saavutamiseks vajalikke abinõusid (hariduse omandamine) ei saagi kinnipeetav hakata realiseerima. Seega isegi kui kinnipeetaval tekib subjektiivne õigus hariduse omandamiseks, mis on talle ITK-s ette nähtud, siis praktikas ei pruugi kinnipeetaval olla võimalust oma subjektiivse õiguse realiseerimiseks.

Riigikohus on möönnud asjas, kus kinnipeetav soovis, et tema ITK-sse lisatakse keskhariduse omandamise vajadus, et vanglal on lai kaalumiseruum ITK sisustamisel ja riskide maandamisel ning hariduse omandamine ei ole prioriteetne teiste resotsialiseerimisele kaasa aitavate tegevuste ees.<sup>147</sup> Samas lasub ITK muutmisel vanglal kohustus kaaluda, kas eelnevas ITK-s ettenähtud õppimisvõimaluse muutmiseks esinevad olulised vajadused ja kas ITK muutmise kaalub üles kinnipeetava õiguse jätkata juba alustatud õpinguid.<sup>148</sup> Antud juhtumi asjaoludes ei olnud selliste oluliste vajaduste olemasolu ilmselge, vaid pigem tekitas küsimusi, miks töötamisest keeldumise tagajärjeks on õppimisvõimaluse edasi lükkamine.

Näide 2. Kinnipeetav esitas 28. augustil 2019 Tartu Vanglale pöördumise, taotledes õpingute jätkamise võimaldamist Tartu Täiskasvanute Gümnaasiumi 11.-ndas klassis vastavalt kehtivale ITK-le. Tartu Vangla jättis 13. septembri 2019. a otsusega kinnipeetava taotluse rahuldamata, põhjendades, et enne õpinguid 11.-ndas klassis on põhiriskide maandamiseks planeeritud osalemine majandustöödel ja sotsiaalprogrammis „Õige hetk“. 17. septembril 2019 kinnitas Tartu Vangla kinnipeetavale uue ITK, milles riskihinnangust lähtuva

---

<sup>147</sup> RKHK 3-3-1-28-15 p 36.

<sup>148</sup> RKHK 3-3-1-31-12, p 12.

tegevusena on märgitud keskhariduse omandamine 2016-2022 ja tegevusteks keskhariduse omandamine 2020 III kvartalis.<sup>149</sup>

Ka eeltoodu on näide sellest, kuidas olenemata asjaolust, et ITK-s on vastavad tegevused ettenähtud ja kinnipeetaval võiks olla subjektiivne õigus nõuda hariduse omandamiseks koolis käimist, võtab vangla õiguse muuta ITK-d kasutades selleks oma positsiooni.

Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. a. läbi viidud vangla-õppe seire protokollidest nähtub vestlusest vangla töötajatega, et selleks, et kinnipeetav saaks üldse haridust vanglakoolis omandada, peab ta eelnevalt osalema majandustöodes. Tartu Vangla näitel tuleb enne kutse- ja keskhariduse omandamist kinnipeetaval teha „harja- või lapitööd“ kaks kuud.<sup>150</sup> Samas on EIK möönnud, et tänapäeva ühiskonnas on keskharidusel isiku arengus ning sotsiaalses ja kutsealases integreerimises järjest olulisem roll ning kui kinnipeetava soov keskhariduse omandamiseks on piisavalt ettenähtav ning õiguspärane, tuleb vanglal juurdepääsu haridusele ka võimaldada (vt peatükk 1.5).<sup>151</sup> Siin tekib küsimus, kas majandustöödel osalemise eeltingimuse seadmisega on tagatud juurdepääs haridusele, kui kinnipeetava soov asuda haridust omandama oli kõigile osapooltele ettenähtav ja õiguspärane, s.t vastav märke oli vangla koostatud ITK-s.

Eeltoodut kokkuvõttes leiab autor, et küsitav on vangla praktika, kus kinnipeetava kuulekusele suunamise eesmärgil lükatakse edasi kinnipeetava õppima asumist vanglas tegutsevas koolis, selle asemel, et piirduda VangS-st tulenevate karistuslike meetmete rakendamisega. Tuleb meeles pidada, et õppimine on üks kohtlemisabinõudest, mis aitab kaasa vangistuse täideviimiseesmärgi saavutamisele. Samuti on autori hinnangul küsitav vanglate halduspraktika, kus vangla muudab tagantjärele kinnipeetava ITK-d. Töö autor leiab, et vangla haldusorganina peab suutma korraldada oma töö selliselt, et kui ilmneb, et vajalik on ITK-d muuta, siis tehakse seda piisav aeg enne, kui kehtivas ITK-s ettenähtud tegevuse aeg realiseerub. Sellega oleks tagatud kinnipeetavale vanglapoolse tegevuse ettenähtavus ning samuti oleks tal võimalus vaidlustada ITK-d või selle alusel tehtavaid otsuseid selliselt, et vaidlusalused küsimused saaks läbi vaielda enne, kui ärajätav tegevus peale algab. Need meetmed aitavad kaasa sellele, et ITK puhul oleks tegemist osapoolte vahelise dialoogiga ja ühtlasi parimate võimaluste leidmisega, kuidas suunata kinnipeetav õiguskulekale teele.

---

<sup>149</sup> TrtRnKm 3-19-1820, p 2- 3.

<sup>150</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 24.

<sup>151</sup> EIKo 56443/11, *Flămînzeanu vs Rumeenia*, p 48.

### 2.2.3 Individuaalse täitmiskava kohtus vaidlustamise võimalikkus

Õigus pöörduda kohtusse on igäihe õigus, mis on demokraatliku õigusriigi üks olulisemaid põhimõtteid, olles keskse tähendusega muude põhiõiguste ja -vabaduste teostamise suhtes. Õigus ja selle kohtulik kaitse tagavad ühiskonnas korrastatuse ja kindluse õiguse ja võrdsuse alusel. Võib öelda, et põhiõigused on kaitstud vaid siis, kui nende õiguste rikkumise korral saab enda kaitseks kohtusse pöörduda.<sup>152</sup>

Nii on ka vangistuses viibivatel isikutel põhiseadusega tagatud õigus pöörduda kaebusega kohtu poole, et võimaldada nende õiguste kohtulik kaitse. VangS-is on sätestatud vangistuses viibivatele isikutele kohustuslik kohtueelne menetlus, mis tähendab, et kinnipeetav saab kohtusse pöörduda alles siis, kui samas asjas on esmalt läbitud vaidemenetlus (VangS § 1<sup>1</sup> lg 5). Seega enne, kui kinnipeetav saab vangla toimingut või haldusakti vaidlustamiseks halduskohtusse pöörduda, tuleb tal läbida kohustuslik kohtueelne menetlus.

Eelnevalt nähtus, et ITK puhul ei ole tegemist üldiselt haldusaktiga, vaid ITK-d käsitletakse kui programmilist dokumenti. Nii saab kinnipeetav üldjuhul kohtus vaidlustada ITK rakendamise seotud vangla toimingut või haldusakti ning osutada seejuures tema õigusi riivavale ebaõigele faktiväitele või väärtushinnangule ITK-s.<sup>153</sup> Nii ei ole ITK kohtus vaidlustamine võimalik olukorras, kus ITK ei saa iseseisvalt rikkuda kinnipeetava õigusi.<sup>154</sup>

Teatud juhtudel on just õppimisvõimaluse küsimuses peetud kohtus võimalikuks vaidlustada ITK-d ennast. Näiteks lahendis *Romeo Kalda vs Viru Vangla* asjas nr 3-3-1-31-12. Tegemist oli olukorraga, kus Viru Vangla kinnitas kinnipeetava muudetud ITK, millega otsustati jätkata kaebaja kinnipidamist kinnises osakonnas ega võimaldatud jätkata hariduse omandamist gümnaasiumis. Kohus pidas ITK vaidlustamist hariduse võimaldamise küsimuses antud asjas kohaseks.<sup>155</sup>

---

<sup>152</sup> Maruste, R. Viidatud töö, lk 298.

<sup>153</sup> RKHKm 3-18-111 p 13.

<sup>154</sup> RKHK 3-3-1-95-09 p 19.

<sup>155</sup> RKHK 3-3-1-31-12 p 12.

Kohus on tunnustanud, et ITK on hariduse võimaldamise küsimuses määrava tähtsusega dokument, mis teatud juhtudel võib omandada haldusakti jõu. Siiski ei tulene ITK halduskohtus vaidlustamiseks kinnipeetavale kaebeõigust ainuüksi tema väitest, et kinnitatud täitmiskava ei vasta ITK juhendile, vaid kaebeõiguse tekkimise eelduseks on täitmiskava vaidlustatud osal regulatiivse toime olemasolu.<sup>156</sup> Seega oleneb ITK vaidlustamise võimalikkus eelkõige vaidlusaluse küsimuses sisust ning sellest, kas ITK toob kinnipeetavale kaasa vahetuid õigusi või kohustusi. Üldjuhul saab kinnipeetav kohtus vaidlustada ITK rakendamisega seotud vangla toimingut või haldusakti ning vajadusel osutada ITK-s sätestatule.

ITK-s sisalduvat riskihindamist ei ole kohtupraktikas peetud võimalikuks eraldiseisvana vaidlustada. Kohtud on leidnud, et ITK-s märgitud ohuhinnangul pole regulatiivset toimet ning selles osas on tegemist programmilise dokumendiga, mitte haldusaktiga. Nii näiteks kui kinnipeetavat on hinnatud riskihindamises „kõrgohtlikuks“, ei ole ringkonnakohtus pidanud seda haldusakti tunnustele vastavaks, kuna kinnipeetavale ei tulene nimetatud märkest kohustusi ning märkel puudub iseseisev mõju isiku õigustele ja kohustustele.<sup>157</sup>

Kuna ka riskihindamise läbiviimisel on tegemist vanglapoolse kaalutusõiguse teostamisega, tekib küsimus, kas kriminogeensete riskide hindamise kontrollimine piirdub üksnes kohtupoolse kaalutusreeglite järgimise kontrolliga.<sup>158</sup> Vastavalt halduskohtumenetluse seadustiku § 158 lõikele 3 ei teosta kohus haldusakti või toimingu õiguspärasust kontrollides kaalutusõigust haldusorgani eest ning kohus järgib kaalutusõiguse alusel antud haldusakti või tehtud toimingu õiguspärasust kaalutusreeglite järgmist haldusorgani poolt.<sup>159</sup>

Nimelt sisaldab vangla poolt koostatav riskihindamine ka määratlemata õigusmõisteid. Kriminogeensete riskide hindamisel antakse vangla poolt hinnang kinnipeetava ohtlikkusele, mis hõlmab küll olemasolevate tõendite hindamist, aga siiski on tegemist määratlemata õigusmõistetega. VangS-is ega selle alusel välja antud õigusaktides ei ole toodud ohutasemete mõisteid, kuigi riskihindamises on kasutusel neli ohtlikkuse taset, millele vastavalt kinnipeetavaid kategoriseeritakse – väheohtlik, ohtlik, kõrgohtlik, üliohtlik.<sup>160</sup>

---

<sup>156</sup> TlnRnKm 3-13-1195, p 10.

<sup>157</sup> TrtRnK 3-16-444 p 15.

<sup>158</sup> TrtRnK 3-16-2540 p 15.

<sup>159</sup> Halduskohtumenetluse seadustik. - RT I, 13.03.2019, 54.

<sup>160</sup> Grünberg, M. Viidatud töö, lk 166-167.

Riigikohus on selgitanud lahendis, kus vaidlusealuseks küsimuseks oli Politsei- ja Piirivalveameti väljasaatmisotsuse tühistamise küsimus, et kontrollides haldusorgani prognoosotsust faktilisest ja õiguslikust küljest, ei sekku kohus lubamatult täitevvõimu tegevussfääri. Üksnes siis, kui õigusaktist või lahendatava küsimuse olemusest tulenevalt on haldusorganil prognoosotsuse tegemisel, määratlemata õigusmõiste sisustamisel või muude hinnangute andmisel ulatuslik, õigusega determineerimata hindamisruum, võib kohtulik kontroll hinnangute sisu üle taanduda. Nii ei ole täitevvõimul kontrollivabast hindamisruumist tulenevat monopoli ohu ja selle lävenditega seotud mõistete sisustamisel alati olnud.<sup>161</sup>

Näiteks kui vangla keeldub kinnipeetavat tema riskihindamises määratud ohtlikkuse taseme tõttu avavanglasse ümber paigutamast, saab halduskohus avavanglasse ümberpaigutamisest keeldumise otsuse õiguspärasuse hindamise raames kontrollida ka ITK, sh selles märgitud ohuhinnangu õiguspärasust.<sup>162</sup> Seega, kuigi ITK riskihindamine ei ole eraldiseisvana kohtus vaidlustatav, võib riskihindamises leitud ohutase, millele vangla haldusotsuse tegemisel tugineb, olla kohtulikult kontrollitav.

Eeltoodud kokkuvõttes, siis see, kas ITK ise on iseseisvalt kohtus vaidlustatav või mitte, oleneb eelkõige vaidlusaluse küsimuse sisust ning sellest, kas ITK toob kaasa kinnipeetavale õigusi või kohustusi ehk milline on vastava ITK osa õiguslik olemus. Samas võib kinnipeetaval olla keerukas neid olukordi eristada ja seega on ka raskendatud enda õiguste kaitsmine. Seda näitab ka kohtupraktika, sest pahatihti on alles Riigikohtus selgunud, kas ja mil määral saab kinnipeetav ITK-s sisalduvat vaidlustada.

---

<sup>161</sup> RKHK 3-17-1545 p 25.

<sup>162</sup> RKHKm 3-18-111 p 15.

### 3 MUUD HARIDUSE OMANDAMIST KITSENDAVAD TEGURID

#### 3.1 Ligipääs internetile

##### 3.1.1 Digipädevuse vajalikkus tänapäeva ühiskonnas

Töö ja tööle saamine, haridus, vaba aeg ja ühiskonnaelus osalemine ning paljud teised valdkonnad ja nendega seotud teenused on muutunud kaasaegses ühiskonnas digitaalseks ning internetipõhiseks. Nii on näiteks tavapärase e-kirja kirjutamine või tööle saamiseks CV koostamine, samuti internetipangas ülekannete tegemine vaid vähesed vajalikud toimingud, kus internetita tänapäeval enam hakkama ei saa. Seetõttu on digipädevus äärmiselt oluline, et inimene saaks olla edukas ühiskonna liige. Digipädevuse näol on tegemist valdkonnaülese oskusega, mis aitab arendada ka teisi pädevusi, näiteks suhtlust, keeleoskust või alusoskusi matemaatikas ja loodusteadustes.<sup>163</sup>

Nii on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia alased oskused tänapäeval üks peamisi tööriistu, et tõsta konkurentsivõimet mistahes majandus- ja eluvaldkonnas. Kuigi Eestis on suur osa elanikkonnast internetikasutajad, on näiteks vanemaeliste, väiksema sissetuleku ning madalama haridustasemega inimeste seas paljuski probleemiks interneti kasutamise oskuste puudumine. Kuivõrd järjest süvenev on tendents, et suur osa töökohti ja teenuseid on internetipõhised, vähendab arvutioskuse puudumine teatud elanikkonna kaasamist ühiskonda, samuti on piiratud nendele inimesele teatud teenuste kättesaadavus ning alaneb võimalus leida omale töökoht.<sup>164</sup>

Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mis hõlmab kogu haridussüsteemi ja sellest väljaspool pakutavat täiendus- ja ümberõpet, üheks eesmärgiks on parandada kogu elanikkonna digioskusi ning rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset tehnoloogiat. Digioskust nähakse õppeprotsessi ja õppekavade osana kõigis õppeasutustes. Digitaalse õppevara kasutamine avardab omakorda elukestva õppe võimalusi ning kogu elanikkonna parem tehnoloogia kasutamise oskus aitavad omakorda kaasa tootlikkuse kasvule majanduses. Nii on suunaks võetud, et igal õpilasel on võimalik kasutada igapäevases õppetöös kooli digitaristu

---

<sup>163</sup> Vuorikari, R. Digipädevuse saavutamine: 21. sajandi kodaniku ülesanne. – School Education Gateway. 21.05.2015. - [https://www.schooleducationgateway.eu/et/pub/viewpoints/experts/riina\\_vuorikari\\_-\\_becoming\\_dig.htm](https://www.schooleducationgateway.eu/et/pub/viewpoints/experts/riina_vuorikari_-_becoming_dig.htm) (06.04.2020).

<sup>164</sup> Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Eesti infoühiskonna arengukava 2020 - [https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article\\_files/eesti\\_infouhiskonna\\_arengukava.pdf](https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/eesti_infouhiskonna_arengukava.pdf), lk1, 9 (06.04.2020).



kõrval ka isiklikke digiseadmeid. Samuti nähakse Elukestva õppe strateegias 2020 ette vajaliku meetmena luua õpivõimalused täiskasvanutele digipädevuse omandamiseks ja arendamiseks.<sup>165</sup>

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad näevad ette, et õpilane omandab õppe jooksul kaheksa õppeainete ülest pädevust, mis on olulised inimeseks ja kodanikuks kasvamisel. Üldpädevusi kujundatakse kõikide õppeainete kaudu ning tunni- ja koolivälises tegevustes. Üheks taoliseks üldoskuseks on digipädevus, mille peaksid omandama kõik põhi- ja gümnaasiumiastme läbinud õpilased (põhikooli riiklik õppekava § 4, gümnaasiumi riiklik õppekava § 4).<sup>166</sup>

Digipädevuse all mõistetakse: „suutlikkust kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui kogukonnades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus“ (põhikooli riiklik õppekava § 4 lg 4 p 8, gümnaasiumi riiklik õppekava § 4 lg 3 p 8). Nii tähistab digipädevuse reguleerimine riiklikes õppekavades toimunud olulist muutust ühiskonnas, kus arvuti ja interneti kasutamine ei ole enam üksnes meelelahutuslik ajaviide, vaid olemuslik osa mistahes ametikohal või sotsiaalses rollis oleva inimese elust.<sup>167</sup>

Jättes kõrvale vangistuses viibivad arvutikuritegusid sooritanud kinnipeetavad, on vangistuses viibivate isikute puhul tihtipeale tegemist inimestega, kellel varasemast elukorraldusest tulenevalt on nagunii madalam digipädevuse tase. Seetõttu on just selle ühiskonnagrupi puhul vajadus nende info- ja kommunikatsioonitehnoloogia alaste oskuste tõstmiseks, et vanglast vabanedes saaksid nad paremini hakkama igapäevategevustega ning oleksid ka tööalaselt konkurentsivõimelisemad.

---

<sup>165</sup> Eesti elukestva õppe strateegia 2020. Viidatud töö, lk 2, 13-15.

<sup>166</sup> Põhikooli riiklik õppekava. - RT I, 14.02.2018, 8; Gümnaasiumi riiklik õppekava. - RT I, 14.02.2018, 9.

<sup>167</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 8.

Nagu eelnevatest peatükkidest nähtus, on vanglas pakutav haridus üldise haridussüsteemi osa, mis tähendab omakorda seda, et vangistuses hariduse omandanud isik peaks olema omandanud üldoskuse ka digipädevuse. Järgnevalt analüüsitakse, kas ja mil viisil on vanglas võimalik interneti õppetööks kasutada ning kas digipädevuse omandamine vanglas on saavutatav.

### 3.1.2 Internetile ligipääsu piiramine hariduse omandamisel

Interneti kasutamine on seotud mitmete põhiõigustega. Kõige otsesemalt seondub interneti kasutamise PS § 44 lõikega 1, mis sätestab, et igapähele on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. Tegemist on avalikku teabelevisse suunatud infoaga ning antud sätte kaitsealasse kuuluvad igasugused infoallikad, mille vahendusel on võimalik infot saada – raadio, televisioon, ajakirjandusväljaanded, internet jne.<sup>168</sup> Kohtupraktikas on leitud, et PS § 44 lõikes 1 sätestatu on ilma reservatsioonita tagatud põhiõigus, mille piirangut võib olla võimalik põhiseaduse teistele normidele tuginedes õigustada.<sup>169</sup> Antud sätte piirab ka EIÕK artikliga 10 kaitstud teabe saamise õigust.<sup>170</sup>

VangS sätestab üldnormina, et kinnipeetaval ei ole lubatud kasutada interneti. Erisused on tehtud juurdepääsu osas ametlikele õigusaktide andmebaasidele, kohtulahendite registrile, Riigikogu veebilehele ja õiguskantsleri veebilehele. Selleks saab kasutada vanglateenistuse poolt kohandatud arvuteid, mida tohib kasutada üksnes vanglateenistuse järelevalve all. Kinnipeetaval on keelatud sealjuures juurdepääs veebilehe osale, mis võimaldab elektroonilist suhtlemist (VangS § 31<sup>1</sup>, uus redaktsioon jõustunud 01.08.2019).

Ka teistes Euroopa liikmesriikides on kinnipeetavate ligipääs internetile üldjuhul piiratud. Siiski on märgatav tendents EIK praktikas internetile ligipääsu laiendamise suunas. EIK on tunnustanud, et vanglas juurdepääsu piiramine internetile langeb haridusõigust kaitsva sätte kohaldamisalasse ning vangla piirangud peavad olema põhjendatud (vt peatükk 1.5, lahend *Mehmet Reşit Arslan ja Orhan Bingöl vs Turkey*).

<sup>168</sup> Parrest, N. Vene, E. Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 44 lg 1, p 9.

<sup>169</sup> RKHK 3-3-1-20-07, p 14.

<sup>170</sup> Õiguskantsler. Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-19-41 kohta. 22.10.2019. - [https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asja%20nr%205-19-41%20kohta.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asja%20nr%205-19-41%20kohta.pdf), p 8 (06.04.2020); EIKo 17429/10, *Kalda vs. Eesti*, p 45.

Nii on EIK üha enam hakanud rõhutama interneti tähtsust, tuues välja, et mitmetes Euroopa Nõukogu dokumentides ja muudes rahvusvahelistes õigusaktides tunnustatakse interneti kui avaliku teenuse väärtust, millest on saanud oluline vahend paljude inimõiguste teostamisel. Internetist on saanud väga oluline tööriist, millega edendada avalikkuse juurdepääsu uudistele ja soodustada teabe levikut. Samas mõnab EIK, et kuivõrd vangistuses kaasnevad piirangud suhtluses välismaailmaga, ei saa kehtestada riigile kohustust pakkuda kinnipeetavatele üldist juurdepääsu internetile.<sup>171</sup>

Eelnevast peatükist nähtus, et hariduse omandamise kontekstis tõstatub internetile juurdepääsu küsimus üha enam. Igapäevases õppetöös kasutatakse elektroonilisi lahendusi, mille kaudu tagatakse digipädevuse omandamine kui riiklikus õppekavas sätestatud üldoskus. Samas VangS põhimõtetest tulenevalt on vanglates arvutite ja interneti kasutamine äärmiselt piiratud ning erisusi ei ole tehtud õppetöö läbiviimise osas.

Avavanglas olevatel kinnipeetavatel on lubatud vangla territooriumilt lahkuda muuhulgas seoses õppimisega ning osad kinnipeetavad käivad väljaspool vangla territooriumi asuvates koolihoonetes õppimas. Vanglates tegutsevad koolid on toonud välja, et õppetöö koolimajas toimub valdavalt e-õppe meetodeid ja vastavaid vahendeid kasutades, mis aga vangistuses viibivatele õpilasele on keelatud.<sup>172</sup>

Justiitsministeeriumilt saadud info kohaselt on siiski alates 2016. a septembrist avavangla kinnipeetavatele väljaspool vanglat interneti kasutamine õppetööks ja töötamiseks lubatud ning muudatus viidi praktikasse läbi VangS § 31<sup>1</sup> tõlgendamise.<sup>173</sup> Nimelt on vangla lähtunud erialakirjanduses toodust, et interneti kasutamist piirava sätte toimealaks on ainult vangla ning väljaspool vanglat viibivale kinnipeetavale nimetatud piirang ei kehti.<sup>174</sup>

Piirangud internetile vanglas ei takista mitte ainult digipädevuse omandamist kinnipeetavatel, vaid ka õpetajate õppetöö läbiviimist, nagu nähtub Haridus- ja Teadusministeeriumi „Ülevaade hariduse omandamisest vanglas“ seirest. Nii on vanglas tegutsevas koolis õpetaja poolt e-õppevara ja veebis olevate materjalide või keskkondade kasutamine ja kättesaadavaks tegemine kinnipeetavatele keelatud. Samuti ei ole kinnipeetavatest õpilastel võimalik teostada

---

<sup>171</sup> EIKo17429/1, *Kalda vs. Eesti*, p 45, 52.

<sup>172</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 10.

<sup>173</sup> Justiitsministeeriumi kiri 12.02.2019 nr 11-1/42. Viidatud töö, p 2.3.

<sup>174</sup> Sootak, J. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 31<sup>1</sup> p 3.

infootsingud uurimistöödeks või eneseharimiseks ega kasutada e-kooli, mis raskendab oluliselt hariduse andmist vanglates.<sup>175</sup>

Paljud gümnaasiumid ja kõrgkoolid pakuvad juba praegu olulisel määral e-õpet, millele juurdepääs suurendaks kinnipeetavate valikuvariante ja võimalust õppida huvipakkuvaid erialasid, mis jällegi suurendaks nende võimalusi ühiskonda naasta. See hoiaks kokku riigiressursse, sest saaks ära kasutada võimalust omandada näiteks akadeemilist haridust interneti kaudu läbi keskkondade, mis on juba vabaduses olevatele isikutele kasutamiseks loodud.<sup>176</sup>

Huvitav näide on Austraaliast, kus kinnipeetavatel ei ole samuti lubatud kasutada vangistuses viibides internetti. Riigi rahastusel viidi Austraalias ellu projekt „Making the Connection“, mille käigus anti vanglates kinnipeetavatele ilma internetiühenduseta arvutid, mida nad said kasutada oma kambris. Arvutisse oli paigaldatud spetsiaalsed ülikooli ainekava õppeprogrammid, mida kinnipeetavad said iseseisvaks õppimiseks kasutada ning see andis kinnipeetavatele võimaluse omandada kõrgharidust või läbida sellele eelnevaid kursuseid. Projekt sai kinnipeetavatel väga positiivset tagasisidet.<sup>177</sup>

Samas tuleb meeles pidada, et vanglas viibiva õppija jaoks ei asenda tehnoloogia head õpetajat ja vahetat õpetamist – tehnoloogiliste abivahendite mõte on olla õpetamisel toeks.<sup>178</sup>

Teisalt tuleb teadvustada, et vanglas internetile õppetööks juurdepääsu tagamisega kaasnevad julgeolekuriskid, mille vähendamise eest seismine on vangla ja üldisemalt riigi kohustus. Interneti kasutamise keelamise eesmärgiks vanglas on välistada kinnipeetavate suhtlemine nendes vormides, mis ei pruugi soodustada karistuse täideviimise eesmärkide saavutamist, sh sellise teabe hankimist, mis võiks ohustada vangla julgeolekut või takistada kinnipeetava suunamist õiguskuulekale käitumisele.<sup>179</sup> Julgeolekuohuks on näiteks olukord, kui mõne veebilehe rakendus võimaldab kontrollimatult edastada vanglast väljapoole teavet, mille

---

<sup>175</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 9.

<sup>176</sup> Eelmaa, S. Eesti kasvatab oma vangidest veel suuremad kurjategijad. - Eesti Rahvusringhääling. 06.08.2018 - <https://www.err.ee/851839/sim-ne-eelmaa-eesti-kasvatab-oma-vangidest-veel-suuremad-kurjategijad> (06.04.2020).

<sup>177</sup> Farley, H., Digital technologies for learning in prison: what one Australian university is doing. - University of Southern Queensland. 2016.

<sup>178</sup> Hopkins, S. Farley, H, The „e-Learning Incarcerated: Prison Education and Digital Inclusion“. - International Journal of Humanities Education. 2015, lk 44.

<sup>179</sup> RKHK 3-3-1-5-09 p 34.

kaudu on võimalik planeerida uute õigusrikkumiste toimepanemist ning samuti võib sellisel viisil edastatav teave ohustada kriminaalmenetluse läbiviimist.<sup>180</sup>

Samas tuleb igakordselt analüüsida, millised on need konkreetsed julgeoleku- ja turvariskid, mis kaasnevad riigile kinnipeetavatele täiendava internetile juurdepääsu andmisega.<sup>181</sup> Tekib küsimus, et kui juurdepääs antakse arvutile ja/või internetile üksnes hariduse omandamiseks vajalikus mahus ja seda kontrollitud ulatuses, kas siis praegune olukord, et üldse mitte võimaldada hariduse omandamiseks internetile juurdepääsu, on põhjendatud.

Justiitsministeeriumi algatatud Vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuses (VTK) on 2015. aastal analüüsitud interneti kasutamise piirangute vähendamist. Antud VTK-s leiti, et tuleks kaaluda ligipääsu andmist Riigikogu, valitsuse, ministeeriumite jt riigi ja kohaliku omavalitsuse veebilehtedele ning teha videokõnesid läbi interneti, mis võimaldaks tihendada suhtlemist kinnipeetaval pere ja sugulastega, kes elavad välismaal. Samuti kaaluti telefoni ja interneti kasutamisele seatud piirangute vähendamise vajalikkust ja võimalikkust avavanglas, et toetada kinnipeetava taasühiskonnastamist. Vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu VTK-s leiti, et kui täna kehtivad kinnipeetavatele interneti kasutamisele ühesugused piirangud, siis õppetöös või tööl väljaspool vanglat võiks piirangud olla väiksemad. Seega on Justiitsministeerium antud dokumendis leidnud, et vajalik on täiendavalt analüüsida täna praktikas ilmnenu kitsaskohti ja kaaluda, millises ulatuses on vaja ja võimalik lubada interneti kasutada ilma, et sellega satuks ohtu üldine turvalisus.<sup>182</sup>

Kahjuks ei ole antud VTK-s toodud interneti kasutamise piirangute vähendamise kavandist rohkem VangS-sse jõudnud, kui need sätted, mille muudatused oli tingitud EIK 19.01.2016 otsusest nr 17429/10 kohtuasjas *Kalda vs. Eesti*, mille tulemusel võimaldatakse kinnipeetavatele alates 01.08.2019 interneti kaudu ligipääs Riigikogu veebilehele ja õiguskantsleri veebilehele. Vanglate osakonnast saadud info kohaselt ei ole interneti kasutamise laiendamiseks õppetöös tehtud rohkem täiendavaid uuringuid.<sup>183</sup>

---

<sup>180</sup> Vangistusseaduse muutmise seadus 680 SE. 13.02.2019. -

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8f08bcf8-2b6b-4017-b64c-6eea9c00a98c>, lk 6 (06.04.2020).

<sup>181</sup> RKHK 3-13-2425 p 22.

<sup>182</sup> Justiitsministeerium. Vangistusseaduse väljatöötamiskavatsus. 01.04.2015 -

<https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/27ba2b62-7bba-4df9-91d4-6a4fa237c7f1>, lk 17 (06.04.2020).

<sup>183</sup> Justiitsministeeriumi 20.03.2020 kiri nr 2-1/1847 „Vastus teabenõudele“ – Autori valduses.

Ka mujal Euroopa riikides on aina enam tõusetunud teema, kas kinnipeetavatele juurdepääsu piiramine kaugõppele ja veebipõhisele õppele turvakaalutlustel on põhjendatud ja ületamatu takistus. Ehkki vangide välismaailmaga suhtlemise piiramise põhjused on ilmsed, on tehnoloogiliselt võimalik välja töötada programme, mis võimaldaksid vangidele kaugõppe tarbeks piiratud välissuhtlust. Kuigi põhjenduseks tuuakse tehnoloogilised probleemid, siis tegelikkuses on tihtipeale tegemist pigem poliitilise tahte puudumisega.<sup>184</sup>

Autor jõudis järeldusele, et vanglas kehtivate üldiste interneti kasutamise piirangute tõttu ei ole digipädevuse kui riiklikes õppekavades sätestatud valdkonnaülese oskuse nõuetekohane saavutamine vanglakoolis õppides saavutatav. Samuti mõjutab internetipiirang õpetajate tööd, kuna kui muudes koolides on väga paljud õppematerjalid digitaalselt, siis vangla õpilaste jaoks peavad õpetajad valmistama ette eraldi materjalid paberkandjal. Siiski on visalt, kuid siiski, hakanud tekkima arusaam, et kui kinnipeetaval on vangistuses viibimise perioodil minimaalsed võimalused digitaalse tehnoloogiaga kokkupuutumiseks, siis suurendab see vanglast vabanedes veelgi enam tema sotsiaalset tõrjutust, mis omakorda võib kaasa tuua uue kuriteo toimepanemise riski<sup>185</sup>. Seega ei pruugi kinnipeetavate digipädevuse suurendamine, internetile ning tehnoloogiale laiema juurdepääsu andmine õppetegevuses, olla mitte probleem, vaid pigem võiks näha selles üht võimalust, kuidas suurendada kinnipeetavate iseseisvat hakkama saamist pärast vanglast vabanemist.

## 3.2 Õppekeel

Eesti keele õppe ja eestikeelse õppe küsimus on Eestis olnud prioriteet alates taasiseseisvumise aja algusest.<sup>186</sup> Kuivõrd hariduse andmine vanglas peab olema võimalikult lähedane sellele, kuidas see on korraldatud vabaduses, tuleb ka vanglates tegutsevates koolides arvestada HaS-s, PGS-s ning KutÕS-s sätestatud põhimõtteid. Põhikoolis on õppekeel üldiselt eesti keel, kuid pädevus otsustada muus keeles õppe üle on kooli pidajal s.t üldjuhul kohalikul omavalitsusel (PGS § 21 lg 2). Gümnaasiumis on kõikide koolide õppekeel eesti keel ning erandi sellest võib teha vaid Vabariigi Valitsuse loal (PGS § 21 lg 3).

---

<sup>184</sup> McCoshan, A. 6 ways to improve prisoners' access to education in Europe - European Commission. 02.07.2018. - <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/6-ways-improve-prisoners-access-education-europe> (06.04.2020).

<sup>185</sup> Hopkins, S. Farley, H. Viidatud töö, lk 37-38.

<sup>186</sup> Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehekülj. Vene õppekeele kool. - <https://www.hm.ee/et/tegevused/alus-pohi-ja-keskharidus/vene-oppekeele-kool> (07.04.2020).

Eestikeelne õpe tähendab seda, et vähemalt 60% õppest peab olema tagatud eestikeelse õppega ning 40% võib olla ka muus keeles (PGS § 21 lg 1). Seega on iga kooli otsustada, kui suur osa õppest peab toimuma eesti keeles, arvestades seaduses toodud määrasid, et tegemist oleks eestikeelse õppekeelega kooliga.

Vanglahariduse ülevaatest nähtub, et on vanglaid, kus gümnaasiumiastmes toimub õpe vaid eesti keeles, sh ka muu emakeelega õppijatele, ning arvestatud ei ole seaduses oleva võimalusega, et teatud aineid võib olla lubatud õpetada ka 40% ulatuses õpilase emakeeles. Vanglates tegutsevad koolid ise on väljendanud selles osas suurt muret, kuna vaid eesti keeles gümnaasiumi vene emakeelega õpilastele õpetades on tekkinud suuri raskusi keele mittemõistmise tõttu. Nii suleti vene õppekeelega mõeldud gümnaasiumirühm Justiitsministeeriumi korraldusel Tallinna Vanglas umbes 5 aastat tagasi ning õpet ei ole lubatud läbi viia 60/40 põhimõttel, kuigi vajadus selle järele on suur. Ka Tartu Vanglas tegutsev Tartu Täiskasvanute Gümnaasium näeb ainult eestikeelses gümnaasiumiõppes probleemi, mis takistab hariduse omandamist ning mis omakorda ei toeta kinnipeetava edasi õppimist ja töötamist vangistuse lõppedes. Haridus- ja Teadusministeeriumi koostatud aruandes küll nenditakse, et riigikeeles õppe läbiviimine on mõisteta väärtus, kuid sellest olulisemaks tuleb pidada õppes osalemist ning vältida tuleks olukorda, kus seaduses üleriiklikult sätestatud rangemate nõuete tõttu väheneb õppijate hulk või nende õppes osalemise motivatsioon.<sup>187</sup>

Justiitsministeerium rõhutab seevastu omaltpoolt, et eesti keele oskuse parandamine aitab vanglast vabanenud inimesel paremini ühiskonnas edukalt hakkama, soodustades selliselt lõimumist ja tõstes kinnipeetavate konkurentsivõimet, ja sellest lähtuvalt on otstarbekaks üldkeskharidust anda vanglas eesti keeles. Vajadusel on vangla valmis võimaldama kinnipeetavatele enne gümnaasiumiõpingute alustamist eesti keele õppes osalemist.<sup>188</sup>

Selleks korraldab vangla kinnipeetavatele täiendavaid eesti keele koolitusi<sup>189</sup> (VangS § 34 lg 4 teine lause). Täiendav riigikeeleõpe planeeritakse nendele kinnipeetavatele, kelle puhul on riskihindamise käigus leitud, et neil on puudulik riigikeele oskus ning vajadus õppida

---

<sup>187</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, lk 15-16, 22, 29.

<sup>188</sup> Justiitsministeeriumi kiri nr 11-1/42. Viidatud töö, p 1.2.

<sup>189</sup> Õppimise finantseerimise kohustus on vanglal, kui eesti keele õpe ei toimu VangS §-des 35 ja 36 sätestatu raames.

riigikeelt, et vanglast vabanedes Eesti ühiskonnas edukalt hakkama saada.<sup>190</sup> Eesti keelt on võimalik õppida kuni C1 (kõrge) tasemeni ning soovi korral saavad kinnipeetavad sooritada vanglas riikliku eesti keele tasemeeksami.<sup>191</sup> Eesti keele tunde viivad vanglates läbi võlaõigusliku lepingu alusel töötavad keeleõpetajad,<sup>192</sup> s.t tegemist on eraldiseisva eesti keele koolitusega.

Kui eelnevast nähtus (vt peatükk 2), et kui hariduse omandamiseks on üldjuhul vajalik vastava vajaduse märkimine ITK-s, siis tuleb kõrvalpõikena märkida, et keeleõppe puhul ei ole see üheselt selge. VangS-s olevad haridusõiguse sätted ITK-s eesti keele koolituse kajastamise nõuet otsesõnu ei sätesta. Ka halduskohus leidis ühes eesti keele õpet puudutavas vaidluses, et selleks, et kinnipeetav saaks riigikeele kursusel osaleda, ei pea see olema märgitud tema kehtivas ITK-s. Halduskohus leidis, et riigikeele õpe on vabatahtlik, erinevalt põhi-, üld- ja kutseharidusest ning samuti puudub ITK juhendi § 1 lg-s 2<sup>1</sup> kohustus kajastada eesti keele õpet, mis ei toimu põhi-, üldkesk- või kutsehariduse omandamise raames. Keeleõppe märkimine ITK-s on vajalik üksnes selleks, et kinnipeetaval tekiks õigus õppimise eest tasu saamiseks.<sup>193</sup>

Antud töö autor leiab, et riigikeele õppe puhul on tegemist samamoodi hariduse omandamisega, mille puhul kehtib vabatahtlikkuse printsiip. ITK on oma olemuselt kinnipeetava karistuse täideviimise programm, milles esitatakse kriminogeensete riskide vähendamise abinõud ja nende rakendamise graafik (ITK juhend § 1 lg 1). Vastavad tegevused, mida ITK-sse märgitakse, ei ole ITK juhendis toodud suletud loeteluna (ITK juhend § 1 lg-d 1 ja 2<sup>1</sup>). ITK juhendis on toodud üksnes miinimum, mis peab ITK-sse olema märgitud. Ka VangS § 16 lg 1 p 7 sätestab, et ITK-sse märgitakse muud täideviimise eesmärkide saavutamiseks vajalikud abinõud, milleks keeleõpet võib kindlasti pidada. Samuti kui vaadata eeltoodud sätteid koosmõjus määruse „Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise korra“ (edaspidi määrus nr 182) § 1 lõikega 3, mis sätestab, et õppimise eest makstakse tasu, kui õppimine on ette nähtud kinnipeetava ITK-s ning sama paragrahvi lg 2 sätestab, et õppimiseks käesoleva määruse

---

<sup>190</sup> Vangla teenistuse leht. Haridus vanglas. Viidatud töö.

<sup>191</sup> Samas.

<sup>192</sup> Riigikontrolli audit „Täiskasvanute eesti keele õppe korraldus ja riiklik rahastamine“. Kontrollaruanne. 21.08.2019 -

<https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/1073/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>, lk 18. (07.04.2020).

<sup>193</sup> TrtHK 3-18-1963 p-d 21-23.



tähenduses loetakse riigikeele koolitusel osalemist.<sup>194</sup> Eeltoodust tulenevalt ja lähtudes ITK koostamise eesmärgist, on järeldatav, et ka riigikeele õppe puhul kohaldub nõue, et ITK-sse peab olema vastav keeleõppe vajadus märgitud, et kinnipeetaval tekiks õigus riigikeele õppe kursusel osalemiseks.

Tuleb jaatada, et riigikeele õppel ja oskusel on palju laiem tähendus kui vaid see, et olla abiks hariduse omandamisel või tööturul hakkama saamisel. Eesti keele oskus kannab endas ühiskonna infovälja, meie kultuuri, haridust ja üksteisemõistmist.<sup>195</sup> Nii on riigikeele koolituste läbiviimine vanglas väga positiivne ning peaks aitama kaasa eelkirjeldatud probleemi lahendamisele, mis on tekkinud gümnaasiumiosa kinnipeetavatest õpilastel. Eesti keelepoliitika eesmärgiks ei ole muuta muust rahvusest inimesi rahvuselt eestlaseks, riigi ülesanne on korraldada muukeelsetele inimestele võimalikult tõhus eesti keele õpe.<sup>196</sup>

Kuid nagu vanglates töötavad õpetajad on nentunud, ei ole keeleõppe käigus saavutatud keeleoskus tihtipeale piisav, et kinnipeetavad oleksid võimelised omandama eesti keeles gümnaasiumi õppekava, s.t ilma vene keele abita. Seetõttu kannatab omakorda õppetöö kvaliteet, kuna kinnipeetavad ei saa gümnaasiumi ainetundides eesti keelest piisavalt hästi aru ning palju aega kulub seetõttu lisaselgituste andmisele. Nii on tihtipeale tagajärjeks see, et õpingud jäävad pooleli või kaob huvi edasi õppimise vastu.<sup>197</sup>

Tekib küsimus, et kui seadus annab õiguse otsustada igal koolil/kooli pidajal endal, mitu protsenti õppest õpetatakse eestikeelses gümnaasiumiosas eesti keeles, siis miks ei kasutata seda võimalust või miks on seda võimalust piiratud, nende koolide osas, kes vanglates õpetavad. Töö autori hinnangul on siin tegemist olukorraga, mis tuleks lahendada eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Justiitsministeeriumi vahelisel kokkuleppel. Juhul kui on vajalik teha erisusi vanglas tegutsevate koolide õppe läbiviimise osas, peaks see kajastuma õigusaktides, mitte ebaselgetel alustel toimivas praktikas.

---

<sup>194</sup> Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord. - RT I 2007, 45, 321.

<sup>195</sup> Tooming, M. Riigikontroll: täiskasvanute eesti keele õppe korraldus lonkab mõlemat jalga. – Eesti Rahvusringhääling. 28.08.2019. - <https://www.err.ee/974228/riigikontroll-taiskasvanute-est-keele-oppe-korraldus-lonkab-molemat-jalga> (07.04.2020).

<sup>196</sup> Tomusk, I. Vene kooli üleminekust eesti õppekeelele. - Õiguskeel 2019/1, lk 9.

<sup>197</sup> Haridus- ja Teadusministeerium. Ülevaade hariduse omandamisest vanglas. Viidatud töö, nt lk 29.

### 3.3 Tasustamine

Vanglas töötamine on õppetöö ja sotsiaalprogrammide kõrval üks sotsiaaltöö vorme, mille peamine eesmärk on tekitada kinnipeetavas tööharjumus, et ta tuleks vabaduses paremini toime.<sup>198</sup> Töötamise eest makstakse kinnipeetavatele seaduses ettemääratud ulatuses tasu. Kuivõrd VangS-i mõtte kohaselt on hariduse omandamine ja töötamine võrdse tähtsusega kohtlemisabinõud, on seadusandja näinud ette võimaluse tasustada kinnipeetavaid teatud juhtudel ka õppimise eest.

VangS § 34<sup>1</sup> lg-te 1 ja 2 järgi võib maksta kinnipeetavale õppimise eest tasu ning tasustamisel lähtutakse õppevormist, õppetöös osalemisest ja selle tulemuslikkusest. Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise eesmärgiks on soodustada õppima eelkõige neid kinnipeetavaid, kellel ei ole seadusest tulenevat koolikohustust. Erialases kirjanduses on põhistatud, et seadusandja on algselt püüdnud vältida olukorda, kus kinnipeetav loobub õppetööst osalemisest üksnes seetõttu, et töötamise eest makstakse tasu ning vastasel korral tal puuduvad muud võimalused sissetuleku saamiseks vangistuse ajal.<sup>199</sup>

Ka Euroopa vanglareeglistikust tuleneb põhimõte, mille järgi haridust käsitletakse vanglarežiimis vähemalt tööga võrdsustatuna ning vangid ei tohi olla õppetöös osalemise tõttu rahaliselt ega muul viisil ebasoodsamas olukorras (Euroopa vanglareeglistik p 28.4). Neid riike, kes loovad oma kinnipeetavatele teistsuguse olukorra, on kritiseeritud, kuna Euroopa Nõukogu tunnustab kinnipeetavaid sihtrühmana elukestvas õppes.<sup>200</sup>

VangS-i sätetest tulenevalt on jäetud Eestis määrusandjale diskretsiooniline õigus otsustamiseks, kas ja millistel juhtudel maksta kinnipeetavale õppetöös osalemises eest tasu. Kinnipeetavale õppimise eest makstava tasu määrad, arvutamise ja maksmise kord on kehtestatud VangS § 34<sup>1</sup> lõike 3 alusel Vabariigi Valitsuse 28.06.2007. a. määrusega nr 182. Määruse nr 182 § 1 lõike 1 järgi loetakse tasustatavaks õppimiseks üksnes vangla poolt vahendatavat riigikeele koolitusel õppeasutuse või õpetaja kinnitatud õppekava ja tunniplaani alusel. Õppimise eest makstakse tasu täiskasvanud kinnipeetavale, kes on ületanud

---

<sup>198</sup> Vanglateenistuse kodulehekülj. Tööhõive. Viidatud töö.

<sup>199</sup> Pikamäe, P. Vangistusseaduse kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, § 34<sup>1</sup> p 2.1.

<sup>200</sup> McCoshan, A. Viidatud töö.

õpikohustusliku vanuse piiri<sup>201</sup> ja kelle õppimine on ette nähtud ITK-s (määrus nr 182 § 1 lg 3).

Määruse 182 § 2 lõike 2 järgi on riigikeele õppimise eest saadava tasu määr 69,03 eurot kuus, millest makstakse kinnipeetavale igakuiselt välja 30% ning pärast õppetöö läbimist positiivsete tulemustega makstakse kinnipeetavale välja ülejäänud 70%. Võrdlusena võib tuua, et kohustusliku vanglas töötamise eest makstava tasu suuruseks on täistööajaga ajatööl töötava kinnipeetava töötasu alammäär, mis vangla pakutaval tööl on 95,87 eurot kuus ning ajatööl töötava kinnipeetava töötasu alammäär tunnis on 10% Vabariigi Valitsuse kehtestatud töötasu alammäärast tunnis (Vabariigi Valitsuse 28.11.2000 määruse nr 382 „Kinnipeetava töötasu määrad, arvutamise ja maksmise kord“ § 2 lg 2 ja 3).<sup>202</sup>

Õppimisest ja töötamisest laekuvad summad kantakse kinnipeetava vanglasisesele isikuarvele, millest tehakse mahaarvamised (VangS § 44 lg 1). Kinnipeetava isikuarvel olevatest summadest jäetakse 50% rahaliste nõuete täitmiseks, 20% hoiustatakse vabanemistoetusena ja ülejäänud summad jäetakse kinnipeetavale vanglasiseseks kasutamiseks vangla sisekorraeskirjas sätestatud korras. Kui kinnipeetava vastu ei ole rahalisi nõudeid või neid on vähem kui 50% ulatuses, hoiustatakse ka need summad vabanemistoetusena (VangS § 44 lg 2).

Määruse nr 182 § 3 lõike 1 järgi peatatakse igakuise õppimise eest tasu maksmine selleks kuuks, kui kinnipeetav on puudunud õppetöölt põhjusega. Määruse nr 182 § 3 lg 2 järgi ei peatata tasu maksmist, kui kinnipeetav on puudunud õppetöölt põhjusega. Sama paragrahvi lg-s 3 nähakse ette, et põhjusega puudumiseks loetakse lühiajalisel väljaviimisel ja väljasõidul viibimist, kohtuistungil osalemist, lühi- ja pikaajalisel kokkusaamisel viibimist, puudumist tervislikel põhjustel, sotsiaalprogrammis osalemist või muud vangla poolt aktsepteeritud põhjust. Kohtupraktikas on peetud põhjendatuks, et määruse nr 182 mõtte kohaselt ei saa ka kartserikaristuse kandmine olla vangla poolt aktsepteeritud põhjuseks ja nii on ka kartserikaristuse kandmise ajal VangS §-s 34<sup>1</sup> nimetatud tasu maksmine välistatud.<sup>203</sup>

---

<sup>201</sup> PGS § 9 lõike 2 järgi on isik koolikohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Samas VangS § 84 lõige 1 sätestab noorele kinnipeetavale hariduse andmise erisused, mille kohaselt on alla 18-aastasele noorele kinnipeetavale on põhihariduse omandamine seadusega ettenähtud ulatuses kohustuslik.

<sup>202</sup> Kinnipeetava töötasu määrad, arvutamise ja maksmise kord. - RT I 2007, 45, 321.

<sup>203</sup> RKHK 3-3-1-41-11 p 25.

Justiitsiministerium esindaja on nentunud, et „juhul, kui riigikeele õppimise eest tasu ei makstaks, eelistaksid paljud kinnipeetavad õppimisele vangla majandustöödel töötamist, mis annaks osalise rahalise sissetuleku.<sup>204</sup> Samas ei tõsta üksnes majandustöödel osalemine kinnipeetava vabanemisjärgset konkurentsivõimet vabal tööturul ega toetaks taasühiskonnastamist selliselt, nagu seda teeb parem riigikeeleoskus“.<sup>205</sup> Vangla näeb just riigikeele oskuses võimalust, mis aitab vähendada vabaduses sotsiaalset tõrjutust ning soodustab seaduskuulekat elu ja võimalusi konkureerida tööturul.<sup>206</sup> Sellele ei saa loomulikult vastu vaielda, kuid sama eesmärki kannab endast ka muu omandatav haridus.

Määruse nr 182 § 1 lg-st 2 järeldub, et seadusandja on pidanud põhjendatuks tasustada vaid täiskasvanutest kinnipeetavate riigikeele koolitusel osalemist, mida korraldab ja vahendab vangla, mitte aga muu hariduse omandamisel, mida pakutakse vanglas riikliku haridussüsteemi üldiste põhimõtete järgi. Kuna kinnipeetaval ei teki VangS sätete alustel subjektiivset õigust igasuguse õppimise eest tasu saamiseks ning tegemist on diskretsioonilise otsusega, tekib töö autoril siinkohal küsimus, kas selline kohtlemine, anda ühele isikute grupile hüve õppimise eest tasu maksmise näol, on kooskõlas võrdse kohtlemise põhimõttega (vt ka peatükk 1.1).

Hindamaks riive põhiseaduspärasust, on vajalik kaaluda ebavõrdse kohtlemise eesmärki ja tekitatud ebavõrdse olukorra raskust.<sup>207</sup> PS § 12 lg 1 riivega on tegu üksnes siis, kui ebavõrdselt koheldakse sarnases olukorras olevaid isikuid.<sup>208</sup> Kui võrrelda kinnipeetavaid, kes osalevad riigikeele koolitusel ja kinnipeetavaid, kes osalevad põhi-, keskkaridus- või kutseõppes, siis on mõlemal juhul tegu kinnipeetavatega, kes vangistuse käigus tegelevad õppimisega ning nii on tegemist võrreldavate gruppidega<sup>209</sup>. Erinevalt riigikeele õppes osalevatest kinnipeetavatest ei maksta muus õppes osalevatele kinnipeetavatele õppimise eest tasu.

---

<sup>204</sup> Kalda. E. Viru Vanglas makstakse eesti keele õppimise eest palka. 24.01.2018. - Põhjarannik - <https://pohjarannik.postimees.ee/6582985/viru-vanglas-makstakse-eesti-keele-oppimise-eest-palka> (07.04.2020).

<sup>205</sup> Samas.

<sup>206</sup> Vanglateenistuste kodulehekülj. Õppetöö. Viidatud töö.

<sup>207</sup> RKPJK 5-19-42, p 56.

<sup>208</sup> RKPJK 3-4-1-2-05, p 40.

<sup>209</sup> Siinkohal võib arutleda, kas ka töötavate ja haridust omandavate kinnipeetavate puhul on tegemist samas olukorras isikutega, s.t kas tegemist on võrreldavate gruppidega. Kuigi nagu Euroopa vanglareeglistik soovitab, ei tohiks töötamise ja õppimise tõttu kinnipeetavaid panna rahaliselt ebasoodsamasse olukorda, siis antud juhul ei ole töö autori hinnangul ilmselge, et tegemist oleks võrreldava olukorraga ning see vajaliks täiendavat analüüsi. Oluline on erinevus, et töötamine on vanglas kohustuslik avalik-õigusliku võimusuhte kaudu, kuid igasugune õppimine vanglas on vabatahtlik.

Määruse nr 182 § 1 lg 2 eesmärgiks on, nagu eelnevalt märgitud, kinnipeetava suunamine õppekursustel osalema, et seeläbi soodustada nende iseseisvat hakkama saamist ühiskonnas. Autor ei ole leidnud määrusandja selgitusi selle kohta ega näe ka ise muid veenvaid argumente, mis võiksid erinevat kohtlemist põhjendada. Antud sättes tuleneva ebavõrdse kohtlemise mõju on kaalukas, kuna selle tõttu jäävad põhi-, keskkaridus- ja kutseõppes osalevad kinnipeetavad ilma õppimise eest saadavast tasust, kuigi õppimise eest tasu maksmise eesmärgiks on soodustada õppima eelkõige neid kinnipeetavaid, kellel ei ole seadusest tulenevat koolikohustust. Kuna erinevaks kohtlemiseks puudub legitiimne eesmärk, ilmneb, et kahte isikute gruppi koheldakse põhjendamatult ebavõrdselt.

Kui vaadelda vabaduses õppijate olukorda, siis ka siin ei ole riigil kohustust maksta õppimise eest tasu, küll aga on teatud juhtudel seadusandja näinud selleks ette võimaluse. Näiteks makstakse kutsehariduse omandajatele<sup>210</sup>, kes õpivad statsionaarses õppes, õppetoetusi, et toetada ja soodustada nende haridusteed. Kuna kinnipeetavatele vanglas toimub kutsehariduse andmine mittestatsionaarses vormis, ei laiene kehtiv põhitoetuste andmise kord kinnipeetavatele. Seega ei ole ka siin riik leidnud võimalust kutseõppes õppivatele kinnipeetavatele, et neil ei oleks õppetöös osalemise tõttu ebasoodsamad tingimused võrreldes teiste kutseõppuritega.

Vanglates ei ole saanud praktikaks, et kinnipeetav tegeleks üheaegselt nii töötamise kui õppimisega. Pigem on kujunenud välja selliselt, et õppetöös osalemine aitab kinnipeetaval pääseda kohustuslikes majandustöodes (koristustööd) osalemisest. VangS § 34 lg 5 sätestab samuti ühemõtteliselt, et hariduse omandamine toimub töö ajal. Kinnipeetaval, kes on hõivatud regulaarse ja aktiivse õppimistegevusega, ei ole aega teha täiendavalt ka tööd.<sup>211</sup> Vabaduses on see elementaarne, et mittestatsionaarses õppes olev õpilane samaaegselt nii töötab kui õpib ning läbi selle on tal võimalik samaaegselt teenida nii sissetulekut kui omandada haridust. Eriti arvestades olukorda, kus vanglates töötamine on paljudel juhtudel võimalik üksnes osakoormusega, kuna täiskoormusega tööd ei ole, ning eelduslikult on kinnipeetaval aega mõlema tegevuse jaoks. See oleks omakorda üks võimalus, kuidas

---

<sup>210</sup> Kutsehariduses saab põhitoetust saab taotleda õpilane, kes:

- on Eesti kodanik või viibib Eestis pikaajalise elaniku; tähtajalise elamisloa; alalise või tähtajalise elamisõiguse alusel;
- õpib kutseõppe õppekaval, kus on riikliku koolitustellimuse alusel moodustatud koolituskohti;
- õpib statsionaarses õppes ja ei ole ületanud õppekava nominaalkestust (Õppetoetuste ja õppelaenu seaduse § 5 lg 1 - RT I, 13.03.2019, 202.).

<sup>211</sup> TrtRnK 3-10-2335, p 11.

vähendada ebavõrdsust töötavate, keeleõppes ja muus õppes osalevate kinnipeetavate vahel ning seeläbi soodustada hariduse omandamist.

Kuigi õppimise eest tasu maksmine on täiendav hüve, mis kannab endast eesmärki, et kinnipeetav ei eelistaks riigikeele õppele töötamist, jõudis töö autor järeldusele, et tasustades vanglas üksnes neid kinnipeetavaid, kes osalevad vangla poolt korraldatavas eesti keele õppes, võib olla rikutud PS § 12 võrdse kohtlemise põhimõtet. Töö autori hinnangul on vajalik, et seadusandja pööraks sellele küsimusele täiendavalt tähelepanu ning kinnipeetavate õppimise eest tasustamine toimuks võrdsetel alustel.

## KOKKUVÕTE

Vangistuses viibimise eesmärgiks on kinnipeetavate suunamine õiguskaualekäitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Kuna madal haridustaset peetakse riskiteguriks, mis suurendab retsidiivsust ning takistab inimese edukat hakkamasaamist ühiskonnas, on hariduse omandamine vanglas üks kohtlemisabinõudest vangistuse täideviimiseesmärkide saavutamiseks.

Käesolevas töös analüüsis autor vangistuses viibivate täisealiste isikute õigust õppida ning vanglas viibimise ajal omandada haridust riikliku haridussüsteemi osana. Töö eesmärgiks oli välja selgitada, kas õigus hariduse omandamisele kui põhiõigus on kinnipeetavatele vanglas piisavalt tagatud. Selleks analüüsis töö autor Eestis kasutusele võetud meetmeid haridusõiguse realiseerimiseks vanglas ning nende vastavust kehtestatud õigusaktides, riiklikes strateegiates ja kohtupraktikas sätestatud põhimõtetele.

Õigus haridusele on fundamentaalse tähendusega, olles ise nii põhiõigus kui ka eeldus mitmete teiste põhiõiguste teostamisele. Rahvusvahelised õigusaktid tunnustavad iga inimese õigust haridusele, kuid samas on rahvusvahelised lepingud jätnud igale riigile suveräänse õiguse otsustada, mil viisil ja mis ulatuses haridust inimestele võimaldada.

Riigisisese ja rahvusvahelise kohtupraktika järgi laieneb õigus haridusele vanglates viibivatele inimestele ning seda ka täiskasvanutele, kellele seadusest tulenev koolikohustus ei laiene. Kuigi EIK on hoidunud riikidele kohustuse panemisest vanglas haridust anda, on EIK seisukohal, et kui riik on haridusvõimalused vanglasse loonud, ei tohi juurdepääs vanglas pakutavatele haridustasemetele olla meelevaldselt piiratud. Vangistuses hariduse omandamise võimaldamise eesmärgiks on suurendada kinnipeetava iseseisvat toimetulekut vabaduses ja aidata seeläbi kaasa VangS § 6 lõikes 1 sätestatud vangistuse eesmärkide täitmisele.

Kuid juba vangistuses viibimise asjaolust tulenevalt on paratamatu, et kinnipeetavate hariduskorraldus erineb vabaduses viibijate omast. Kinnipeetavatele suunatud haridus ei moodusta Eestis spetsiifilist vangistuse täideviimisprotsessis antavat haridust, vaid on korraldatud haridussüsteemi üldiste põhimõtete järgi. Nii moodustavad vangla territooriumil

tegutsevad koolid ühe osa üldisest haridussüsteemist ning hariduse andmine ei ole mitte vangla, vaid koolide kohustus.

Hariduse omandamine toimub vanglas erinevalt töötamise kohustusest vabatahtlikkuse põhimõtte alusel. Samas on vangistuses põhi-, kesk- ja kutsehariduse omandamine VangS §§ 35 ja 36 järgi kinnipeetaval vangla territooriumil tegutsevas koolis võimalik üksnes juhul, kui see on ettenähtud kinnipeetava individuaalses täitmiskavas (ITK). Nii tekib vanglal kohustus võimaldada kinnipeetavale hariduse omandamist, kuid üldjuhul vangla territooriumil tegutsevate koolide osas ja eeldusel, et see on kinnipeetava ITK-s ette nähtud. Seega on ITK määrava tähtsusega dokument, et kinnipeetaval tekiks õigus hariduse omandamiseks vanglas.

Vangla koostab ITK kogu kinnipeetava karistusaja kohta ja sellest peab nähtuma, milliseid sekkumisi, mis järjekorras ja millal planeeritakse kinnipeetava suhtes rakendada. ITK peab olema suunatud eelkõige ohtlikkuse ja kuriteo korduvuse riski vähendamisele ning võimaluse korral tagama kinnipeetava maksimaalse hõivatuse. ITK-d ennast on kohtupraktikas peetud soovitusliku iseloomuga programmiliseks dokumendiks. Üksnes osas, milles ITK vastab haldusakti tunnustele, s.t mis tekitab, muudab või lõpetab kinnipeetava õigusi ja kohustusi, on ITK haldusakti tähendusega. Nii võib ITK erinevatel osadel olla erinev õiguslik olemus.

ITK koostamise käigus hinnatakse kinnipeetava kriminogeenseid riske ning ITK aluseks on kinnipeetava riskihindamise tulemused, mis tähendab, et riskihindamisel on vägagi oluline roll ITK koostamisel. Riskihindamine on vahendiks, mille abil püütakse välja selgitada kuritegeliku käitumise põhjused ning hinnatakse uue kuriteo toimepanemise tõenäosust. Eesti vanglates kasutusel olev riskihindamise meetod tugineb paljuski hindaja subjektiivsele arvamusele, eriti selles osas, mis puudutab kinnipeetava ohtlikkuse taseme määramist. Autori hinnangul on oluline, et vangla haldusotsuste tegemisel, milles ta tugineb kinnipeetavale antud riskihinnangu tulemusele, oleks riskihinnang eelkõige abivahend. Kui riskihinnangus sisalduv info on haldusotsuse tegemisel kandva tähendusega, tuleb seda ka haldusotsuse tegemisel põhjendada ning veenvalt ära näidata, miks riskihinnangus sisalduval arvamusel on sama suur või suurem kaal kui mõnel teisel asjaolul.

ITK juhendi järgi on vangla inspektor-kontaktisik see, kes hindab, kas kinnipeetavale peaks õppimine olema vanglas ette nähtud. Kohustust arvestada kinnipeetava enda soovidega, kas ja mida ta võiks kinnipidamise ajal õppida, ITK juhendis ette nähtud ei ole, kuigi hariduse



omandamise puhul peaks olema eeldatav kinnipeetava enda vabatahtlik huvi. Kuna kinnipeetava osas tehtavad haridusalased põhimõttelised otsused tehakse esmalt ITK-s ning alles hiljem järgneb sellele vajadusel vastav haldusakt või toiming, on põhjendatud kui juba ITK koostamise ajal oleks kinnipeetav täieõiguslikult kaasata. Autori ettepanek on, et ITK juhendist peaks üheselt ilmnema, kas ja mis küsimustes on vajalik kinnipeetav ära kuulata, seejärel fikseerida täitmiskavas kinnipeetava enda ettepanekud ning põhjendatud juhul kinnipeetava ettepanekutega arvestada. Kui ITK koostamisel kinnipeetava arvamusega ei arvesta, siis tuleks seda ka ITK-s näidata ning vangla poolt vastavalt põhjendada. Seeläbi oleks kinnipeetavale tagatud võimalus olla ITK koostamisel menetlusse täieõiguslikult kaasatud, eelkõige just nendes valdkondades, kus on eeldatav kinnipeetava vabatahtlikkus ja huvi. See omakord toetab normaalsusprintsipi rakendamist vanglas, et ka kinnipeetav ise võtaks vastutuse oma elu korraldamise eest.

ITK täitmisperiood on üks aasta ning selle möödumisel vaadatakse ITK tervikuna üle. Kui on toimunud kinnipeetava areng või kui kinnipeetav ei ole täitnud planeeritud sekkumisi ja see mõjutab täitmiskava rakendamist, muudab vangla ITK-d. ITK muutmise eelduseks peavad olema konkreetsed asjaolud, mis toovad kaasa ITK muutmise vajaduse ning vangla peab seda ka vastavalt põhjendama. Riigikohus on jaatanud, et ITK muutmisel lasub vanglal kohustus kaaluda, kas eelnevas ITK-s ettenähtud tegevuste muutmiseks esinevad olulised vajadused.

Kuigi hariduse ITK-sse lisamisel tekib kinnipeetaval subjektiivne õigus haridusõiguse realiseerimiseks, ei ole see praktikas tihtipeale vahetult võimalik. Tööst nähtus, et vangla seab õppimisvõimalusele teatud eeltingimused (sotsiaalprogrammide läbimine, majandustöödel osalemine) ning kui kinnipeetav neid korrektselt ei täida, ei luba vangla kinnipeetavat ka kooli olenemata asjaolust, et ITK-s oli õppimisvajadus ette nähtud. Samuti kaasneb sellega kinnipeetava ITK muutmine, millega lükatakse hariduse omandamine edasi. Töö autori hinnangul võib õppimisvõimaluse piiramise tagajärjeks olla vastupidine tulemus – kaotatakse võimalus kinnipeetava vangistuse põhieesmärgi saavutamiseks, milleks on suunamine õiguskuulekale käitumisele ka vabaduses olles. On vajalik hinnata, kas selline halduspraktika on pikemas perspektiivis tulemuslik.

Vangla haldusorganina peab suutma korraldada oma töö selliselt, et kui ilmneb, et tõepoolest on vajalik ITK-d hariduse omandamise edasi lükkamiseks muuta, siis tehakse seda piisav aeg enne, kui kehtivas ITK-s ettenähtud tegevuse aeg realiseerub. Sellega oleks tagatud

kinnipeetavale tema elukorralduse ettenähtavus ning võimalus vaidlustada ITK-s või selle alusel tehtavaid otsuseid selliselt, et mittenõustumise korral oleks võimalik vaidlusalused küsimused läbi vaielda enne, kui ärajäetav tegevus algab. Eeltoodud meetmete kaudu oleks võimalik maandada riskid, mis kaasnevad vangla kui otsuseid langetava haldusorgani seisundiga, et ITK koostamisel oleks tegemist poolte vahelise dialoogiga ning parima võimaluste leidmisega, kuidas suunata kinnipeetav õiguskuulekale teele.

Ka EIK on leidnud, et keeldumisalused haridusele ei tohi olla meelevaldsed, vaid peavad olema põhjendatud ja proportsionaalsed. Võib tekkida kahtlus, kas EIK seisukohtadega on kooskõlas, kui vangla reageerib kinnipeetava majandustööst või sotsiaalprogrammis osalemisest keeldumisele isiku kooli mitte lubamisega.

Töö autor analüüsis ka ITK kohtus vaidlustamise võimalikkust. Seda, kas ITK ise on iseseisvalt kohtus vaidlustatav või mitte, oleneb eelkõige vaidlusaluse küsimuse sisust ning sellest, kas ITK toob kaasa kinnipeetavale õigusi või kohustusi. Seega üldjuhul on vaidlustatavad ITK-st lähtuvad haldusaktid ja toiminguid ning vaidlustamisel saab viidata ITK-s sisalduvale asjaolule või hinnangule. Tulenevalt sellest, et ITK eri osadel võib olla erinev õiguslik olemus, võib kinnipeetaval olla keerukas neid olukordi eristada ja seega raskendatud enda õiguste kaitsmine. Kohtupraktika näitab, et tihti on alles Riigikohtus selgunud, kas ja mil määral saab kinnipeetav ITK-s sisalduvat vaidlustada.

ITK-s sisalduvat riskihindamist ei ole üldiselt peetud eraldiseisvana vaidlustatavaks. Riskihindamist tehes on jäetud vanglale otsustusruum, mis hõlmab nii määratletamata õigusmõistete sisustamist kui ka kaalutusõiguse teostamist. Seega, kuigi ITK riskihindamine ei ole eraldiseisvana kohtus vaidlustatav, võib riskihindamises leitud ohutase, millele vangla haldusotsuse tegemisel tugineb, olla määratlemata õigusmõistena kohtulikult kontrollitav.

Täiendavalt vaadeldi käesoleva töö raames ka muid asjaolusid, mis mõjutavad vanglas hariduse omandamise kättesaadavust. Töö autori hinnangul on lisaks ITK-le olulised mõjutajad interneti ja arvutite kasutamise võimaldamine õppetöös, õpetamise keel ja õpetamise eest tasustamine.

VangS sätestab üldnormina, et kinnipeetaval ei ole lubatud kasutada internetti ning seda eelkõige turvalisuse kaalutlustel. Erisused on tehtud juurdepääsu osas ametlikele õigusaktide

andmebaasidele, kohtulahendite registrile, Riigikogu veebilehele ja õiguskantsleri veebilehele. Siiski tõusetub hariduse omandamise kontekstis internetile juurdepääsu küsimus üha enam. Igapäevases õppetöös kasutatakse hulgaliselt elektroonilisi lahendusi, mille kaudu tagatakse digipädevuse omandamine kui riiklikus õppekavas sätestatud üldoskus. Samas VangS-i põhimõtetest tulenevalt on vanglates arvutite ja interneti kasutamine äärmiselt piiratud ning erisusi ei ole tehtud õppetöö läbiviimise osas. Autor jõudis järeldusele, et digipädevuse kui riiklikes õppekavades sätestatud valdkonnaülese oskuse nõuetekohane saavutamine ei ole vanglas saavutatav. Samuti leidis autor, et vajab põhjalikku kaalumist, kas oleks põhjendatud anda kinnipeetavatele juurdepääs arvutile ja/või internetile üksnes hariduse omandamiseks vajalikus mahus, et oleks võimalik korraldada õpet paindlikumalt ja tänapäevaste õppemetoodikate kohaselt.

Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt läbi viidud Vanglahariduse ülevaatest nähtus, et on vanglaid, kus gümnaasiumiastmes toimub õpe vaid eesti keeles, sh ka muu emakeelega õppijatele, kuigi vanglas viibijatest on suur hulk vene keelt kõnevaid isikuid. Ilmneb, et arvestatud ei ole seaduses oleva võimalusega, et teatud aineid võib olla lubatud õpetada ka 40% ulatuses õpilase emakeeles. Tekib küsimus, et kui seadus annab õiguse otsustada igal koolil/kooli pidajal endal, mitu protsenti õppest õpetatakse eestikeelses gümnaasiumiosas eesti keeles, siis miks ei kasutata seda võimalust või miks on seda võimalust piiratud, nende koolide osas, kes vanglates õpetavad. Töö autori hinnangul on siin tegemist olukorraga, mis tuleks lahendada eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Justiitsministeeriumi vahelisel kokkuleppel. Juhul kui on vajalik teha erisusi vanglas tegutsevate koolide õppe läbiviimise osas, peaks see kajastuma õigusaktides, mitte ebaselgetel alustel toimivas praktikas.

Kuivõrd VangS-i mõtte kohaselt on hariduse omandamine ja töötamine võrdse tähtsusega kohtlemisabinõud, on seadusandja näinud ette võimaluse tasustada kinnipeetavaid teatud juhtudel ka õppimise eest. VangS § 34<sup>1</sup> lõigete 1 ja 2 järgi võib maksta kinnipeetavale õppimise eest tasu ning tasustamisel lähtutakse õppevormist, õppetöös osalemisest ja selle tulemuslikkusest. Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise eesmärgiks on soodustada õppima eelkõige neid kinnipeetavaid, kellel ei ole seadusest tulenevat koolikohustust, et seeläbi toetada nende iseseisvat hakkama saamist ühiskonnas. Siiski on määrusandja pidanud põhjendatuks tasustada vaid täiskasvanutest kinnipeetavate riigikeele koolitusel osalemist, mida korraldab ja vahendab vangla, mitte aga muu hariduse omandamisel, mida pakutakse vanglas riikliku haridussüsteemi üldiste põhimõtete järgi.

Autor ei leidnud määrusandja selgitusi selle kohta ega näinud ka ise muid veenvaid argumente, mis võiksid erinevat kohtlemist põhjendada. Nii analüüsiti töö raames, kas selline kohtlemine, anda ühele isikute grupile hüve õppimise eest tasu maksmise näol, on kooskõlas võrdse kohtlemise põhimõttega. Töö autor jõudis järeldusele, et tasustades üksnes riigikeele õppijaid, võib olla rikutud PS § 12 võrdse kohtlemise põhimõtet.

Autori hinnangul on sissejuhatuses püstitatud eesmärk realiseeritud ning uurimisküsimuste vastused leitud. Kui arvestada, et hariduse omandamine vangistuse kestel on üheks tõhusaks abinõuks vangistuse eesmärkide saavutamisel ning ühelt poolt riik seadusandlikul tasandil jaatab kinnipeetavate õigust haridusele luues vanglate juurde koolid, siis teiselt poolt näib, et praktikas on jäänud seaduses soovitu realiseerimiseks riigi poolt midagi olulist selle õiguse tagamiseks tegemata. Selleks, et kinnipeetavad saaksid osaleda organiseeritud õppes, on vaja, et riik looks selleks vastavad tingimused ja astuks positiivseid samme, mis on vajalikud hariduse kui sotsiaalse põhiõiguse teostamiseks.

Töö autor leiab, et hariduse omandamises tuleks näha eelkõige võimalust vangistuse põhieesmärgi saavutamiseks ning seetõttu on vajalik teha muudatusi, mis teeks hariduse omandamise vanglas kinnipeetavatele paremini kättesaadavaks. Selleks tuleb pöörata täiendavat tähelepanu ITK koostamise läbiviimisele, vajadusel täiendades ITK koostamist reguleerivaid menetlusnorme. Kui ITK-d on vajalik muuta, siis tuleb seda veenvalt põhjendada ning teha muudatusi enne, kui ITK-s kavandatud tegevuse aeg kätte jõuab, et kinnipeetavale oleks tagatud ettenähtavus. Samuti tuleks kaaluda interneti ja arvutite kasutamise laiendamist õppetöö läbiviimiseks, mis kannab endas eesmärki rakendada efektiivsemaid ja tänapäevasemaid õppemeetodeid andes seeläbi võimaluse suurendada kinnipeetavate digipädevust kui riiklikes õppekavades sätestatud üldoskust. Täiendavalt tuleks tähelepanu pöörata vene keelt kõnelevate kinnipeetavate õppetöös osalemisele. Seaduses olev võimalus õpetada teatud õppeained osaliselt õpilaste emakeeles loob eeldused selleks, et õpe oleks tulemuslik ja säiliks kinnipeetavate õppetöös osalemise motivatsioon. Ka on vajalik tagada võrdne kohtlemine õppetöös osalevate kinnipeetavate tasustamisel. Pikemas perspektiivis kannab vanglas hariduse võimaldamine eesmärki, et kinnipeetavad vanglast vabanenuna oleksid õiguskuulekad kodanikud, kes suudaksid osaleda ühiskonnaelus norme austaval viisil saades sellest vanglast kaasa vajaminevad oskused ja tahte.

## SUMMARY

### THE GUARANTEE OF EDUCATION AS A FUNDAMENTAL RIGHT IN PRISON

The Constitution of the Republic of Estonia prescribes that everyone has the right to education. There is an understanding that a good education helps to ensure the success of every person and society as a whole. The state needs an educated population, and in order to achieve this, a education system has been created in Estonia, which should be available to everyone, regardless of a person's social opportunities. Education helps a person to reach his or her potential, and the knowledge and skills acquired during the acquisition of education help a person to find a job that corresponds to his or her abilities and thereby contribute to the development of society.

While education is an important right in society, low levels of education are considered a risk factor for crime. Estonia continues to be at the forefront of European countries with a very large number of prisoners - 187 prisoners per 100,000 inhabitants. The main purpose of the execution of imprisonment is to direct the prisoner to law-abiding conduct (section 6 (1) of the Imprisonment Act). Acquiring education in prison could be one way to positively influence incarcerated persons in order to provide prisoners with adequate knowledge, skills and ethical beliefs (section 34 (1) of the Imprisonment Act). There are provisions according to which prisoners have the right to receive education during their stay in prison, and the prison, for its part, supports it (Section 34 (6) of the Imprisonment Act). Thus, acquiring education in prison could and should be one of the means of guiding a person to behave lawfully and thereby reducing the risk of recidivism. A prison will only fulfill its purpose if a person who leaves the prison wants to live his or her future life in a way that respects the norms accepted in society.

This paper focuses on the constitutional right of prisoners to study and to receive education as part of the public education system while in prison. The aim of the work is to find out whether the acquisition of education as a fundamental right is sufficiently available to prisoners in prison. The novelty of the master's thesis is that the author analyzes the compliance of the measures taken to implement the right to education of Estonian prisoners with the principles set out in legislation, national strategies and case law, including in comparison with the European Court of Human Rights (ECHR).

In view of the volume of the master's thesis, the range of topics to be analyzed has been limited. The work focuses on convicted persons and excludes arrested and detained persons. This work focuses on the educational rights of adult prisoners and related issues.

The questions researched within the master's thesis help to find answers to the aim of the dissertation:

- 1) Does a prisoner have a subjective right to demand education in prison?
- 2) What is the significance of the individual treatment plan of prisoner in acquiring education?
- 3) In addition to the individual treatment plan of prisoner, what other factors influence prisoners' access to education in prison?
- 4) What is the international practice in the field of acquiring education in prison and is Estonia's approach in line with it?

According to national and international case law, the right to education extends to people in prisons. Although ECHR has refrained from obliging states to provide education in prison, it has at the same time held that once a state has created educational opportunities in prison, access to these levels of education must not be arbitrarily restricted.

However, already due to the fact of imprisonment, it is inevitable that the educational organization of prisoners differs from that of detainees. Education aimed at prisoners does not constitute specific education provided in Estonia in the process of imprisonment, but is organized according to the general principles of the education system. Thus, schools operating on the territory of a prison form part of the general education system, and the provision of education is not the responsibility of the prison but of the schools. The purpose of enabling the acquisition of education is to increase the detainee's independent living in freedom and thereby contribute to the fulfillment of the purposes of imprisonment.

Education is provided in prison, unlike the obligation to work, on a voluntary basis. At the same time, the acquisition of basic, secondary and vocational education in imprisonment is possible in a school operating on the territory of a prison only if it is prescribed in the individual treatment plan of prisoner. Thus, the prison has an obligation to provide the prisoner with an education, but only in respect of schools operating on the territory of the prison and only if this is provided for in the individual treatment plan of prisoner. Thus, the

individual treatment plan of prisoner is a crucial document for a prisoner to have a subjective right to receive an education in prison.

The second chapter of this paper focused on the importance of individual treatment plan of prisoner in providing access to education. The prison compiles an individual treatment plan of prisoner for the entire period of the detainee's sentence and it must show which interventions are to be applied to the detainee, in what order and when. The individual treatment plan of prisoner must be aimed primarily at reducing the risk of danger and recidivism and, if possible, ensuring the maximum employment of the detainee. The individual treatment plan of prisoner itself has been considered in case law to be a programmatic document of a recommendatory nature. Only in so far as the individual treatment plan of prisoner meets the characteristics of an administrative act, i.e. which terminates the rights and obligations of the detainee, can the individual treatment plan of prisoner be challenged in court.

During the preparation of the individual treatment plan of prisoner, the criminogenic risks of the prisoner are assessed and the individual treatment plan of prisoner is based on the results of the prisoner's risk assessment, which means that the risk assessment plays a very important role in the preparation of the individual treatment plan of prisoner. Risk assessment is a tool that seeks to identify the causes of criminal behavior and to assess the likelihood of a new crime. The risk assessment method used in Estonian prisons is largely based on the assessor's subjective opinion, especially with regard to determining the level of danger of a prisoner. According to the author, it is important that when making administrative decisions of the prison, in which he relies on the result of the risk assessment given to the prisoner, the risk assessment should be primarily an aid to rely on. If the information contained in the risk assessment is relevant to the administrative decision, it must also be substantiated in the administrative decision and it must be convincingly demonstrated why the opinion included in the risk assessment has more weight than in other circumstances, thus ensuring the transparency of the administrative decision.

The prison inspector-contact person assesses whether the prisoner should be provided with study in prison. The obligation to take into account the detainee's own wishes as to whether and what he or she could learn during the detention is not provided. Although the individual treatment plan of prisoner is not generally an administrative act, in the opinion of the author of the work, it is necessary to treat detainees as participants in the proceedings when making

decisions or actions based on the individual treatment plan of prisoner. However, since decisions of principle in the field of education of a prisoner are first made in the individual treatment plan of prisoner and later followed by a corresponding administrative act or procedure, the author considers that it would be justified to include the prisoner in the administrative procedure. This, in turn, supports the application of the principle of normalcy in prison, so that the prisoner himself takes responsibility for organizing his own life.

The execution period of the individual treatment plan of prisoner is one year, upon completion of the execution period the individual treatment plan of prisoner is reviewed. When amending the individual treatment plan of prisoner there must be specific circumstances that lead to the amendment of the individual treatment plan. It appears that in the case of amending the individual treatment plan of prisoner, the prison has an obligation to comply with the requirements arising from the Administrative Procedure Act.

It is also possible for the detainee himself to apply to the prison with a request to change the existing individual treatment plan of prisoner. This is often the only way for a detainee to have an active say in individual treatment plan of prisoner. If the prison does not agree with the amendment of the individual treatment plan of prisoner, it shall make a corresponding decision, against which the detainee may file a challenge and then an appeal to an administrative court.

Although the inclusion of education in the individual treatment plan of prisoner gives the prisoner a subjective right to exercise the right to education, in practice this is often not directly possible. The study showed that the prison sets certain preconditions for the opportunity to study (passing social programs, participating in economic work) and if the prisoner does not fulfill them correctly, the prison does not allow the prisoner to school and changes the prisoner's individual treatment plan of prisoner.

The author considers that such administrative practice should end and the prison should be able to organize its work in such a way that if it becomes necessary to change the individual treatment plan of prisoner, it will be done sufficiently before the time provided for in the current individual treatment plan of prisoner is realized. This would ensure the detainee's predictability and the possibility to challenge the decisions made in the individual treatment plan of prisoner in such a way that in case of disagreement it would be possible to discuss the



disputed issues before the deprived person starts taking action. Through these measures, it would be possible to reduce the possibilities that the preparation of the individual treatment plan of prisoner does not have a monopoly position of the prison, but rather a dialogue between the parties and finding the best ways to guide the detainee to the law-abiding path.

ECHR has also held that grounds for refusal to education must not be arbitrary, but must be justified and proportionate.

The author of the work also analyzed the possibility of challenging individual treatment plan of prisoner in court. Whether or not the individual treatment plan of prisoner itself can be challenged in court independently depends, in particular, on the substance of the dispute and whether the individual treatment plan of prisoner confers rights or obligations on the detainee. At the same time, it can be difficult for a detainee to distinguish between these situations and thus it is also difficult to defend his or her rights. This is also shown by the case law, because it has often only become clear in the Supreme Court whether and to what extent a detainee can contest what is contained in the individual treatment plan of prisoner. The risk assessment contained in the individual treatment plan of prisoner has not been considered to be challengeable in court. Although the level of risk found in the risk assessment, on which the prison's administrative decision is based, may be subject to judicial review as an undefined legal concept.

In addition, other factors that affect the availability of education in prison were considered in the framework of this work. According to the author of the work, in addition to individual treatment plan of prisoner, there are important influences: enabling the use of the Internet and computers in teaching, the language of teaching, remuneration for teaching.

The Imprisonment Act stipulates as a general rule that a prisoner is not allowed to use the Internet. Specifications have been made regarding access to official databases of legislation, the register of court decisions, the website of the Riigikogu and the website of the Chancellor of Justice. Electronic solutions are used in everyday teaching, through which the acquisition of digital competence is ensured as a general skill. At the same time, due to the principles of the prison, the use of computers and the Internet in prisons is extremely limited and no differences have been made in the conduct of studies. The question arises as to whether, if access to a computer and / or the Internet is granted only to the extent necessary for educational purposes and to a controlled extent, whether the current situation does not allow

access to the Internet for educational purposes at all. The author concluded that the proper achievement of digital competence as a cross-cutting skill is not achievable in prison.

There are prisons where upper secondary school education is provided only in Estonian, including for students of other language, and the possibility provided by law that certain subjects may also be allowed to be taught in the student's mother language has not been taken into account. The question arises that if the law gives each school the right to decide what percentage is taught in Estonian in the upper secondary school, then why is this option not used or limited, for those schools that teach in prisons. According to the author of the work, this is a situation that should be resolved primarily by an agreement between the Ministry of Education and Research and the Ministry of Justice. If it is necessary to make differences in the way schools operate in prisons, this should be reflected in legislation and not in unclear practices.

A prisoner may be remunerated for his or her studies, and remuneration is based on the form of study, participation in studies and its effectiveness. The purpose of paying a prisoner for studying is to encourage those prisoners who do not have a legal obligation to attend school to study. The legislature considered it justified to remunerate only the participation of adult prisoners in the training of the Estonian language organized by the prison and not in the acquisition of other education provided in prison according to the general principles of the public education system. The author of the work came to the conclusion that by paying only for the study of the state language, the principle of equal treatment of the Constitution of the Republic of Estonia has been violated.

According to the author, the goal set in the introduction has been realized and the answers to the research questions have been found. There are certain shortcomings in prison practice that hinder the subjective right of prisoners to receive education in prison. If the state has found that education in prisons is part of the general education system, then certain state steps are required to ensure that education in prisons is fully accessible to interested parties. In order for prisoners to be able to participate in organized learning, it is necessary for the state to create the appropriate conditions for this and to take the positive steps necessary for the implementation of education as a fundamental social right.

## KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

### Kasutatud kirjandus

- 1) Aduson, J. Jälitustoimingud vanglas. - Juridica X/2015.
- 2) Aedmaa, A, Lopman, E. Parrest, N. Pilving, I. Vene, E. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus. Tartu 2004.
- 3) Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud nr 27. 15.06.2018. - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/retsidiivsus-eestis-2017>
- 4) Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. (2010) Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium. Tallinn 2010. - [https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsus\\_eestis\\_justiitsministeerium\\_2010.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/retsidiivsus_eestis_justiitsministeerium_2010.pdf)
- 5) Andrews, D.A, Bonta, J. The Psychology of Criminal Conduct, Fifth Edition. 2010.
- 6) Annus, T. Riigiõigus. Tallinn: Juura 2006.
- 7) Council of Europe. Kompas: Noorte inimõigushariduse käsiraamat. - <https://www.coe.int/et/web/compass/education#1>.
- 8) Council of Europe. European Prison Rules. June 2006. - <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>
- 9) Davis, L, Bozick, R. Steele, J. Saunders, J. Miles, J. A Evaluating the Effectiveness of Correctional Education. Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults. 2013.
- 10) Eelmaa, S. Eesti kasvatab oma vangidest veel suuremad kurjategijad. Eesti Rahvusringhääling. 06.08.2018. - <https://www.err.ee/851839/sim-ne-eelmaa-eesti-kasvatab-oma-vangidest-veel-suuremad-kurjategijad>
- 11) Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiend. vlj. Tallinn: Juura, 2017 - <https://www.pohiseadus.ee/>
- 12) Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse 2. peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused". 1995. - [https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/pohiseaduse\\_2\\_peatukk\\_pohioigused\\_vabadused\\_ja\\_kohustused.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/pohiseaduse_2_peatukk_pohioigused_vabadused_ja_kohustused.pdf)
- 13) Elkin, W. The English Penal System. Penguin 1957. (viidatud: Olesk, M. Vanglaametniku baasõppe õpik. III, Inim- ja põhiõigused vanglas: Euroopa

vangistusõiguse põhimõtted. Justiitsministeerium. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2010, lk 15).

14) Elukestva õppe strateegia 2020 -

<https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

15) European Court of Human Rights. Guide on Article 2 of Protocol No.1 – Right to education. 31.08.2019 -

[https://www.echr.coe.int/Documents/Guide\\_Art\\_2\\_Protocol\\_1\\_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf)

16) Farley, H, Digital technologies for learning in prison: what one Australian university is doing - University of Southern Queensland. 2016.

17) Grove, M. Clinical versus statistical prediction: The contribution of Paul E. Meehl. – Journal of Clinical Psychology. Vol. 61(10), 2005 .

18) Grünberg, M. Kriminogeensete riskide hindamine. Vanglateenistuse õpik. Justiitsministeerium. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2013.

19) Haridus - ja Teadusministeeriumi ning Tartu linna vaheline riigieelarvelise toetuse kasutamise leping, üldhariduse korraldamiseks Tartu Vanglas, sõlmitud 04.02.2020 -

<https://dok.hm.ee/et/document.html?id=39b91137-80fc-4a65-aca-bc7c17850f61>.

20) Haridus- ja Teadusministeerium „Ülevaade hariduse omandamisest vanglas“, 2018. -

<https://dok.hm.ee/et/document.html?id=82edc6f0-15fd-49a0-aac5-2ba09b8ce57b>.

21) Haridus- ja Teadusministeeriumi 20.04.2017 kiri nr 11-3/3327-1 “Üldhariduse korraldamise vormist vanglas” - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=d8dbe352-ba34-47ab-bd99-bf1ca7d2f9e0>.

22) Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehekülg. - <https://www.hm.ee/et>

23) Hopkins, S. Farley, H, The „e-Learning Incarcerated: Prison Education and Digital Inclusion“. 2015. - International Journal of Humanities Education..

24) Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019-2022 -

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi\\_arengukava\\_2019-2022.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2019-2022.pdf)

25) Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri -

[https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article\\_files/seletuskiri\\_kriminaalpoliitika\\_arengusuunad\\_aastani\\_2018.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf)

26) Justiitsministeerium. Vangistusseaduse väljatöötamiskavatsus. 01.04.2015 -

<https://eel.noud.valitsus.ee/main/mount/docList/27ba2b62-7bba-4df9-91d4-6a4fa237c7f1>

- 27) Justiitsministri 14. mai 2008. a määruse nr 21 ja 30. novembri 2000. a määruse nr 72 muutmine. - <https://www.riigiteataja.ee/akt/109072011005>.
- 28) Justiitsministeeriumi 12.02.2019 kiri nr 11-1/42 „Vastus Haridus- ja Teadusministeeriumi asekancleri ettepanekutele seoses vanglate üld- ja kutsehariduse korralduse seire tulemustega“. - <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=67a8220c-a298-4531-ae1e-11f3e27421e8>.
- 29) Justiitsministeeriumi 20.03.2020 kiri nr 2-1/1847 „Vastus teabenõudele“ – Autori valduses.
- 30) Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna leht. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/>.
- 31) Kaiser, G. Kerner, H-J, Schöch, H. Strafvollzug. Eine Einführung in die Grundlagen. 4. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 1991. (viidatud: Madise, L. Pikamäe, P. Sootak. J. Vangistusseadus: kommenteeritud väljaanne §-d 1-109. 2. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014).
- 32) Kalda. E. Viru Vanglas makstakse eesti keele õppimise eest palka. 24.01.2018 - Põhjarannik - <https://pohjarannik.postimees.ee/6582985/viru-vanglas-makstakse-eesti-keele-oppimise-eest-palka>
- 33) Lavrysen, L. Education in prison: right to education only protects access in case of ‘existing’ educational facilities (Velyo Velev v. Bulgaria). - Strasbourg Observers.13.06.2014. - <https://strasbourgobservers.com/2014/06/13/education-in-prison-right-to-education-only-protects-access-in-case-of-existing-educational-facilities-velyo-velev-v-bulgaria/>.
- 34) Madise, L. Pikamäe, P. Sootak. J. Vangistusseadus: kommenteeritud väljaanne §-d 1-109. 2. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014.
- 35) Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Eesti infoühiskonna arengukava 2020 - [https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article\\_files/eesti\\_infouhiskonna\\_arengukava.pdf](https://www.mkm.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/eesti_infouhiskonna_arengukava.pdf)
- 36) Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee. Lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta. 08.03.2019 – [https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/legal/cesr\\_loppjareldused\\_2019\\_.pdf](https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/legal/cesr_loppjareldused_2019_.pdf)
- 37) Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.

- 38) McCoshan, A. 6 ways to improve prisoners' access to education in Europe - European Commission. 02.07.2018. - <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/6-ways-improve-prisoners-access-education-europe>
- 39) Meri, L. Vabariigi President 31. detsembril 2000 ja 1. jaanuaril 2001. Vabariigi presidendi kõned 1992-2001. 31.12.2000. - <https://vp1992-2001.president.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=3609>.
- 40) Mihelson, H. Justiitsministeerium muudaks vangide õpetamist, haridusministeerium seda teha ei kavatse. - Postimees. 07.05.2017. - <https://www.postimees.ee/4103955/justiitsministeerium-muudaks-vangide-opetamist-haridusministeerium-seda-teha-ei-kavatse>.
- 41) Olesk, M. Vanglaametniku baasõppe õpik. III, Inim- ja põhiõigused vanglas: Euroopa vangistusõiguse põhimõtted. Justiitsministeerium. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2010.
- 42) Parrest, N. Kui tasuta peab olema tasuta kohustuslik haridus? - Juridica IX/2010.
- 43) Riigikontrolli audit „Täiskasvanute eesti keele õppe korraldus ja riiklik rahastamine“. Kontrollaruanne. 21.08.2019 - <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/1073/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>
- 44) Riives, J. „Kriminogeensete riskide hindamise usaldusväärsus ning nende mõju kinnipeetava karistuse täideviimisele. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu 2017. - [https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56856/riives\\_janek.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/56856/riives_janek.pdf?sequence=1&isAllowed=y).
- 45) Sootak, J. „Karistusõigus. Üldosa“. Tallinn: Kirjastus Juura 2010.
- 46) Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 10.12.2014 käskkirjaga nr 228 kinnitatud ja 04.10.2018 käskkirjaga nr 76 muudetud TAT „Tugiteenus vanglast vabanejatele“ - [https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/TAT%20Tugiteenus%20vanglast%20vabanejatele\\_04.10.2018.pdf](https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/TAT%20Tugiteenus%20vanglast%20vabanejatele_04.10.2018.pdf).
- 47) Tallinna Vangla inspektor-kontaktisiku ametijuhend - [https://www2.just.ee/ametijuhendid/TallinnaVangla/ametijuhend\\_nr\\_51076179.pdf](https://www2.just.ee/ametijuhendid/TallinnaVangla/ametijuhend_nr_51076179.pdf).
- 48) Tartu Vangla 12.02.2018 kiri nr 1-10/51-2 „Tartu HK Tartu km 08.02.2018 kohtunõude vastus haldusasjas 3-18-260. – Autori valduses.
- 49) Tartu Vangla 06.12.2018 vastus nr 1-10/51-11 Vastus kinnipeetav... kaebusele haldusasjas 3-18-260. – Autori valduses.

- 50) Tartu Vangla 08.03.2019 kiri nr 1-10/51-14 „Tartu vangla apellatsioonikaebus Tartu Halduskohtu 06.02.2018.a otsusele haldusajlas nr 3-18-260“. – Autori valduses.
- 51) Tehver, J. Kriminaalpoliitika seminar, 23.11.2017 -  
<https://www.youtube.com/watch?v=H36nL3sK-jM&t=1678s>.
- 52) The United Nations General Assembly. The United Nations Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Mandela Rules). 17.12.2015 -  
[https://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/70/175](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/175).
- 53) The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13) p 1, 08.12.1999 -  
<https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf>.
- 54) Tomusk, I. Vene kooli üleminekust eesti õppekeelele. - Õiguskeel 2019/1, lk 9.
- 55) Tooming, M. Riigikontroll: täiskasvanute eesti keele õppe korraldus lonkab mõlemat jalga. – Eesti Rahvusringhääling. 28.08.2019. -  
<https://www.err.ee/974228/riigikontroll-taiskasvanute-eesti-keele-oppe-korraldus-lonkab-molemat-jalga>
- 56) Torlone, F, Vryonides, M. Innovative Learning Models for Prisoners. Firenze University Press 2016.
- 57) Tüllinen, K. Deinstitutionaliseerimine ja normaalsusprintsipi karistuse täideviimise praktikas. – Sotsiaaltöö 3/2016.
- 58) Vangistusseaduse muutmise seadus 680 SE. 13.02.2019 -  
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8f08bcf8-2b6b-4017-b64c-6eea9c00a98c>
- 59) Vanglateenistuse kodulehekülj. - <https://www.vangla.ee/>.
- 60) Vuorikari, R. Digipädevuse saavutamine: 21. sajandi kodaniku ülesanne. – School Education Gateway. 21.05.2015. -  
[https://www.schooleducationgateway.eu/et/pub/viewpoints/experts/riina\\_vuorikari\\_-\\_becoming\\_dig.htm](https://www.schooleducationgateway.eu/et/pub/viewpoints/experts/riina_vuorikari_-_becoming_dig.htm)
- 61) Wormith, J. Hogg, S. Guzzo, L. The Predictive Validity of the LS/CMI With Aboriginal Offenders in Canada. - Criminal Justice and Behavior 2015, Vol. 42, No. 5.
- 62) Õiguskantsler. Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-19-41 kohta. 22.10.2019. -  
[https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asja%20nr%205-19-41%20kohta.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20p%C3%B5hiseaduslikkuse%20j%C3%A4relevalve%20asja%20nr%205-19-41%20kohta.pdf)

- 63) Õiguskantsler. Ettekanne nr 1. „Hariduse korralduse põhiseaduspärasusest. Õiguskantsleri kirjalik ettekanne Riigikogule“, 26.08.2015 - [https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/6iguskantsleri\\_ettekannne\\_nr\\_1\\_pohihariduse\\_korralduse\\_pohiseadusparasusest.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettekannne_nr_1_pohihariduse_korralduse_pohiseadusparasusest.pdf).
- 64) Õiguskantsleri seisukoht nr 6-3/121181/1402697. Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendi põhiseaduspärasus, tubakatoodete kasutamise piiramine. 18.06.2014. - [https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field\\_document2/6iguskantsleri\\_seisukoht\\_vastuolu\\_mittetuvastamise\\_kohta\\_kinnipeetava\\_individuaalse\\_taitmiskava\\_koostamise\\_ja\\_rakendamise\\_juhendi\\_pohiseadusparasus\\_tubakatoodete\\_kasutamise\\_piiramine.pdf](https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_kinnipeetava_individuaalse_taitmiskava_koostamise_ja_rakendamise_juhendi_pohiseadusparasus_tubakatoodete_kasutamise_piiramine.pdf)

### Kasutatud normatiivmaterjalid

- 65) Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.
- 66) Eesti Vabariigi haridusseadus. - RT I, 19.03.2019, 84.
- 67) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2010, 14, 54.
- 68) Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon – Eur-Lex <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=EN>
- 69) Euroopa põhiõiguste harta. - RT II 2006, 13, 35.
- 70) Gümnaasiumi riiklik õppekava. - RT I, 14.02.2018, 9.
- 71) Halduskohtumenetluse seadustik. - RT I, 13.03.2019, 54.
- 72) Haldusmenetluse seadus. - RT I, 13.03.2019, 55.
- 73) Inimõiguste ülddeklaratsioon. – United Nations. [https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR\\_Translations/est.pdf](https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf)
- 74) Karistusseadustik. - RT I, 28.02.2020, 5.
- 75) Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend. - RT I, 24.07.2019, 6.
- 76) Kinnipeetava töötasu määrad, arvutamise ja maksmise kord. - RT I 2007, 45, 321.
- 77) Kinnipeetavale õppimise eest tasu maksmise määrad ning tasu arvutamise ja maksmise kord. - RT I 2007, 45, 321.
- 78) Kutseõppeasutuse seadus. - RT I, 19.03.2019, 87.
- 79) Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. - RT II 1993, 10, 13.



- 80) Põhikooli riiklik õppekava. - RT I, 14.02.2018, 8.
- 81) Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. - RT I, 13.03.2019, 120.
- 82) Täitmisplaan. - RT I, 03.01.2020, 18.
- 83) Vangistuseseadus. - RT I, 20.12.2019, 9.
- 84) Vangla sisekorraeeskiri. - RT I, 24.07.2019, 10.
- 85) Vanglateenistuse ametnikule esitatavad nõuded, nõuetele vastavuse hindamine ning vangla direktori värbamine ja valik. - RT I, 03.01.2020, 20.
- 86) Õppetoetuste ja õppelaenu seadus. - RT I, 13.03.2019, 202.

### Kasutatud kohtulahendid

- 87) EIKo 5335/05, *Ponomaryovi vs. Bulgaaria*.
- 88) EIKo 16032/07, *Velyo Velev vs. Bulgaaria*.
- 89) EIKo C-30696/09, *M.S.S vs. Belgia ja Kreeka*.
- 90) EIKo 21575/08, *Jankovskis vs. Leedu*.
- 91) EIKo 56443/11, *Flămânzeanu vs. Rumeenia*.
- 92) EIKo 30030/15, *Koureas jt vs. Kreeka*.
- 93) EIKo 74025/01, *Hirst v. the United Kingdom*.
- 94) EIKo 17429/10, *Kalda vs. Eesti*.
- 95) EIKo 47121/06, 13988/07, 34750/07, *Mehmet Reşit Arslan ja Orhan Bingöl vs. Türki*.
- 96) RKHK 3-3-1-9-02.
- 97) RKHK 3-3-1-95-09.
- 98) RKHK 3-3-1-41-11.
- 99) RKHK 3-17-1545.
- 100) RKHK 3-3-1-2-06.
- 101) RKHK 3-3-1-20-07.
- 102) RKHK 3-3-1-5-09.
- 103) RKHK 3-3-1-5-10.
- 104) RKHK 3-3-1-31-12.
- 105) RKHK 3-3-1-28-15.
- 106) RKHK 3-13-2425.
- 107) RKHK 3-15-3133.
- 108) RKHKm 3-18-111.
- 109) RKKK 1-09-14104.

- 110) RKPJK 3-4-1-2-05.
- 111) RKPJK 3-4-1-14-07.
- 112) RKPJK 3-4-1-9-14.
- 113) RKPJK 5-19-42.
- 114) RKÜK 3-3-1-41-06.
- 115) TrtHK 3-18-1963.
- 116) TrtHK 3-18-260.
- 117) TlnRnKm 3-13-1195.
- 118) TrtRnK 3-10-2335.
- 119) TrtRnK 3-16-444.
- 120) TrtRnK 3-16-2540.
- 121) TrtRnKm 3-18-260.
- 122) TrtRnKm 3-19-1820.